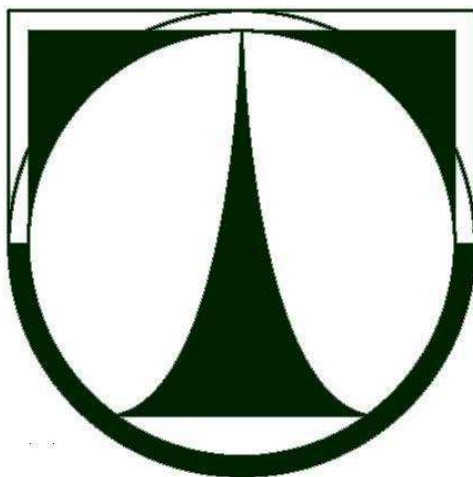

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Ekonomická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012

Bc. Michala Rutteová

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Ekonomická fakulta

Studijní program: **N 6208 – Ekonomika a management**
Studijní obor: **Podniková ekonomika**

Sociální stát. Vliv sociálních systémů vybraných zemí na podnikatelské prostředí

The Welfare State. The Influence of Different Social Systems on Business Environment in Selected Countries

DP – EF – KEK 2012-60

Bc. Michala Rutteová

Vedoucí práce: **PhDr. Ing. Lenka Sojková, Ph.D., katedra ekonomie**

Konzultant: **Mgr. Lenka Nádvořníková, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická TU v Liberci**

Počet stran: **116**

Počet příloh: **9**

Datum odevzdání: **4. května 2012**

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne 1. 5. 2012

Michala Rutteová

Anotace

Tato diplomová práce je zaměřena na velmi aktuální problematiku sociální politiky a sociálních států. Práce se zabývá rozbořem sociálních systému vybraných států: Švédska, České republiky a Velké Británie. Nejprve v teoretické části rozebírá definici a podstatu sociální politiky a snaží se nastínit hlavní cíle. Charakterizuje pojem sociální stát, vznik i vývoj tohoto pojmu, dále popisuje východiska a typologii států. Další kapitoly již sledují sociální politiku zvolených zemí, zprvu z historického hlediska, které je nutné pro pochopení nynějších stavů, později aktuální situaci a současné problémy. Kapitola o aktuálním stavu je zaměřena především na oblasti sociální politiky související s podnikatelským prostředím. Poslední část si klade za cíl sociální politiky jednotlivých států analyzovat, porovnat a také nastínit možný budoucí vývoj.

Klíčová slova

Daň z příjmu, dávky nemocenského pojištění, důchodové zabezpečení, mateřská dovolená, minimální mzda, podpora v nezaměstnanosti, rodičovská dovolená, sociální dávky, sociální politika, sociální stát, sociální systém.

Annotation

This thesis is focused on a today's discussed topic – the social policy and welfare states. The work deals with an analysis of social systems of selected countries: Sweden, the Czech Republic and Great Britain. First, in the theoretical part there is characterized the definition and meaning of social policy. The main objectives of social policy are summarized there. It explains the term welfare state, its establishment and development. It also describes the background and typology of welfare states. The next chapters describe the social policy of selected countries – first from the historical perspective, then the nowadays situation and related problems. The chapter about the situation today is mainly focused on those parts of social policy which are related to the business environment. The aim of the last part is to analyze and compare the social policy of selected countries and also predict a possible future development.

Key Words

Income tax, maternity leave, minimum wage, parental leave, sick-leave payment, social benefits, social policy, pension system, unemployment compensation, welfare state, welfare system.

Poděkování

Poděkování patří především vedoucí diplomové práce PhDr. Ing. Lence Sojkové, Ph.D. za její cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Lence Nádvorníkové, která mi poskytla rady a informace potřebné k vypracování této práce. Za podporu a trpělivost, nejen v době psaní diplomové práce, patří poděkování mé rodině.

Obsah

Seznam zkratk	11
Seznam tabulek.....	12
Seznam obrázků	13
Úvod.....	14
1. Definice a charakteristika pojmů.....	16
1.1 Definice a podstata sociální politiky	16
1.2 Cíle sociální politiky.....	19
1.3 Vztah sociální a hospodářské politiky	20
1.4 Definice pojmu sociální stát	21
1.5 Vznik a vývoj pojmu sociální stát	23
2. Východiska sociálního státu	27
2.1 Liberální koncepce státu	27
2.2 Konsenzuální koncept státu	28
2.3 Teorie konfliktu	30
2.4 Politický klientelismus	32
2.5 Konzervativní myšlení.....	32
3. Typologie sociálních států.....	34
3.1 Titmussova typologie	35
3.2 Esping – Andersenova typologie sociálních států	37
4. Historie a vývoj sociálních politik vybraných států	43
4.1 Historie Švédska v souvislosti s vývojem sociální politiky	43
4.2 Historie Velké Británie v souvislosti s vývojem jejích sociální politiky	49
4.3 Historie ČR (Československa) v souvislosti s vývojem sociální politiky	59
5. Sociální politika vybraných států v současnosti	69
5.1 Švédsko – vzor sociálního státu.....	69
5.2 Sociální politika Velké Británie – reziduální model	78
5.3 Sociální politika ČR.....	86
6. Srovnání sociálních politik vybraných států a jejich dopad na podnikatelské	

prostředí	97
Závěr.....	105
Bibliografické citace	108
Seznam příloh	116

Seznam zkratek

CZK	Česká koruna
ČR	Česká republika
ČSSR	Československá socialistická republika
DVZ	Denní vyměřovací základ
EU	Evropská unie
EUR	EURO (měnová jednotka)
FO	Fyzická osoba
GBP	Britská libra
HDP	Hrubý domácí produkt
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Cooperation Development)
OSN	Organizace spojených národů
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
OZP	Osoba zdravotně postižená
PO	Právnícká osoba
SEK	Švédská koruna
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké (The United States of America)
VB	Velká Británie
VZP	Všeobecná zdravotní pojišťovna

Seznam tabulek

Tab. 1: Srovnání jednotlivých typů sociálních států	41
Tab. 2: Sazby daně z příjmu právnických osob.....	81
Tab. 3: Sazby daní z příjmu pro rok 2011 – 2012 dle daňové skupiny a typu příjmu	81
Tab. 4: Sazby základního státního důchodu ve Velké Británii	84
Tab. 5: Výše podpory v nezaměstnanosti v letech 2009 – 2012	89
Tab. 6: Důchodový věk pojištěnců narozených po roce 1936.....	93

Seznam obrázků

Obr. 1: Schéma struktury švédského důchodu	75
Obr. 2: Míra rozdílu zaměstnanosti mužů a žen v roce 2008 (%).....	78
Obr. 3: Nárůst počtu pracovníků s neplnohodnotnými formami práce	79
Obr. 4: Zaměstnaní pracující na částečný úvazek nedobrovolně	79

Úvod

Cílem této diplomové práce je provést analýzu a srovnání sociálních systémů vybraných států: České republiky, Švédska a Velké Británie. Tyto země byly vybrány záměrně, jelikož je odlišuje historický vývoj, jejich přístup k sociální politice a také podmínky a nejen finanční možnosti pro rozvoj sociální oblasti.

Sociální politika hraje velmi důležitou roli v dnešních vyspělých ekonomikách, je to oblast velmi rozmanitá a diskutovaná. Stává se význačným atributem uspořádání společnosti. Vyrůstající význam sociálního kontextu je spojen především s tím, že ve vyspělých zemích je kladen důraz na vývoj jedince a jeho kvalit jako rozhodujícího předpokladu prosperity moderní společnosti.

Sociální státy, které mají za úkol svým obyvatelům zajistit sociální spravedlnost a jistotu, rovnoprávnost a svobodu každého jednotlivce, jsou v posledních letech značně kritizovány a jejich budoucnost je poměrně nejistá. Otázka jejich dalšího vývoje se stále více objevuje v nejrůznějších publikacích a odborných časopisech. Vývoj sociálního státu prochází krizí způsobenou jak demografickými, tak politickými změnami, globalizací a také zastaralostí některých byrokratických aparátů a nepříznivostí dob. V mnoha ohledech je tedy potřeba sociální systémy „aktualizovat“ a adaptovat na nynější podmínky.

Za výjimku, která dlouhodobě platí za vzor sociálních systémů, je považován model severských zemí. Nejčastěji se setkáváme s modelem švédského sociálního státu, jenž je schopen financovat veškeré sociální výhody pro všechny obyvatele bez rozdílu, aniž by se více zadlužoval, či se potýkal s takovými finančními problémy jako jiné země. Je to však možné jen díky vysokým daním a nekorupčnímu prostředí, čímž se můžou chlubit všechny severské země. Avšak i švédský sociální stát se dnes již potýká s kritikou a odborníci často polemizují, jak dlouho ještě může takový kolos fungovat. Z výše zmíněných předpokladů byla stanovena první hypotéza, kterou si tato práce klade za cíl vyvrátit, či obhájit: Švédsko je vzorem sociálního systému, který je schopen se úspěšně udržet a fungovat s nepříliš velkými změnami i v budoucnosti.

Diplomová práce bude rozebírat ještě dva další sociální modely. Česká republika také patří do skupiny sociálních států, nedosahuje však kvalit švédského modelu. Jestliže švédský

model patří k nejlepším sociálním systémům, České republice patří střed. Je důležité si zde uvědomit vliv historie, protože na rozdíl od Švédska Česká republika dlouhodobě stagnovala v době socialismu a vliv této doby je samozřejmě patrný i dnes, a to nejen co se týče sociálního systému jako takového, ale také myšlení lidí. Život v socialistickém státě s plánovanou ekonomikou ovlivnil především schopnost svobodně přemýšlet a rozhodovat se. I taková skutečnost může mít velký vliv na sociální systém. Jako druhá hypotéza byl tedy stanoven předpoklad, že ČR je schopna se v budoucnosti alespoň přiblížit švédskému modelu. Třetím modelem sociální struktury, kterou se tato práce bude zabývat, je sociální politika Velké Británie.

V teoretické části jsou nejprve charakterizovány pojmy sociální politika a sociální stát. Jsou zde popsány cíle sociální politiky a vznik a vývoj pojmu sociální stát. Východiska sociálního státu jsou předmětem druhé kapitoly a třetí kapitola rozebírá jednotlivé typy.

Ve čtvrté kapitole je proveden rozbor historie a vývoje sociálních politik vybraných států.

Pátá kapitola je věnována současnému stavu sociálních politik jednotlivých zemí, zkoumá momentální problémy, se kterými se musejí tyto státy vyrovnávat, a popisuje konkrétní oblasti sociální politiky ovlivňující podnikatelské prostředí.

V poslední kapitole je pak provedena vzájemná komparace a analýza sociálních politik těchto států. Ilustrační grafy lze najít v přílohách.

Diplomantka je přesvědčena, že téma sociálních politik je a bude do dalších let velmi aktuální problematikou, kterou bude potřeba řešit. Česká republika i Velká Británie již prošly řadou reforem a do budoucna jich lze očekávat mnohem více. Jak ob stojí švédský sociální model, je zřejmě také otázkou dalších let. Tato diplomová práce se pokusí analyzovat současný stav a nastínit možný budoucí vývoj.

1. Definice a charakteristika pojmů

Není jednoduché přesně definovat pojetí sociální politiky, jelikož jde o termín vícevýznamový, často bývá zaměňován s koncepty jinými. Sociální politika je v dnešní moderní době pojem kontroverzní a různě interpretovaný jednotlivými autory zabývajícími se touto problematikou (Krebs 2007).

Vysvětlením a vymezením klíčových pojmů diplomové práce sociální politika a sociální stát se zabývá tato kapitola.

1.1 Definice a podstata sociální politiky

Pojem sociální politika se u nás objevuje na přelomu 19. a 20. století a pochází z anglického *social policy*. Jde o pojem ambivalentní, který není jednoduché přesně vymezit, často se do oblasti sociální politiky zahrnují koncepty, které s ní již nesouvisí. Většina autorů tedy vymezuje sociální politiku jako výčet toho, co do sociální politiky patří a co už ne.

Např. Bulme, Lewis a Pichaud vyjmenovávají, na co nelze sociální politiku redukovat. Podle nich nemůže jít pouze o:

- Stát veřejných sociálních služeb (*welfare state*), protože pod tento pojem se zahrnují klíčové sféry sociálního zabezpečení; nepojímá ale jiné oblasti správních (vládních) a jiných aktivit
- Řízení sociálního zabezpečení, jelikož by nebyl zahrnut vlastní obsah, determinanty a efekty sociální politiky
- Popis distribuce sociálních služeb. Ta je totiž jen výsledkem politických rozhodnutí
- Veřejnou politiku, protože sociální politika se pouze okrajově dotýká oblastí, jako je bezpečnost, armáda nebo zemědělská politika (a na druhé straně se týká i oblastí, které veřejnou politikou nejsou – například sociální podpora a pomoc v malých společenstvích)
- Zabezpečení „závislých“ vrstev, jelikož závislost je relativní pojem a problémy

slabých často způsobují silní jedinci

- Vědní obor v klasickém smyslu s vlastní metodologií a metodami. Jedná se spíše o kombinaci nejrůznějších vědních oborů
- Empirickou vědu, protože empirická věda vyžaduje exaktní vymezení předmětu zkoumání, což je pro sociální politiku zatím problém (Francová, Novotný 2008).

Velmi obecně se sociální politika dá charakterizovat jako politika, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života. Sociální politice patří právem významné místo v rámci společenského systému, což lze dokázat následujícími skutečnostmi:

- Sociální politiku nelze chápat izolovaně, ale jako součást společenského celku. Takto je vnímána ve všech vyspělých zemích. Společnost bývá uspořádávána do určitých sfér, nejčastěji se přistupuje k tomuto dělení: sféra ekonomická, sociální, ekologická, vědecko-technická, politická, kulturní, popřípadě ještě další. Pro správný vývoj každé společnosti je potřeba, aby se dostatečně rozvíjela každá z těchto sfér, jelikož jsou vzájemně provázané, vzájemně se doplňují, navazují na sebe a ovlivňují se. Z toho vyplývá, že funkce, nástroje a cíle sociální politiky se neutvářejí izolovaně, ale v závislosti na těchto sférách. To je také hlavním důvodem obtížné definice a přesného vymezení pojmu sociální politika.
- Z praxe je patrné, že rozvoj společnosti a proces výroby je čím dál tím více závislý na rozvoji lidského činitele. Člověk zůstává ve středu zájmu a tvoří rozhodující prvek k dosahování dynamického rozvoje celé společnosti. *„Prosperita a standard vyspělých společností se stává stále více závislý nejen na ekonomicky měřitelných hodnotách, ale i na tom, co současná ekonomie nazývá sociálním kapitálem a k němuž právě sociální politika tak významně přispívá“* (Krebs 2007, str. 18).
- Lidský faktor a s tím tedy i sociální politika má důležitou pozici ve společnosti i z hlediska vytváření názorového a morálního klimatu. Sociální politika může a většinou působí na vytváření hodnot člověka, postojů, názorů a chování. Sociální politika tedy vykazuje výraznou hodnotovou orientaci.

Sociální politika dotváří dynamiku a charakter společnosti, je součástí moderní společnosti, snaží se odpovídat na otázky, na něž ostatní sféry odpověď nemají.

Pojem sociální politika však nelze přesně vymezit. Jedná se o termín velmi často používaný a je tedy předpokládáno, že mu společnost dobře rozumí, opak je však pravdou. Její chápání a interpretace je často velmi rozličná, což souvisí především s různými obory, kde se s tímto pojmem setkáváme (např. právo, sociologie, ekonomie), dále je ovlivňována souvislostí se společenským okolím, mnohostí subjektů, které v ní působí, politickými tlaky ve společnosti a mnoha dalšími. Sociální politiku je třeba vnímat jako ucelený systém s určitými vnitřními vazbami i vazbami na celý společenský systém. Každá země má jiný způsob sociální politiky, ale určité rysy jsou všem politikám společné.

K definování sociální politiky je dobré si nejprve vymezit obecný pojem politika. Lze ji chápat jako specifickou společenskou činnost, soubor opatření a jednání konkrétních subjektů na různých úrovních, která ovlivňují společenskou činnost v nejširším slova smyslu. Díky těmto činnostem jsou stanoveny a plněny určité cíle především na základě vědecké činnosti. Z toho vyplývá, že v politice je vyžadovaná vysoká odbornost a profesionalita a schopnost realizace vytyčených cílů. Tuto definici je možno převést i na politiku sociální, s tím rozdílem, že ovlivňuje sociální realitu, nikoliv společenskou. Vymezení sociální sféry (reality) opět není jednoduché a zcela jednoznačné. Zahrnuje především systém sociálních vztahů a podmínek, v chování, v potřebách, zájmech a hodnotách sociálních subjektů. Zaměřuje se na životní podmínky obyvatelstva, na rozvoj člověka, jeho osobnost a individualitu. I tato definice není tak zcela vymezující, a tak se sociální politika dělí na jednotlivé obory, u kterých se dají lépe vytyčit hranice. Zpravidla lze pod sociální politiku zařadit: politiku sociálního zabezpečení, rodinnou politiku, bytovou politiku (především její sociální aspekty), zdravotní, vzdělávací a politiku zaměstnanosti. Smyslem sociální politiky je všeobecně sociálně spravedlivá společnost.

Sociální politika uplatňuje dva přístupy k řešení problémů:

1. aktivní (perspektivní) sociální politika, která se zabývá na prvním místě prevencí, snaží se předcházet sociálním problémům tzv. opatřeními „*ex ante*.“ Úspěšné prevence lze dosáhnout přijímáním systémových opatření, úpravami sociálního systému a pravidel. Tento typ politiky se nazývá systémová sociální politika.
2. pasivní (retrospektivní) sociální politika, která reaguje tzv. „*ex post*,“ což se

vyznačuje řešením již vzniklých problémů (Krebs 2007).

1.2 Cíle sociální politiky

Sociální politika byla definována v předchozí kapitole jako společenská činnost, která působí a ovlivňuje sociální sféru. Jsou tedy prosazovány sociálně politické cíle. Jelikož je sociální politika oblast rozsáhlá a komplikovaná, je nejprve potřeba si stanovit cíl obecný. Zdokonalování životních podmínek a rozvoj osobnosti člověka zde můžeme za takový obecný cíl považovat. Za základní cíl se dá tedy považovat zajištění důstojných životních podmínek, rovné příležitosti pro každého člověka (např. rovný přístup ke vzdělání a zdravotnické péči, k pracovním příležitostem, k adekvátnímu bydlení), a také zajištění důstojného minimálního příjmu definovaného pro různé sociální situace.

Obecný cíl lze dále rozdělovat na jednotlivé dílčí cíle, což se provádí z několika hledisek: jak daný cíl uspokojuje hmotné potřeby, duchovní, kulturní a potřebu zdraví a na druhé straně je třeba vnímat axiologickou (hodnotovou) orientaci cílů; jak zohledňují hodnoty jako vědění, tvořivost a porozumění. V sociálně politických cílech se pak dílčí cíle propojují. Další důležité dělení cílů se týká různorodých odvětví sociální politiky, např. zabezpečení ve stáří, v chudobě, zajištění bydlení a odpovídající zdravotní péče. Podstatným hlediskem pro rozklad cílů je také čas. Je potřeba vnímat historický kontext, sledovat vývoj mravních hodnot, postojů, zvyklostí, chování obyvatel v průběhu historie – na základě toho je pak snadnější stanovit reálné cíle. Ty musí brát v potaz jak přítomnost, tak budoucnost, reagovat na aktuální problémy, ale i budoucí předpoklady.

Celý proces formulování a vytyčování cílů bývá značně problematický, což vyplývá z toho, že mezi jednotlivými subjekty sociální politiky panují rozdílné názory jak faktologického, tak axiologického charakteru. Dalším problémem způsobujícím značné konflikty je rozdíl mezi cíli a prostředky, které jsou v dané době k dispozici. Konfliktnost vychází také z vazeb sociální politiky na společenské okolí a ze vzájemného úzkého propojení. Výsledné cíle by tedy měly vzniknout dohodou všech zúčastněných subjektů sociální politiky a měly by být konzistentní (jednotné, ne v rozporu s ostatními).

Rozdílné názory se objevují i při určování charakteru a významu cílů v sociální politice.

Problémy se buď řeší postupně, jednotlivými kroky se odstraňují problémy aktuální, vytyčují se pouze dílčí cíle, neuvažuje se však cíl dlouhodobý, nepočítá se s velkými změnami. Nehledá se optimální řešení, ale pouze uspokojující situaci v krátkodobém horizontu. Druhým způsobem řešení je stanovování dlouhodobých cílů, ke kterým jsou směřovány veškeré dílčí změny. Jedná se tedy většinou o změny podstatnější a výraznější, které postupným naplňováním vedou k řešení optimálnímu. Ve vyspělých státech převládá druhý způsob řešení, které nazýváme koncepční řešení sociálních problémů (cílové). V ČR si v některých oborech sociální politiky lze také všimnout koncepčního přístupu, avšak je zatím spíše považován za nedostatečný; v ČR převažuje první způsob rozhodování, jež se nazývá rozhodováním operativním (Krebs 2007).

Vztah obyvatelstva k sociální politice a jejím cílům je podstatným aspektem posuzování cílů sociální politiky. Sociální politika se zaměřuje na prospěch a užitek obyvatelstva a je proto důležité sledovat, jaké postoje a názory zaujímají běžní lidé. Pro cíle a celkový obsah sociální politiky není důležitý jen teoretický podklad, ale také názory a způsob chování lidí, kterých se cíle a reformy týkají. Rozdílný charakter osobností, různé společenské postavení atd. vylučuje jednotnost názorů na sociální politiku. Dochází tak k složitým konfliktním jednáním, aby mohl být zvolen určitý uspokojivý kompromis. Největší konfliktnost názorů se týká sociální politiky státu, kterou můžeme zjednodušeně charakterizovat jako výdaje, kterým se obyvatelé snaží vyhnout a příjmy a podpory, které se lidé snaží získat. Lidé pak sociální politiku podporují, nebo naopak s ní nesouhlasí a různými způsoby proti ní protestují. Z těchto důvodů je potřeba mít dostatečnou kontrolu nad státní sociální politikou. Tu provádějí státní orgány a instituce, ale také široká veřejnost a nevládní organizace.

1.3 Vztah sociální a hospodářské politiky

Jak již bylo zmíněno dříve, jednotlivé sféry rozvoje života společnosti jsou úzce propojeny a vzájemně na sebe působí. Zvláštní pozornost je potřeba věnovat především propojení sféry sociální s ekonomickou. Na začátek je potřeba říct, že každý společenský jev je determinován aspekty sociálními, ekonomickými i dalšími, které na sebe navazují a ovlivňují se. Pokud je tedy potřeba řešit určitý problém, jeden z těchto aspektů bude pravděpodobně převažovat, nebude ale jediným, jenž bude třeba brát v úvahu. Např.

vezme-li se otázka zkrácení pracovní doby, z pohledu ekonoma se řeší produktivita, náklady, čas atd.; z hlediska sociální politiky se zkoumá vliv na zdravotní stav, na způsob trávení volného času atp. Pokud by se řešily problémy pracovních sil, ekonomické hledisko by zajímala struktura, počet, výkon atp.; na pracovní podmínky, ochranu zdraví při práci, zajištění pracovníků při nemoci, úrazu atd. by se zase soustředila politika sociální. Z výše zmíněného vymezení vyplývá, že hospodářská politika je zaměřena na ovlivňování hospodářských veličin, zatímco politika sociální na zlepšování životních podmínek člověka, což je zprostředkováno hospodářsko politickými opatřeními i dalšími.

Hospodářská politika je úzce propojena se sociální, jde však o dvě samostatná odvětví s relativní samostatností a pevnými vzájemnými vazbami. Pro účinnou sociální politiku je důležitá výkonná hospodářská politika, rozvoj sociální politiky je tedy závislý na prosperitě politiky hospodářské. Naopak sociální politika vytváří podmínky pro úspěšný hospodářský rozvoj díky kultivaci lidského kapitálu, spoluvytváří motivace k ekonomickým aktivitám a přispívá k celkové sociální stabilitě společnosti (Krebs 2007).

1.4 Definice pojmu sociální stát

Pojem sociální stát (z anglického *welfare state*) patří k nejdůležitějším pojmům sociologického slovníku a je dnes běžně užívaným termínem v nejrůznějších vědních oborech (především sociologii, ekonomii, právní vědě a politologii). Definice sociálního státu opět není zcela jednoznačná. Z každého vědního oboru vychází odlišná definice, jelikož jednotlivé obory jsou zaměřeny jen na určitý aspekt sociálního státu. Také je třeba vzít v úvahu časové hledisko, kde dochází k rozsáhlým změnám a pokrokům v oblasti sociální (Francová, Novotný 2008).

Sociální státy mají určité rysy společné, ale zároveň se v mnohém odlišují a tak lze definovat více typů sociálních států, o čemž bude pojednávat třetí kapitola.

„Musil (1996:13) rozumí sociálním státem situaci, v níž občané moderního státu v okamžiku oslabení nebo ztráty své schopnosti zabezpečit sobě nebo těm, kteří jsou na nich závislí, očekávanou ekonomickou nebo sociální podporu, nejsou odkázáni

na dobrovolnou pomoc příbuzných a spoluobčanů a mají právní nárok na poskytnutí pomoci. Pojetí sociálního státu vychází z myšlenky, že podmínky života člověka jsou i věcí veřejnou, nikoliv pouze soukromou. Obsah pojmu sociální stát (tedy to, čím se zabývá) je starší než pojem sám.“ (Francová, Novotný 2008, str. 74).

Překlad anglického termínu *welfare state* není tak jednoznačný a nabízí se více interpretací než pouze sociální stát, které jsou odvislé od různého chápání samotného obsahu pojmu: např. stát všeobecného blahobytu, stát veřejných sociálních služeb, sociální kapitalismus, asistenční stát, stát všeobecné prosperity atp. (Francová, Novotný 2008).

Definice sociálního státu jsou většinou velmi obecné, například:

- Definice profesora Thoenese: *„Sociální stát je typem společnosti, ve které vláda na sebe převezme odpovědnost za ekonomickou, sociální a politickou prosperitu (blaho) svých občanů“* (Večeřa 2001, str. 26)
- Definice M. Potůčka: *„Sociální stát je stát, v němž se v zákonech, ve vědomí a postojích lidí, v aktivitách institucí a v praktické politice prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jedinců či rodin, nýbrž i věcí veřejnou. Každému z jeho občanů se dostává alespoň určitého uznaného minima podpory a pomoci v různých životních situacích, které jej či jeho rodinu (potenciálně či aktuálně) ohrožují“* (Potůček 1995, str. 35).
- Definice profesora Peacocka: *„Skutečným účelem welfare state je naučit lidi, jak si počínat bez něho“* (Večeřa 2001, str. 26).

Názorová orientace autora je samozřejmě patrná z jednotlivých definic a vymezení sociálního státu. Jinak bude vypadat definice liberála, jinak konzervativního přívržence. Liberálních příznivců není mnoho a charakterizují sociální stát jakožto stát, jenž snižuje rizika moderního života, snaží se zajistit bezpečnost všech občanů a zvyšuje rovnost příležitostí. Tím dochází ke zmírnění třídního konfliktu a větší podpoře všeobecné sociální spravedlnosti (Večeřa 2001).

Definice dle sociologického slovníku zní: *„Sociální stát je stát, který se nestará pouze o fungování právního rámce, ve kterém se odehrává ekonomický proces, ale aktivně zasahuje přerozdělováním v zájmu sociální jistoty, spravedlnosti a vysoké životní úrovně. Sociální stát v podobě rozvíjené od druhé světové války se dostal do krize v 80. letech*

(vyžadoval vysoké státní výdaje, vedl ke ztrátě osobní motivace) a o jeho další roli a legitimitě se diskutuje“ (Jand’ourek 2001, str. 239).

Na základě této definice je patrné, že sociální stát procházel a stále prochází krizí, o jeho funkčnosti v současné době i v příštích letech se neustále vedou diskuze a spory a jeho existence ve formě, v jaké známe sociální státy dnes, je v budoucnosti ohrožena, či přímo vyloučena podle některých kritických studií.

1.5 Vznik a vývoj pojmu sociální stát

Společensko-politický vývoj, jazyková a kulturní odlišnost jednotlivých zemí se značnou měrou podílejí na vytváření a vymezení pojmu sociální stát, je tedy zřejmé, že v každém státě bude chápání tohoto pojmu poněkud odlišné. Jako ideální příklad lze uvést Velkou Británii, kde se dnešní pojem *welfare state* vytvářel postupně a ustálil se až po značné době. Spousta autorů používala jiné termíny téměř ve stejném smyslu jako například *societal state*, *social security state*, *full employment state* či *welfare capitalism*. Z překladu lze vyčíst, že tyto pojmy vymezují téměř tu samou realitu s důrazem na určitou oblast sociální politiky, v dnešní době se převážně používá jen *welfare state* (Večeřa 2001).

Tento pojem je spojován především se jménem lorda Williama Beveridge (1879-1963), anglického ředitele známé Londýnské školy pro ekonomii a politickou vědu, který se významně podílel na zpracování národního pojišťovacího zákona a stanovil jako první na světě povinné pojištění v nezaměstnanosti. Roku 1942 se Beveridge také zasloužil o vypracování prvního komplexního systému sociálního zabezpečení v Británii. Byl inspirován opatřeními amerického prezidenta F.D. Roosevelta z roku 1935, ale Beveridge ho zpracoval mnohem systematictěji. Beveridge v obou dokumentech použil pojem *welfare state*, ačkoliv není jeho skutečným autorem. Jako první ho použil jistý londýnský arcibiskup ve svém kázání, když se snažil charakterizovat rozdíl mezi přístupy Německa orientovanými na válku, úhlavního válečného nepřítele, a přístupem Anglie, která slibovala stát orientovaný na blahobyt a sociální zabezpečení obyvatel. Proti *warfare state* tedy položil pojem *welfare state* (Francová, Novotný 2008). Pojem se tak vžil do povědomí široké veřejnosti a později byl spojován především s politikou Churchillovy

vlády, která slibovala sociální podpory pro občany po skončení války. Cíl Beveridgovy definice *welfare state* ale také úzce souvisel s válkou samotnou, kdy byla hlavním cílem podpora morálky a povzbuzení disciplíny během války. Beveridge doslovně uvedl: „*Každý občan se bude tím spíše obětovat pro válku, čím více bude pociťovat, že jeho vláda plánuje lepší svět*“ (Večeřa 2001, str. 23). *Welfare state* tedy dával svým občanům důvod, proč bojovat, sliboval, že jednoho dne dosáhnou, po čem touží. Tato koncepce *welfare state* samozřejmě slavila úspěch v těžké válečné době.

Zajímavé je, že ve Spojených státech se autoři často pojmu *welfare state* záměrně vyhýbají a používají obvykle pouze samotný pojem *welfare*. Činí tak v duchu liberálních a konzervativních tradic, pojem *welfare* se totiž velmi obtížně definuje a překládá. Definice dle Oxfordského slovníku zní: blahobyt nebo materiální a sociální podmínky pro blahobyt. Jak Večeřa uvádí: „*V Anglii označuje pojem „welfare“ celou oblast sociálních opatření včetně zdravotnictví, sociálního pojištění a sociálních služeb, ve Spojených státech pak skoro výlučně dávky sociální pomoci. Pojem „welfare“ lze nicméně v zásadě považovat za jazykový ekvivalent našeho pojmu „sociální politika“* (Večeřa 2001, str. 23).

Také v ostatních státech se utvářel pojem charakterizující stát, který se stará o své obyvatele v případě sociální nouze a dokáže jim poskytnout sociální ochranu. Například francouzský výraz zní *état-providence*, což v překladu nejlépe vystihuje stát prozřetelnosti. Tento název vystihuje všestrannou péči o člověka již od narození a v jistém smyslu lze tento pojem chápat jako projev sekularizace: stát si klade za úkol zajistit i to, co mohl dříve jenom Bůh. Navíc si klade za cíl nahradit charitativní funkci církve.

Německý výraz *welfare state* lze přeložit jako *Wohlfahrtsstaat*, což v češtině vyjadřuje stát blahobytu. Opět lze z tohoto výrazu vyčíst širší význam slova než je samotné anglické *welfare state*. Termín se v Německu začal používat v 70. letech 19. století, kdy jej zavedli katedroví socialisté. Roku 1948 se místo *Wohlfahrtsstaat* začalo používat spojení „*soziale Marktwirtschaft*,“ přeloženo do češtiny – sociální tržní hospodářství, i když někteří sociologové vidí mezi pojmy sociální tržní hospodářství a *welfare state* podstatný rozdíl. Například profesor Boettcher definuje sociální tržní hospodářství jako kombinaci politiky a svobodného tržního systému s opatřeními pro zachování sociální rovnováhy. *Welfare state* oproti tomu považuje za mechanismus zadržující trh. Tento rozdíl ovšem není tak

podstatný pro běžné vnímání pojmu *welfare state*.

Holandané mají pro pojem *welfare state* také své názvosloví, které lze přeložit jako stát pečující (*caring state*). Holandský výraz je opět definicí obsáhlejší a zahrnuje nejen sociální služby zajišťované státem, ale i regulaci ekonomiky státem.

Český jazyk si na rozdíl od ostatních nevytvořil vhodné názvosloví pro výraz *welfare state* a je tedy velmi obtížné najít co nejvýstižnější ekvivalent. V době reálného socialismu byl za takový stát považován stát socialistický. Pokud by se hledal obsah tohoto sousloví, jednalo se vlastně o stát, který měl za úkol zajišťovat plánovitý rozvoj národního hospodářství a sloužit k uspokojování materiálních a kulturních potřeb obyvatelstva. Sociologie ani další vědy nevěnovaly tomuto pojmu během komunistické éry přílišnou pozornost, a tak dochází k utváření obsahu pojmu i samotného českého ekvivalentu stále. V doslovných překladech, které se snaží shrnout obsah pojmu *welfare state*, převládá více pojmů, např. stát blahobytu, stát sociálních služeb, sociální stát, asistenční stát, stát sociálního zabezpečení, stát všeobecné prosperity atd. Pojmy jako stát blahobytu nebo asistenční stát však můžou u běžného člověka vzbuzovat nesprávné asociace a dochází pak k chybné interpretaci. Stát sociálních služeb také není zcela přesným vyjádřením, protože by byl pak stát jakožto aktér sociální politiky spojován pouze se sociálními službami. Tento pojem tedy nevymezuje i další funkce a aktivity sociálního státu.

V českém názvosloví se upřednostňuje pojem sociální stát, je uveden ve většině odborných publikací. Je zde ale potřeba brát na zřetel význam slova sociální, jelikož má minimálně tři významy:

1. synonymum společenského
2. eufemismus pro hygienická zařízení
3. ve spojení sociální služba, sociální výpomoc, sociální péče a podobně vyjadřuje zlepšení životních podmínek jedinců ohrožených zvláště ekonomicky.

V období reálného socialismu byl pojem na jedné straně nadřazen, zdůrazňoval sociální jistoty pro všechny a zavedení plošných sociálních dávek, na straně druhé však byl znehodnocen nízkou reálnou hodnotou a byrokratizací sociálních dávek v komparaci s vyspělými státy (Večeřa 2001).

Friedrich A. Hayek v souvislosti s adjektivem „sociální“ konstatuje, že jde pravděpodobně o nejšálivější výraz celého našeho etického a politického slovníku. K jeho významovému posunu došlo přitom teprve v posledních sto letech. Rozšíření jeho vlivu má svůj původ v bismarckovském Německu a postupně akcelerovalo. Hayek uvádí více než 160 podstatných jmen blíže vymezovaných přídavným jménem „sociální“ a varuje před zneužíváním nebo záměrným matením prostřednictvím užití tohoto pojmu (Hayek 1995).

Z výše zmíněných definic, vývoje a četnosti obsahů pojmu *welfare state* vyplývá, že se jedná o výraz těžko přesně vymezitelný, v každé zemi nese *welfare state* nepatrně jiný obsah v závislosti na historickém vývoji i dalších okolnostech. Český jazyk má s vymezením obsahu sousloví *welfare state* značný problém, jelikož existuje spousta výkladů. Často se tedy lze setkat s definicí ne úplně správnou a zavádějící.

2. Východiska sociálního státu

V tradičních společnostech vyplývaly principy „sociálního zabezpečení“ z náboženského pojetí světa a z jeho vycházející etiky a morálky. Urbanizace, industrializace, racionalizace, sekularizace a individualismus související se zrodem moderní společnosti změnily materiální i nemateriální kulturu společnosti. Stále více se také začala rozvíjet myšlenka, že člověk je schopen rozumově rozpoznat dobro a zlo a je tedy schopen jednat podle etiky spravedlivě, mravně a sociálně soucítit s ostatními spoluobčany. V moderní společnosti je ale soucit ve společenských vztazích postupně vytěsňován, především pak ze vztahů formalizovaných, upravujících poměr jedince a celé společnosti, občana a státu. Moderní sociální politika tedy vychází z různých koncepcí a základních východisek. Večeřa uvádí odlišná východiska a principy ve své publikaci Sociální stát: Východiska a přístupy (2001) a tyto jsou nezbytné pro pochopení fenoménu sociální stát (Francová, Novotný 2008).

2.1 Liberální koncepce státu

Liberalismus patří k významným východiskům sociálního státu, a to především v anglosaských zemích. Liberální principy sociální politiky vycházejí z ekonomické teorie. Jak uvádí Francová, stát je instancí služebnou pro občanskou společnost a je instrumentální vzhledem k trhu. Nezasahuje do soukromého vlastnictví. Stát se má pouze zaměřit na udržení svobod, na nichž spočívá tržní řád a ten reguluje vše ostatní. Stát se tedy snaží zajistit takový rozsah svobod, aby každý občan měl možnost se postarat o své vlastní štěstí.

Krajní liberalismus pak nepovoluje jakékoliv zásahy státu do přirozeného chodu trhu a společnosti. Mírnější liberálové zastávají názor, že by stát měl částečně podporovat jisté činnosti individua i skupiny a také určitým způsobem zasahovat do občanské společnosti, především za účelem přispění k rozvoji individuální svobody a společenského pokroku, pomoci osobám, které nejsou schopny se o sebe samy postarat a také za účelem veřejného

prospěchu, např. výchovy, regulace vztahů zaměstnanců se zaměstnavateli atd.

Podstatou liberalismu je stanovení hranic případných zásahů státu do fungování trhu a občanské společnosti. Individualismus patří k nejdůležitějším zásadám liberalismu – vytyčuje neomezenou podnikatelskou svobodu. Individualismus se také promítá do hodnotových orientací společnosti, teorií lidského chování a přístupu k sociálním problémům. Liberalisté kladou důraz na osobní odpovědnost každého jedince za svůj život a mají tedy jisté námitky proti koncepci sociálního státu zajišťujícího sociální jistoty pro svou společnost. Jde především o tato tvrzení:

- Stanovení sociálního minima následně zapříčiňuje nezaměstnanost a chudobu
- Díky sociální ochraně občanů dochází k morálnímu rozkladu, nešetrnosti a lenosti
- Uplatnění liberálního modelu v praxi vede k rozdělení obyvatelstva na dvě sociální kategorie, a těmi jsou lidé pobírající dávky (vyznačují se poměrnou sociální rovností) a zámožnější většina čerpající své zdroje z participace na trhu (zde panují značné sociální rozdíly). Dochází tedy k vysoké stratifikaci společnosti (Francová, Novotný 2008).

Večeřa k liberální koncepci uvádí: „Celkově lze konstatovat, že liberální teorie dnes ovlivňuje koncepci sociálního státu více, než kdy dříve. Na jedné straně se moderní liberalismus přibližuje teorii sociálního státu a na druhé straně se s vlnou „módnosti“ liberálních názorů současná teorie sociálního státu sama orientuje na některé myšlenky a principy moderního liberalismu¹. V souvislosti s krizí koncepce sociálního státu se od 80. let usilovně hledají i liberálně tržní mechanismy a principy efektivně uplatnitelné v oblasti sociální politiky sociálního státu, obce apod.“ (Večeřa 2001, str. 48).

2.2 Konsenzuální koncept státu

Konsenzuální koncept státu patří k tradičním koncepcím vzniku a podstaty fungování státu. Tato koncepce se opírá o lidský smysl pro logiku společenského vývoje a o lidskou potřebu řádu a pořádku ve společnosti, díky čemuž je člověk schopen žít v souladu

¹ Moderním liberalismem se rozumí umírněnější forma liberalismu ve vztahu ke státu a jeho zásahům do života společnosti. V určitém rozsahu tedy neoliberalismus připouští zásahy státu. Stát má větší distribuční roli a pozitivním funkcím trhu není přikládána taková váha.

s ostatními. Stát jako celek je nadřazen jednotlivým prvkům sociálního systému a za toto dobrovolné podřízení subjektů je odměňuje v podobě ochrany před jinými sociálními subjekty a také redukcí sociální nejistoty. Mezi jednotlivými prvky sociálního systému v zásadě neexistuje rozpornost zájmů a fungování této koncepce vychází ze společného uznání hodnot a norem, které vycházejí z uzavřené společenské smlouvy. Mezi konsensuální koncepce patří teorie společenské smlouvy, solidarismus, strukturní funkcionalismus a teorie společenské směny. Tato práce se bude dále zabývat teorií společenské smlouvy, zásadami solidarismu a sociálním konsenzem.

2.2.1 Teorie společenské smlouvy

Za nejlépe propracovanou koncepci teorie společenské smlouvy je považována klasická Hobbesova koncepce státu ochránce. Koncept je založen na teorii přirozeného práva a společenské smlouvy. „*Stát tedy podle Hobbese vlastně vzniká z uplatnění pudu sebezáchovy a snahy o přežití a je konstituován společenskou smlouvou, jíž jedinci odstupují práva, vyplývající z jejich původní suverenity, ve prospěch státu, aby za to požívali ochrany svého života a své bezpečnosti*“ (Večeřa 2001, str. 34). Lidé se tedy musí vzdát části svých původních práv, aby předešli válkám a nepokojům.

Společenská smlouva je v této souvislosti dvoustranný právní vztah, smluvní strany ji přijímají dobrovolně, funguje za předpokladu vzájemnosti. Na základě smlouvy jsou si občané rovni. Sociální povinnosti státu se v Hobbesově teorii blíží povinnostem sociálních států. Péče chudých a nemocných je zde v rukách státu a není ponechána dobročinnosti rodiny či jiných občanů. Podle Hobbesovy teorie tedy občané nemůžou přežít bez zásahů státu a společenské smlouvy a stát plní úlohu ochránce.

2.2.2 Teorie solidarismu

Jak uvádí Večeřa, „*teorie solidarismu navazuje na představy sociálního konsenzu jako sociálního souladu jednotlivých prvků společnosti a jejich určitého minimálního souhlasu s určitými obecně přijímanými hodnotami a normami*“ (Večeřa 2001, str. 35). Princip solidarismu se často objevuje v teoriích sociálních států, protože se vlastně jedná o politickou a sociální integraci společnosti. Ve společnosti vždy existuje jistý druh

společenské solidarity a pro každého jedince jsou tak determinovány určité povinnosti a funkce. Solidární norma určuje faktické chování lidí ve společnosti. Všechny oblasti života společnosti jsou zahrnuty v solidárních normách, sociální péči nevyjímaje. Solidarita však není jen norma, ale také soubor hodnot a postojů.

2.2.3 Sociální konsenzus – základ sociálního státu

Sociální konsenzus občanů a redistribuční aktivita státu se zásahy do sociální sféry jsou základem sociálního státu. Sociální konsenzus společnost zavazuje a funguje jako jakýsi kolektivní příkaz. Lze konstatovat, že sociální stát je založen na principu sociální solidarity, sociální soudržnosti společnosti a jeho důležitým předpokladem je solidární vztah a jednání vůči sociálně potřebným občanům, sociální stát tedy pracuje v jejich prospěch. Jako příklad sociální solidarity můžeme uvést občany s vyššími příjmy, kteří se podílejí na sociálním zabezpečení obyvatelstva s příjmy nižšími, či ekonomicky aktivní část obyvatelstva, která přispívá na sociální dávky spoluobčanům, kteří z nějakého důvodu pracovat nemohou.

2.3 Teorie konfliktu

Teorii konfliktu lze považovat za jakousi doplňkovou teorii ke konsensuálnímu pojetí fungování společnosti, společenských jevů a státu. Oproti konsenzu předpokládá tato teorie rozpory a protiklady zájmů společnosti a státu a výraznou vertikální stratifikaci společnosti. Sociální nerovnost je charakteristická pro tuto teorii. Ve společnosti panuje stále napětí mezi jedinci i skupinami, běžně dochází ke střetům zájmů a ke konfliktům zapříčiněným věčným bojem o moc a majetek. Jak konsensuální teorie považovala konflikt za nežádoucí, tak teorie konfliktu ho naopak vyzdvihuje a považuje ho za důležitou pozitivní hybnou sílu společenského pohybu.

2.3.1 Marxismus a neomarxismus

Marxismus a neomarxismus představují levice a patří k teoriím konfliktu s největší a nejdůslednější kritikou sociálního státu. K. Marx ve svých spisech ještě nemohl reagovat

na existenci a vývoj moderního sociálního státu, tak jak je znám z 20. století. Kritizuje však kapitalistický stát jako takový a základní principy politické ekonomie kapitalismu. Tato práce se nebude dopodrobna zabývat touto teorií, pouze vymezí několik bodů Marxovy kritiky kapitalistického státu a jeho možnosti zabezpečení sociálních jistot:

- Stát neslouží celé společnosti či více společenským třídám, ale prosazuje pouze zájmy vládnoucí třídy
- Nelze harmonizovat třídní podstatu kapitalismu se skutečným demokratickým zřízením či sociální politikou
- Stát smí zasahovat do společenských vztahů pouze v souladu se zájmy kapitalistické třídy (Večeřa 2001).

2.3.2 Dahrendorfova kritika sociálního státu

Podle Ralfa Dahrendorfa² dlouhodobá nezaměstnanost a vysoká kriminalita mezi mládeží doprovází existenci sociálního státu a ještě navíc koncepce sociálního státu přispívá k vytvoření nové společenské třídy, tzv. deklasovaných. Dahrendorf se také domnívá, že až jedna třetina pracujících bude v budoucnosti patřit do této třídy. Nová třída deklasovaných je determinována rasovou a etnickou příslušností a nejčastěji obývá vnitřní část velkých evropských měst. Dahrendorf především kritizuje současné sociální státy z hlediska třídní diference, která se v těchto státech vytváří (Večeřa 2001).

Dahrendorf tvrdí, že „*moderní sociální konflikt dnes spočívá v protikladu ekonomického růstu na jedné straně a prohlubující se chudoby části populace na druhé straně*“ (Francová, Novotný 2008, str. 81). Dahrendorf tedy kritizuje nerovnosti omezující občanskou účast pomocí sociálních, ekonomických či politických nástrojů.

² Ralf Gustav Dahrendorf (1929-2009) byl německo-britský sociolog, politolog, filosof a liberální politik. Byl předním teoretikem sociálních tříd a konfliktů a významným kritikem marxismu.

2.4 Politický klientelismus

Konsensuální teorie vnímá stát jako koordinující a sjednocující činitel společnosti, který usiluje o sjednocení rozporných zájmů sociálních subjektů ve prospěch funkčního celku. Opakem je teorie konfliktu, která vyzdvihuje mocenskou a donucovací sílu státu, která prosazuje zájmy jen jedné společenské třídy. J. Keller se snaží tyto teorie sloučit v kompaktní koncept politického klientelismu. Tuto teorii doprovází představa občana jakožto klienta závislého na sociálním státu (Francová, Novotný 2008).

„Podstatou instituce klientely je reciproční vztah mezi patronem a jeho klienty, kdy patron jako vlivná osoba štědře uděluje svým klientům žádané statky a služby. Klienti jsou naopak recipročně patronu povinováni oddaností jako svému dobrodinci a v rámci svých možností jsou povinni podporovat jeho zájmy“ (Francová, Novotný 2008, str. 83). Ve složitějších strukturách se pak setkáváme se zprostředkovateli, kteří žádné služby ani statky neposkytují, ale využívají vlivné styky k jejich zprostředkování.

2.5 Konzervativní myšlení

Konzervativní teorie lpí na tradičním hierarchickém uspořádání společnosti, protože věří, že tato společenská struktura podporuje sociální integraci, ačkoliv dochází k výrazné sociální nerovnosti. Konzervativismus tedy také podporuje solidaritu a sociální pomoc těm, kteří ji potřebují. Solidarita se realizuje jak prostřednictvím rodiny, tak i dalších korporací. Každý má ovšem povinnost postarat se sám o sebe a až v krajním případě využívat pomoc státu (Večeřa 2001).

Konzervativismus vedle neomarxistických teorií patří k největším kritikům sociálního státu, nevidí na sociální politice žádná pozitiva. Konzervativismus jako myšlenkový proud je obrácen proti liberalismu kvůli jeho individualistické orientaci, mají však společné uznání lidské jedinečnosti a kladení důrazu za vlastní odpovědnost za život. Také nesouhlasí se socialismem, protože v podstatě podporuje sociální nerovnost. Se socialismem však lze nalézt i prvky společné, a to především v kritice moderní kapitalistické společnosti.

Hospodářský a politický vývoj vyspělých zemí od konce 70. let 20. století, především ropné a hospodářské krize této doby nastartovaly nový proud konzervativního myšlení, v jehož důsledku vznikla tzv. nová pravice. Toto hnutí usiluje o hospodářskou a politickou reformu současného kapitalismu. Mezi novou pravici se řadil například *thatcherismus* ve Velké Británii a *reaganomika* ve Spojených státech (Francová, Novotný 2008).

3. Typologie sociálních států

Většina odborné literatury se zabývá různými typy sociálních států, což je způsobeno jednotlivými odlišnostmi a jejich kombinacemi. Jak uvádí Keller, typologie mohou posloužit k přesnějšímu vymezení a upřesnění obsahu sociálního státu. Lze říci, že ačkoliv existují různé systémy sociálních států, všechny zajišťují své občany proti stejným rizikům, např. nemoci, úrazu, stáří, mateřství aj. Dělají to ale za pomoci jiných institucionálních struktur v různém rozsahu a také způsob financování bývá odlišný. Typologie také umožňuje cíleně přistupovat k rozboru specifických problémů, které se projevují v každém modelu jinak. Různé modely sociálních států vycházejí z rozdílných sociálních filozofií, typologie v tomto ohledu také pomáhá z hlediska hlubšího zamyšlení nad otázkami smyslu a poslání jednotlivých sociálních států (Keller 2005).

Večeřa k tomuto dodává, že současné sociální státy se od sebe liší především v těchto aspektech:

- Kdo a v jakém rozsahu provádí sociální politiku (stát, veřejný sektor, soukromý sektor, zprostředkující instituce typu církví a nadací atd.)
- Na koho se sociální politika orientuje (na střední, nižší či okrajovou část společnosti; na jednotlivce nebo rodinu; na občana nebo pracovníka aj.)
- Jaký princip je uplatňován (princip solidarity, princip ekvivalence atd.)
- Kdo přispívá na sociální politiku a jakou měrou (zaměstnavatelé, zaměstnanci, stát apod.)
- Kolik veřejné sociální výdaje spotřebují z hrubého domácího produktu a jak
- Z jakého myšlenkového konceptu vycházejí, např. z liberálního či konzervativního přístupu.

V odborné literatuře je možné najít spoustu typů sociálních států. Každý autor má svůj vlastní pohled na jednotlivé typy a struktury sociálních států. Dvě typologie jsou však brány jako stěžejní. Vystihují nejlépe možné orientace sociálního státu. První konceptuální typologie sociálních států je odvozena od klasického Titmussova dualistického rozlišení reziduálního a institucionálního státu. Titmuss později doplnil tyto dva modely ještě o třetí pracovně výkonový model.

Za základ druhé typologie je považováno klasické rozdělení na liberální a sociálně demokratické sociální státy. G. Esping-Andersen, dánský sociální badatel, doplnil tento dualismus o třetí typ státu – konzervativní model sociálního státu. Tato typologie dělí státy do různých skupin podle vzájemných vazeb mezi státem, trhem a rodinou. Kritérium pro tuto typologii je stupeň, do jaké míry jsou sociální práva schopna zbavovat občany statusu „zboží“ (tzv. funkce dekomodifikace³) (Francová, Novotný 2008).

3.1 Titmussova typologie

Titmussova typologie patří k základním rozdělením sociálních států. Titmuss vytvořil tři základní sociální modely: reziduální, institucionální a pracovně výkonový.

3.1.1 Reziduální sociální stát

Základem reziduálního sociálního státu je liberální koncepce, kdy je pro uspokojování lidských potřeb nejvýznamnějším činitelem rodina (v níž žije) a trh (na němž se aktivně podílí). Povinnost každého jedince je především postarat se o slušnou životní úroveň a budoucnost sebe a svých dětí. Pokud už není nadále schopen tuto povinnost plnit, přechází pak na jeho nejbližší, tedy rodinu. Sociální stát a jeho funkce nahrazení povinností jedince nastupuje až poté, co předchozí modely selhaly a jedinec či rodina tedy nejsou schopni zajistit lidskou existenci a základní lidské potřeby. Týká se to například období, kdy život rodiny je narušen, ekonomika prodělává krizi atd. Tato koncepce byla velmi oblíbená v USA před velkou hospodářskou krizí v roce 1929.

Veřejné sociální služby nejsou v reziduálním typu sociálního státu příliš rozšířené. Stát se snaží odstranit až následky sociálních událostí a státní intervence do sociální politiky lze označit za minimální. Sociální dávky jsou určeny pouze na pokrytí základních existenčních potřeb. Sociální výdaje jsou v porovnání k HDP poměrně nízké. Jak zdůrazňuje Keller (2005:58), cenou za tuto úspornost a jeho orientaci pouze na ty

³ Dekomodifikace označuje osvobození života jedinců od závislosti na trhu.

nejchudší je, že nejen domácnosti s průměrným, ale i ty s podprůměrným příjmem (včetně např. domácností s jedním živitelem) jsou vystaveny plným tržním cenám bydlení, zdravotní péče apod. To zvyšuje míru sociální polarizace.

Proto je tento typ sociálního státu nazýván reziduální (zbylý, zbytkový), hovoříme o zbytkové povinnosti státu a reziduální sociální politice. Také se můžeme setkat s pojmy jako beveridgeovský či atlantský typ. První název vychází ze jména významného anglického tvůrce sociálního zabezpečení a druhý zohledňuje geografické uplatnění systému. Daný model se totiž uplatňuje ve dvou zemích nacházejících se na opačných koncích Atlantiku: ve Velké Británii a USA. Mezi další představitele patří Kanada, Austrálie a Nový Zéland (Francová, Novotný 2008).

3.1.2 Institucionální sociální stát

V podstatě se jedná o opak předchozího systému. Vztahuje se na celou populaci a sociální aktivita státu se dotýká všech oblastí podstatných pro zajištění hmotných potřeb a optimální kulturní, zdravotní a vzdělanostní úrovně populace. Hlavní zásadou u tohoto typu státu je předcházení sociálním událostem předtím, než vzniknou. Sociální bezpečí a sociální rovnost tedy patří mezi nejdůležitější cíle. Hodnoty jako bezpečnost, rovnost a humánní jednání se vnímají jako oprávněné a přijetí pomoci proto nemůže nikoho stigmatizovat, což znamená přiřknout negativní skupinové nebo společenské atributy nějaké osobě (Jand'ourek 2001). Veřejné sociální služby a sociální politika je považována za základní a důležitou složku systému tohoto státu.

Skandinávské země spadají do této typologie. Také sociální politika v bývalé ČSSR a v ostatních zemích východní Evropy se dá do této skupiny zařadit, avšak s tím rozdílem, že v případě těchto zemí nelze hovořit jako o typu občanském (Francová, Novotný 2008).

3.1.3 Pracovně výkonový sociální stát

„Sociální potřeby jsou v tomto modelu sociálního státu uspokojovány především na základě zásluh, pracovní produktivity a výkonu. Stát garantuje pouze základní společensky uznaná minima potřeb a vytváří prostor pro působení nestátních subjektů“ (Večeřa 1995,

str. 82). Tento typ se hodí na situace, kdy péče o sociální potřeby dosahuje nad rámec výlučně materiálního zabezpečení. K tomuto modelu se přibližují státy jako Německo, Rakousko, Belgie a Francie (Francová, Novotný 2008).

3.2 Esping – Andersenova typologie sociálních států

Dánský sociolog a politolog G. Esping-Andersen vytvořil asi nejznámější typologii sociálních států. Na základě míry dekomodifikace a způsobu sociální stratifikace rozlišil tři ideální typy sociálního státu: liberální, konzervativní a sociálně-demokratický.

3.2.1 Liberální sociální stát

Liberální typ sociálního státu vynakládá takovou sociální pomoc, která testuje majetkové poměry, vyznačuje se malým univerzalistickým přerozdělováním a skromným sociálním pojištěním. Sociální pomoc bývá velmi skromná a stigmatizuje příjemce, což znamená, že ho označuje za zkrachovance, jenž není schopen dostát požadavkům, které jsou v liberálně individualistické kultuře považovány za standardní. Sociální pomoc se zaměřuje na jedince s nízkými příjmy. Úroveň dekomodifikace je velice nízká a zaměřuje se na chudé. Většina obyvatelstva podléhá působení tržních sil. Toto pojetí sociálního státu prohlubuje třídně-politický dualismus. USA, Kanada a Austrálie patří k archetypům tohoto modelu a státy jako Velká Británie, Dánsko a Švýcarsko uplatňují liberálně-sociální principy v některých oblastech sociální politiky (Francová, Novotný 2008).

3.2.2 Korporativistický (konzervativní) sociální stát

Korporativistický model sociálního státu zdůrazňuje zachování statusových rozdílů, což je podmíněno dědictvím státního korporativismu.⁴ Nedistribuční funkce státu je zde zanedbatelná. Německo je typickou zemí pro model korporativistický, později se toto pojetí rozšířilo i do dalších evropských zemí. Často se proto můžeme též setkat s označením model kontinentální. Belgie, Francie a Rakousko se vyznačují rysy konzervativního modelu. Tyto země nejsou poznamenány liberální posedlostí trhem a sociální práva lidí jsou považována za samozřejmost.

Tento model vznikl mnohem dříve než model liberální. Sahá až do konce 19. století a je spojen se jménem německého kancléře Otto von Bismarcka, proto je v některých odborných publikacích nazýván též modelem bismarckovským. Na jeho utváření se podílel vliv socialismu i církve.

„Jeho výchozí myšlenkou je, že míra zabezpečení člověka v okamžiku, kdy upadne do některého ze sociálních problémů, by měla odpovídat jeho předchozímu pracovnímu úsilí, výši jeho pracovních příjmů a rozsahu finančních prostředků, jimiž do systému sociálního systému přispěl v době své pracovní aktivity. Do jisté míry by měla odrážet i předchozí životní úroveň“ (Francová, Novotný 2008, str. 100).

Pojištění proti sociálním rizikům patří ke klíčovým bodům konzervativního státu. Pojištění vzniklo v minulosti jako pojištění dělníků, kteří patřili k nejširší vrstvě s častým výskytem sociálních rizik. Úroveň dekomodifikace je zde na střední úrovni (Francová, Novotný 2008).

Keller upozorňuje na jistá možná ohrožení v tomto modelu. Prostředky na sociální výdaje jsou vázány na platy zaměstnanců, a to formou přímých daní i příspěvků na sociální pojištění. Předpokladem je tedy téměř plná zaměstnanost a převaha plnohodnotných forem práce. Problémem je závislost sociálního zabezpečení na rodinném a profesním postavení.

⁴ Korporativismus (z latinského *corporatio* – sdružení) je od pluralismu odlišná forma reprezentace zájmů, založená na spolupráci jednotlivých společenských vrstev či skupin; též organizace státu na profesním principu. Vyskytuje se zde omezený počet hierarchicky uspořádaných organizací (korporací), které při vyjednávání se státem zastupují zájmy svých členů a současně se podílejí na uskutečňování státní politiky.

V poslední době dochází stále častěji k narušení klasické formy rodiny, vznikají rodiny neúplné či nestandardní formy rodiny (Keller 2005).

3.2.3 Sociálně demokratický sociální stát

V sociálně demokratickém modelu platí zásady univerzality a omezení trhu v oblasti sociálních práv. Stupeň dekomodifikace je vysoký a platí zde silně omezující a univerzalistické programy. Všechny vrstvy a třídy včetně dělnické i střední třídy spadají do jednoho univerzálního systému pojištění, dávky jsou však odstupňovány podle výdělků. Skandinávské země jako Švédsko, Norsko a Finsko fungují na principech sociálně demokratického modelu. Často se můžeme v odborných publikacích setkat také s názvem model skandinávský.

Označení sociálně demokratický vznikl v průběhu historie, kdy se postupně rozvíjely důležité znaky tohoto typu v období působení sociálně demokratických vlád, což bylo v severských zemích velmi dlouhé období. Ve Švédsku například sociálně demokratické vládnutí začalo ve 30. letech 20. století a bylo přerušováno jen výjimečně krátkými přestávkami. Za hlavní cíle tohoto modelu bylo stanoveno odstranění chudoby a také zmírnění vysoké diferenciace příjmů, což ve většině států činí nemalé problémy. Hrubý domácí produkt je pečlivě přerozdělován různými státními institucemi. Dualismus státu a trhu se snaží tento model odstranit. Stát se tedy snaží nejen uspokojit minimální sociální potřeby, tedy potřeby těch nejchudších, ale také je jeho úkolem zajištění nejvyšších standardů. Ideálem je tu rovnoprávnost a nezávislost, cílem je rozvoj individuality každého jedince a jeho nezávislosti. Narozdíl od konzervativního typu se tedy snaží potlačit závislost i jen na rodině. Lze tento model označit jako spojení liberalismu a socialismu. Sociálně demokratický stát usiluje o spojení sociální pomoci a práce. Největším problémem jsou tu náklady, které jsou značně vysoké, aby solidaristický, univerzalistický a dekomodifikační systém mohl ideálně fungovat. Jako ilustrační příklad poslouží Švédsko, kde bylo daňové zatížení nejvyšší na světě. Progresivní daň se mohla vyšplhat až na 90 % a dokonce někdy překročila i 100 % (Francová, Novotný 2008).

Podle práce Social Foundations of Postindustrial Economies (1999) se Esping-Andersenova typologie, obsahující původně tři typy sociálních států, rozšířila o model čtvrtý – tzv. rudimentární *welfare state*. Tento model bývá také označován jako „duální

stát.“ Keller popisuje tento model jako sloučení některých aspektů Bismarckova sociálního státu, např. v oblastech jako důchodové zajištění a zajištění v nezaměstnanosti, které je závislé na pojištění hrazeném z příjmů ze zaměstnání, a některých znaků severského modelu sociálně demokratického státu, zde se jedná např. o zdravotní péči a vzdělání, které jsou hrazeny z daní. Prvky liberálního modelu se v rudimentárním modelu také projevují, např. nízká míra sociálního zajištění příjmově podprůměrných skupin.

Rudimentární stát bývá označován též sociálním státem latinského či jižanského typu, lze se s ním setkat ve státech jižní Evropy, jako jsou Španělsko, Itálie, Řecko a Portugalsko. Rodiny jsou v jihoevropských zemích velice početné a hrají podstatnou roli při vykonávání řady významných sociálních funkcí a představují tak značné ulehčení sociálnímu státu. Mladí lidé žijí mnohem déle ve společné domácnosti se svými rodiči, než to bývá zvykem v jiných evropských zemích. Častým jevem je soužití dvou a dokonce i tří generací v jedné domácnosti. Rodinné kontakty hrají důležitou roli při získávání zaměstnání, rodina je brána jako nejvýznamnější opora v nezaměstnanosti i ve stáří. V jižanských státech bývá hlava rodiny jediným živitelem a matka se stará o domácnost a potomky – jižanský model se tedy přibližuje rysům konzervativního sociálního státu, nedosahuje však tak vysoké úrovně (Keller 2005).

Tab. 1: Srovnání jednotlivých typů sociálních států

Charakteristika (kritéria) modelu	Typ – model soudobé politiky státu					
	<i>Institucionální</i>		<i>Pracovně výkonový</i>		<i>Reziduální</i>	
Ideové východisko	Socialismus (důraz na celek/kolektivitu)		Konzervativismus (důraz na rodinu a korporace)		Liberalismus (důraz na jednotlivce)	
Další typické pojmenování	-redistributivní -paternalistický -univerzalistický -sociálně-demokratický		-konzervativní -vztažený k příjmům		-liberální -sociálně liberální	
Stát garantuje:	Podmínky života		Sociální status, stabilní životní standard		Příležitost, minimální životní standard	
Míra redistribuce	vysoká		střední		nízká	
Rozsah welfare state (WF)	Štědrý WF				Skoupý WF	
Podíl sociálních výdajů na rozpočet státu	Vysoký		Střední		Nízký	
Objem sociálních dávek klientům	Vysoký		Střední		Nízký	
Objem sociálních příspěvků od klientů	Vysoký		Střední		Nízký	
Rozdíl mezi minimální mzdou a dávkou	Malý		Střední		Velký	
Kapacita dekomodifikace	Vysoká		Střední		Nízká	
Hlavní sociální subjekt – aktér sociální politiky (a další)	Stát (korporace, rodina)		Rodina, korporace (stát)		Jednotlivec, rodina (korporace, stát)	
Sociální objekty – klienti sociální politiky	Všichni členové společnosti – občané státu		Většina občanů státu		Menšina občanů státu (přísně posouzeni jako sociálně potřební)	
Zkoumání potřebnosti (means test)	Marginální		Sekundární		Primární	
Status klientů	Vysoký		Střední		Nízký	
Důraz na pojetí sociální politiky	Pasivní				Aktivní	
Přiřazení vybraných států	Švédsko Dánsko Belgie Holandsko	Finsko Rakousko Švýcarsko	Itálie Francie Německo Japonsko	Velká Británie Kanada	USA Nový Zéland Austrálie	

Zdroj: Francová, Novotný 2008, str. 102, zpracování vlastní

Uvedené typy sociálních států představují čistě konzistentní typy. Vezmou-li se jednotlivé státy, většinou je nelze zařadit pod jeden určitý model, každá oblast sociální politiky totiž

často spadá pod jiný systém. Také je důležité podotknout, že dochází ke sbližování sociálních politik jednotlivých evropských zemí (v rámci Evropské unie), a tak se prvky sociální politiky jedné země dostávají do druhé a rozdíly v odlišných modelech se občas smazávají (Francová, Novotný 2008).

4. Historie a vývoj sociálních politik vybraných států

Čtvrtá kapitola se zabývá historií a vývojem sociálních politik vybraných států. Státy jsou zvoleny tak, aby se lišily jak svým historickým vývojem, tak i nynějším postojem k sociální politice. Velká Británie se dle Titmussovy typologie řadí mezi státy reziduální, naopak Švédsko a svou historií i Českou republiku lze zařadit mezi sociální státy institucionální. Nutno však podotknout, že sociální politika, jak již bylo zmíněno v teoretické části, sestává z mnoha oblastí, většinou tedy nelze jednotlivé státy čistě zařadit jen do jedné kategorie. Sociální systémy VB, Švédska i ČR se formovaly odlišně především kvůli rozdílným historickým podmínkám, které si bere za cíl objasnit následující kapitola.

4.1 Historie Švédska v souvislosti s vývojem sociální politiky

Během 20. století Švédsko vybudovalo stát, který je často předkládán jako nejštědřejší sociální systém na světě s takovými výhodami, jako je státem hrazené školství, péče o dítě, zdravotní péče a další sociální služby. Švédsko mohlo stavět na úspěšné tržní ekonomice po dlouhá léta, ale až sociální demokracie, jež byla u moci po většinu 20. století, vybudovala vzorový sociální systém a ten je inspirací pro mnoho dalších zemí. Ačkoliv Švédsko prosperovalo na základě tržní ekonomiky, sociální demokraté převzali některé myšlenky ze socialismu.

Švédský systém byl nazýván „*home of the people*“, což by se dalo přeložit jako „domov všech lidí.“ Ostatní evropské státy se pokoušely tímto ideálním systémem inspirovat a implementovat některé švédské zákony, na základě toho získal švédský systém různé názvy jako „střední cesta“, „země, která chrání své obyvatele od kolébky ke hrobu“, či jednoduše „švédský model.“

4.1.1 Obecné principy

Státy skandinávského poloostrova jsou všeobecně považovány za státy s poměrně klidnou a vyrovnanou minulostí. Až na ojedinělé incidenty lze říci, že se tyto země, Švédsko nevyjímaje, vždy snažily konflikty řešit cestou nejmenšího odporu, pokud možno dohodou přijatelnou pro obě strany. Tato skutečnost je podstatná pro odlišný vývoj jejich politického i sociálního systému, na rozdíl od České republiky i VB, kde větší i menší konflikty utvářely jejich historii.

Švédsko společně s ostatními severskými státy v oblasti sociální politiky vždy představovalo tzv. sociálnědemokratický model sociálního státu. Aby bylo možné švédský model sociálního státu lépe pochopit, je nutno uvést některé specifické rysy. Švédsko vždy bylo a stále je zemí politicky stabilní. Jedná se o stát neutrální, který se neúčastnil druhé světové války. Od 30. let 20. století je u moci téměř neustále sociální demokracie s přestávkou v letech 1976-1982 a 1991-1994. To vedlo k tomu, že byla většinu času předkládána a zaváděna ucelená koncepce sociální politiky. I přesto se však švédský sociální model setkával s mnohými praktickými překážkami a vznikal tedy jako důsledek politických kompromisů a postupných kroků při zvládání praktických problémů. Počátky švédského sociálního státu jsou spojeny se jménem Gustava Möllera, ministra sociálních věcí v letech 1924-1951. V. Korpi, autor knihy *The Development of the Swedish Welfare State in a Comparative Perspective*, popisuje jako hlavní cíl sociální politiky této doby odstranění chudoby. Möller neviděl objektivní důvody, proč by měla ve Švédsku přetrvávat chudoba. Za hlavní příčiny považoval špatnou organizaci a nedostatečné politické kroky tento problém řešit. Důležitým principem provázaným celým vývojem švédské politiky jsou testované dávky.⁵ Testované dávky nebyly vnímány příliš pozitivně a od začátku tedy byly patrné snahy je odstranit, sociální dávky byly spíše vnímány jako univerzální právo, nikoliv jako charita. Testované dávky tedy začaly mizet ze systému a stále větší důraz byl kladen na sociální pojištění jako základní nástroj ke zmírnění chudoby.

Švédský sociální systém si také klade za cíl co největší zaměstnanost, a to mužů i žen. Je zde patrná silně rovnostářská společnost, která nezvýhodňuje jen některé skupiny obyvatel,

⁵ Testovaná dávka je dávka poskytovaná v závislosti na výši příjmu.

ale klade důraz na naprostou rovnost mezi svými občany. Patrné je to zejména na růstu zaměstnanosti žen v aktivním věku – mezi roky 1965 až 1990 se zvýšila ze 45 % na 83 %.

Tzv. „zlaté časy“ švédského sociálního státu spadají do 60. a 70. let 20. století, kdy švédský model jednoznačně sloužil jako vzor pro ostatní země a byl též hodnocen jako nejlepší na světě. Na konci 70. let, kdy došlo k celosvětové ropné krizi, se začalo hojně diskutovat o „krizi sociálního státu,“ která postihla všechny sociální státy Švédska nevyjímaje. Tyto debaty vrcholily především v 90. letech, kdy se začaly hojně publikovat knihy s tímto tématem a ty vedly k následujícím změnám: důraz na státní orientaci se přesměroval na tržní; jednotný centralizovaný systém se začal decentralizovat a privatizovat, což vedlo k přizvání soukromých subjektů a tržních principů do systému; vlády se snažily omezovat výdaje na sociální stát.

Posledním švédským specifikem je již zmiňované egalitářství. Prioritním cílem švédské sociální, fiskální, ale i ekonomické politiky bylo vždy snížení sociálních nerovností, ne-li jejich úplné odstranění. Tohoto cíle se snažilo Švédsko dosáhnout vysokým stupněm zaměstnanosti a ekonomickým rozvojem, aby všichni občané disponovali stejnými právy v rámci sociálních programů. Základem těchto programů byl rovný přístup pro všechny občany k veřejně financovanému vzdělávání, zdravotní péči a také sociálním službám s vysokým nadstandardem. S tím také souvisí liberální přístup a vysoká podpora k variabilitě rodinných forem a vztahů. Důsledek těchto postojů lze vidět ve vzniku dvoukariérových rodin a ve vysoké zaměstnanosti žen. Jako negativní dopad této sociální politiky pak lze hodnotit proces defamilizace, což znamená, že nejčastějším typem domácnosti ve Švédsku je jednočlenná domácnost a 50 % soužití je nesezdaných. Také stárnutí populace dlouhodobě klade velký nápor na sociální systém. Švédsko zaujímá první místo ve výdajích na sociální stát – v roce 1993 spotřebovalo více než 70 % HDP na jeho financování (Munková 2004, str.107-109).

4.1.2 Historicko-právní vývoj sociální politiky

V průběhu 19. století se Švédsko řadilo mezi nejchudší a nejzaostalejší země v Evropě. Bylo to zapříčiněno především tím, že proces industrializace, který se již v jiných zemích úspěšně rozvíjel, přišel do Švédska poměrně opožděně. S tím souvisel i rozvoj institucí sociálního zabezpečení, jenž postupoval také mnohem pomaleji než v jiných státech

Evropy (např. Británii, Německu, Rakousku).

Již roku 1763 se začaly objevovat první chudinské zákony, do roku 1891 lze pak datovat prvopočátky zdravotního pojištění. To bylo však organizováno pouze dobrovolně a podporováno z malé části státními financemi. Týkalo se jen malé části populace a dávky byly velice nízké. Další zákony, ve kterých již také lze spatřovat prvopočátky švédského sociálního státu, byly Zákon o zrušení dětské práce z roku 1881 a také první zákony o pojištění v letech 1883-1884. Základní systém veřejných penzí, který již zahrnoval většinu populace, vznikl roku 1913 a v roce 1916 se pak také objevuje zákonem stanovené úrazové pojištění. Počátky švédského systému sociálního pojištění se nepodobaly těm, které jsou známe od ostatních zemí kontinentální Evropy, ale spíše se inspiroval u britského systému rovných dávek co nejširší vrstvě obyvatel (Munková 2004, str. 109-119).

Během let 1889 a 1919 doprovázely vývoj Švédska silné dělnické nepokoje. Dělnické hnutí bojovalo za svá práva jako osmihodinovou pracovní dobu, lepší pracovní podmínky a také volební práva.

Ve 20. letech se ve Švédsku nejvíce řešilo téma nezaměstnanosti a jak co nejlépe zajistit systém dávek v nezaměstnanosti. V letech 1929-1933 zasáhla celý svět Velká hospodářská krize, kterou lze považovat za krizi klasického kapitalismu. Mnoho lidí zůstalo nezaměstnaných, došlo k velkému snížení mezd a díky silnému znepokojení všech občanů se začaly formovat extrémní politická hnutí. Roku 1931 došlo ke střetu dělníků se švédskou armádou ve městě Ådalen. Dělnická stávka byla brutálně potlačena švédskou armádou a mnoho dělníků bylo zabito. Tento den bývá nazýván nejkrvavějším momentem ve švédských novodobých dějinách (Einhorn, Logue 2003).

Roku 1932 v období hospodářské deprese zvítězila ve volbách sociální demokracie a v tomto období také započala vládní spolupráci se švédskou konfederací odborů. Společně pak začaly řešit problémy spojené s nezaměstnaností a také zavádět opatření k dosažení co nejvyšší zaměstnanosti. Výsledkem těchto snah bylo zavedení pojištění v nezaměstnanosti, jež bylo uzákoněno roku 1934 a bylo organizováno odbory, avšak se značnou podporou ze strany státu (Munková 2004, str. 109-119).

Po hospodářské krizi se poprvé v souvislosti se sociálními demokraty začíná hovořit

o „*People's home*,“ tzv. lidském domovu. Šlo o jedinečný experiment, který měl za úkol přeměnit Švédsko v mírumilovnou a prosperující zemi. Sociální demokraté viděli inspiraci jak ve švédských tradicích, tak ale také ve Vídni v Rakousku, kde se pokoušeli podobný experiment uskutečnit. Jednalo se vlastně o systém reform sociálního zabezpečení, kdy privilegovaní a bohatí občané platili velmi vysoké daně a vláda pak díky těmto penězům mohla podporovat chudé. Reforma byla velmi ambiciózní a ve Švédsku se začala úspěšně rozvíjet (Einhorn, Logue 2003).

Ve 30. letech se Švédsko potýkalo s populačními problémy a na základě toho se sociální politika zaměřila na rodiny s dětmi a jejich sociálně politickou ochranu. S těmito opatřeními jsou spojována především dvě jména – K. G. Myrdal, švédský ekonom a politik, a A. Myrdal, švédský diplomat, politik a spisovatel. Jejich opatření měla zajistit snižování sociálních nerovností a vyrovnání životní úrovně rodin s dětmi a rodin bez dětí. V rámci tohoto programu vzniklo mnoho opatření, např. lékařská péče a dávky pro matky a malé děti na veřejných klinikách zdarma, státní podpora bytové politiky pro velké rodiny, školní zdravotní programy, rozšíření veřejných lékařských a zubních služeb atd. (Munková 2004, str. 109-119).

Roku 1938 také došlo k důležitému pokroku mezi zaměstnavateli a dělníky. Byla sepsána tzv. Saltsjöbadenská smlouva (pojmenována po švédském městě), která garantovala mír a spolupráci mezi oběma stranami. Od té doby existuje slovní spojení Saltjöbadenský duch, jenž je charakterizován ochotou ke spolupráci a smyslem pro vzájemnou odpovědnost za vývoj na trhu práce (Einhorn, Logue 2003).

Moderní sociální stát v dnešním slova smyslu se vyvíjel až po druhé světové válce. Za výsledek úspěšné sociální politiky byla považována plná zaměstnanost. Mnoho zahraničních návštěv přijelo do Švédska za účelem zkoumání prosperity na základě jejich sociálního systému, Švédsko bylo inspirací. Ve srovnání s ostatními zeměmi v této době dosahovalo značné konkurenceschopnosti, což zapříčinila nejen aktivní politika na trhu práce, ale také systém sociálního pojištění a sociálních služeb. Efektivní ekonomická politika byla v tomto ohledu také zásadní. Ve 40. a 50. letech měly odbory stále poměrně velké slovo. Propagovaly tzv. „solidaristickou mzdovou politiku,“ podle níž byly mzdy vypláceny na základě charakteru práce a nikoliv ziskovosti podniku. V polovině 50. let byl uzákoněn institut kolektivního mzdového vyjednávání, který hrál podle Korpiho klíčovou

roli. Důsledek lze spatřovat ve velkém tlaku na neefektivní oblasti ekonomiky, zatímco ty efektivní měly dostatek prostoru pro investování do vlastního rozvoje. Aktivní politika na trhu práce tedy působila stimulačně na efektivní růst a udržení zaměstnanosti ve Švédsku.

Prvními reformami v systému sociálního pojištění se uvedly do chodu mnohé další. Roku 1946 zavedla vláda školní jídlo zdarma a v roce 1947 pak univerzální přídavky na děti. Nízká úroveň základních penzí byla zvýšena a v roce 1951 pak došlo k jejich indexaci. V tomto období se také začíná diskutovat o nutné reformě zdravotního pojištění, ta byla nakonec uskutečněna v polovině 50. let. Nový systém spočíval v univerzálním povinném zdravotním pojištění a zároveň i dávkách, které jsou odvislé od výše příjmu. Diskuze o zavedení důchodu na základě příjmu vedly k politickým bojům, ty nakonec vyústily v pád koalice sociální demokracie a agrární strany. Roku 1962 byla nakonec reforma důchodového systému stejně zavedena. Vznikl nový zákon o národním pojištění, ve kterém byly základní penze (*folkpension*) doplněny o tzv. národní doplňkové penze (*ATP*) vázané na výši příjmu. Další součástí nového zákona bylo také zdravotní pojištění a systém rodičovského pojištění, jež zajišťovalo základní dávky pro rodiny s dětmi. Hlavním cílem Švédska v této době bylo stále odstranění chudoby. Švédská testovaná sociální pomoc se stávala víceméně okrajovou záležitostí. Systém financování sociálního pojištění také dospěl k četným změnám, od roku 1974 se staly hlavním zdrojem odvody zaměstnavatelů (případně OSVČ) a daně (Munková 2004, str. 109-119).

V 60. letech dosáhlo Švédsko největšího ekonomického rozkvětu. Začala se budovat nová moderní města, ženy vstoupily na trh práce, objevilo se mnoho nových reforem příznivých pro obyvatele, což přitáhlo do země řadu přistěhovalců. Švédsko bylo v této době třetí nejbohatší zemí světa (Einhorn, Logue 2003). Došlo k masivnímu rozvoji veřejných sociálních služeb, a to především v oblasti vzdělání a zdravotní péče, ale také v oblasti sociálních služeb, které spadaly pod správu jednotlivých municipalit.

K dalším vylepšováním sociálního systému docházelo během let sedmdesátých. Jako novinku lze uvést zavedení příspěvku v nezaměstnanosti v roce 1973. Příspěvek se na rozdíl od pojištění v nezaměstnanosti týkal všech, nejen odborově organizovaných institucí a zaměstnanců. Roku 1974 tvořilo nemocenské již 90 % platu a týkalo se i zubní péče. Také rodičovské pojištění se dočkalo úprav ve smyslu rovného přístupu mužů i žen

k péči o dítě po dobu prvních šesti měsíců po porodu dítěte. Dále došlo k prodloužení roční placené dovolené na pět týdnů. Takto se švédský sociální systém postupně blížil ke svému vrcholu. Ještě 80. léta jsou ve znamení dalších vylepšení: rodičovská dovolená se prodloužila až na 450 dnů a sociální pojištění v nezaměstnanosti opravňovalo obyvatele pobírat dávky ve výši 90 % čistého příjmu.

Krise švédského sociálního modelu se začíná pomalu projevovat na konci let osmdesátých a v plné síle propuká v 90. letech. Protože již sociální systém není schopen udržet všechny dosavadní výhody, dochází ke značnému omezení např. v oblasti nemocenského pojištění, dovolených atd. Poplatky za zdravotnické služby rostou a rozvíjí se soukromý sektor se zaměřením na sociální služby. Také podpory rodin v oblasti bydlení se začínají výrazně omezovat (Munková 2004, str. 109-119).

Dle autorů Einhorna a Loguea již v roce 1973 bylo Švédsko silně zasaženo ropnou krizí. O této době již mluví jako o konci „Zlaté éry Švédska,“ která byla ve znamení vysokých daní a značné nezaměstnanosti. V 90. letech pak dochází k revitalizaci systému, a ačkoliv Švédsko nedosáhlo takových úspěchů jako v předchozích letech, stále je právem nazýváno „*The welfare state*.“ (Einhorn, Logue 2003).

4.2 Historie Velké Británie v souvislosti s vývojem jejich sociální politiky

Velká Británie se od Švédska značně liší svým historickým vývojem. Důležitým milníkem je bezpochyby druhá světová válka. Zatímco Británie se války aktivně účastnila, Švédsko zůstalo neutrální.

4.2.1 Obecné principy

Britský sociální systém lze podle typologie Esping-Andersena zařadit mezi sociální státy liberální, co se historického vývoje týče. Velký důraz byl vždy kladen na participaci jedince na trhu práce a z něj pak vyplývala veškerá sociální ochrana. Sociální systém se

také spíše orientoval na odstraňování a kompenzaci následků sociálních událostí, ale nesnažil se jim příliš předcházet. Státní sociální zabezpečení bylo založeno na principu *flatrate*, což lze přeložit jako rovné dávky za rovné příspěvky. Bylo tedy na každém jedinci, jak se uplatní na trhu práce a z toho pak plynuly rozdílné výhody.

Britský sociální stát pak ale začal procházet značnými změnami spojené s příchodem labouristů do vlády a realizací nových sociálních opatření. Do té doby konzervativci stavěli především na tzv. meritokracii,⁶ jež vedla k značné sociální exkluzi. Labouristi měli naprosto odlišné představy o sociální rovnosti a přerozdělování a ty začali promítat do nových sociálních opatření. „*Rovnost je definována jako sociální inkluze a sociální stát je nově vymezen jako stát pozitivních veřejných sociálních služeb a investic*“ (Munková 2004, str. 71-90).

4.2.2 Historicko-právní vývoj sociální politiky

Ve středověku a během vlády Tudorovců neexistovala v Anglii žádná sociální práva. Až královna Alžběta I. (1558 - 1603) zavedla tzv. Alžbětinské chudinské zákony v letech 1598 a 1601. Jednotlivé farnosti byly povinny nalézt práci a vybudovat chudinské nemocnice a ubytovny pro chudé, nemocné a osoby bez prostředků. Fondy byly spravovány zaměstnavateli a vlastníky majetku. Pomoc mohla být v podobě finanční či hmotné dávky nebo také jako subvence nízkých mezd. Některé fary pak dokonce vybudovaly tzv. *workhousy*, což byly jakési pracovní dílny pro chudé. V rámci těchto dílen měla chudina možnost se zaučit nějaké práci a navíc dostat i stravu. Tyto *workhousy* se časem staly velice populární a jejich počet značně stoupal.

Roku 1834 došlo k novelizaci chudinských zákonů a sociální pomoc měla být nyní zajišťována na principu tzv. *less eligibility*. Finanční podpora tedy musela být nižší než nejnižší výdělek, a to proto, aby sociální ochrana zůstala oddělená od pracovního trhu. Dalšími novinkami novelizovaného zákona byly podpory vyplácené z daní a snaha o sjednocení systému *workhousů*. Reverend J. T. Becher, teoretik chudinského práva a zakladatel *workhousů*, byl významnou osobou této doby, jelikož měl veliký zájem na zefektivnění způsobu zacházení s chudými. Hlavním účelem *workhousů* již nebylo

⁶ Pojem meritokracie lze vyložit jako vládu nejschopnějších odborníků.

pouze chudinu zaučit nějakému řemeslu, ale též jí vysvětlit a ukázat, jak se o sebe může postarat, aby nepotřebovala finanční ani morální pomoc. Rozlišovala se nezasloužená a zasloužená chudoba. Ti práce schopní byli nuceni pracovat v náročných podmínkách a provádět podřadné práce. Ti, kteří práce nebyli schopni, byli od namáhavé práce osvobozeni a dostali ubytování.

Každý *workhouse* měl svého dozorce. Muži, ženy i děti byli odděleni. Strategie *workhousů* nakonec vedla k tomu, že se chudina bála, aby do nich nebyla umístěna, a tak raději o podporu nežádala. *Workhousy* byly později přebudovány na nemocnice a starobince, ale jejich definitivní konec přišel až se vznikem moderního sociálního státu v roce 1948.

Co se týče sociálních služeb v průběhu 19. století, stát se staral o oblast vzdělávání, hygienických opatření a finančních i hmotných podpor chudých. Také existovaly soukromé charitativní organizace a svépomocné společnosti, jejich členové, především dělníci, platili příspěvky pro případ sociálních událostí. Existence těchto subjektů i *workhousů* zapříčinila, že systém sociálního pojištění se v Británii začal rozvíjet později oproti jiným evropským zemím.

Roku 1906 zvítězili ve volbách labouristé, v jejich čele stanul, Lloyd George, a to dalo podnět pro rozvoj sociálněpolitické legislativy. Roku 1908 tak vznikl zákon o penzijním pojištění, jenž byl pravděpodobně výsledkem dohody uzavřené mezi představiteli státu a dělníky. Pojištění bylo financováno z daní a vypláceno každému občanovi staršímu sedmdesáti let, který si vydělal méně, než byl stanovený limit. Dále se sociální systém obohatil o nové zákony v oblasti podpor v nezaměstnanosti a nemoci, vzniklo také dobrovolné pojištění organizované odbory a speciálními organizacemi. Až roku 1911 byl vytvořen systém státního zdravotního pojištění a pojištění v nezaměstnanosti. Stát tedy začal poskytovat sociální ochranu dělníkům, kteří působili v respektovaných profesích. Systém sociální pomoci se vyvíjel na principech klasického liberalismu, jehož myšlenky byly pro Británii dlouhou dobu zásadní.

Ve 20. letech se největším problémem stala nezaměstnanost, což byla finančně nejnáročnější oblast sociálního pojištění. V průběhu 30. let pak přibýval počet lidí pobírajících dávky sociální pomoci, znamenající pro Británii také značnou finanční zátěž.

Období mezi dvěma světovými válkami nebylo ve znaku velkých změn sociálního

pojištění. Jen v roce 1925 vznikl nový zákon o penzijním pojištění pro vdovy, sirotky a staré občany, jehož dávky vyplnily mezeru mezi ukončením práce a nárokem na důchody pro osoby starší sedmdesáti let. Roku 1920 bylo do pojištění v nezaměstnanosti zahrnuto více dělníků, avšak délka pobírání příspěvku byla dále stanovena jen na jeden rok. Labouristická vláda fungovala až do začátku 30. let, kdy ji vystřídala koalice s většinovým zastoupením konzervativní strany. Sociální pojištění se stalo ještě více závislé na participaci jedinců na trhu práce a fungovalo na principu *pay-as-you-go*.⁷ V roce 1934 nově vznikl centralizovaný úřad pro pomoc v nezaměstnanosti. Jen sociálně potřební byli oprávněni dostávat dávky, nezávisle na statusu pojištěnce. Další součástí sociální pomoci byly v této době municipální nemocnice.

Během druhé světové války se pak začala měnit představa o tom, na jakých principech by měl sociální stát být vybudován. Tyto nové návrhy byly ovlivněny především W. Beveridgem a jeho návrhy z dvacátých let, a také J. M. Keynesem. Mezi hlavní principy patřily: plná zaměstnanost, národní minimum, svobodný a všem lidem rovný přístup ke zdravotní péči a vzdělání a klíčová role státu v oblasti dávek i služeb. Podle Beveridge by se měla sociální politika poprat především s pěti základními zly, kterými byly hlad, nemoci, nevzdělanost, bída a lenost.

4.2.3 Sociální politika po 2. světové válce

Po druhé světové válce během let 1944-1948 bylo formováno sociálněpolitické zákonodárství podle Sira W. Beveridge, ačkoliv jeho původní představy o fungování sociálního státu nebyly nikdy zcela naplněny. I přesto však ovlivnil britskou sociální politiku na dobu nejméně příštích čtyřiceti let. Beveridge se přikláněl k universalismu v sociálním pojištění a službách, pojištěním měli být kryti všichni zaměstnanci a dávky lze zahrnout pod pojem *flatrate*, což znamená rovné dávky za rovné příspěvky. Největším problémem universalismu však byla jeho nízká finanční efektivita. Pro tento universalistický systém bylo specifické, že veškeré financování a správu sociálního pojištění měl na starosti stát a nikoliv autonomní či volené orgány jako v jiných

⁷ Princip *pay-as-you-go* (PAYG) vycházel z konceptu Beveridgových návrhů. Tento princip upřednostňuje financování nákladů z fondů, které jsou momentálně k dispozici před půjčováním peněz.

evropských zemích. Systém sociálního pojištění byl přijat labouristy v roce 1948 a opíral se o tyto základní principy:

- *„Rovné příspěvky na národní pojištění v oblasti pojištění nemocenského, penzijního, úrazového a pojištění v nezaměstnanosti (Fond národního pojištění se skládal z příspěvků zaměstnavatelů a zaměstnanců s příspěvkem ze státního rozpočtu, který činil kolem 20 % ročních nákladů)*
- *Kvalifikování se pro jednotlivé dávky bylo založeno na splnění poměrně mírných podmínek (roční platba příspěvků), pro oprávnění k důchodům byly rovněž podmínky mírné*
- *Sociální pomoc byla založena na testování příjmů a očekávalo se, že její význam bude klesat tak, jak se bude zvyšovat počet pojištěných osob a jak bude klesat nezaměstnanost. Tato očekávání se ale nenaplnila“ (Munková 2004, str. 75).*

Novinkou v rámci sociálních dávek se staly příspěvky na děti placené státem. Existovalo několik důvodů, proč byly tyto příspěvky zavedeny: přídavky na děti mohou řešit problémy dětské chudoby, dále mohou zvýšit klesající porodnost a nenarušují trh práce a jeho zákony. Tyto přídavky však musely být poměrně nízké, protože pokud by dělník mohl díky dětem vydělávat více, mohlo by to vést k narušení pobídek k účasti na trhu práce.

Další institucí sociálního státu se stala „Národní zdravotní služba,“ která fungovala zdarma pro každého občana, a pak také nově vznikl systém státního vzdělávání pro každého. Národní zdravotní služba byla organizována na národním základě a financována z daní. Občané se mohli registrovat u lékařů dle vlastního výběru a dostávali veškerou lékařskou péči zdarma. Soukromé instituce jako například zubní ordinace a laboratoře byly Národní zdravotní službou vypláceny. Nemocnice byly také státní, tedy pro všechny občany zdarma, a také léky byly hrazeny z daní.

Zákon o vzdělání z roku 1944 přinesl nějaké změny, avšak byla to jen poměrně obecná ustanovení. Došlo ke zrušení společné výuky pro děti různých věkových skupin, zrušily se veškeré poplatky v rámci sekundárního vzdělávání (prý však nebylo uvedeno, které školy spadají pod sekundární vzdělávání), zavedla se možnost stipendií pro univerzitní studenty.

Také náboženské vzdělání se stalo povinným, avšak rodiče mohli vznést námitky (Munková 2004, str. 71-90).

Po druhé světové válce byla Velká Británie značně zpustošená a sociální systém se tedy zaměřoval především na její obnovu a pomoc lidem v nouzi. Vznikla jak opatření proti hladu, což spočívalo v poukázkách na chleba, tak též zákony stimulující bytovou výstavbu. H. Glennerster⁸ uvádí, že během války bylo zničeno 200 000 domů a dalších 250 000 bylo silně poškozeno. V bytové oblasti byla potřebná značná finanční pomoc, aby mohla Británie fungovat stejně jako před válkou (Glennerster 2000).

Na těchto základech byla vystavěna britská poválečná sociální politika, a jelikož vzniklo mnoho nových sociálních zákonů na ochranu obyvatel, vžilo se pro ni označení „od kolébky po hrob.“ V letech 40. – 70. 20. století nedocházelo k převratným změnám. Keynesiánské myšlenky byly hlavním zdrojem inspirace pro britskou ekonomiku v poválečném období a tato léta se vyznačovala téměř plnou zaměstnaností a velmi nízkou inflací. Situace se začala zhoršovat během padesátých let. Británie pomalu zaostávala za jinými evropskými státy, protože v průmyslu fungovala stará neefektivní odvětví. O obnovení úspěšné ekonomiky se během 60. let snaží nejprve labouristé (H. Wilson), později konzervativci, kteří se dostávají k moci v roce 1970 (E. Heath).

V 50. letech přibývalo obyvatel pobírajících důchod (národní důchodové pojištění). Základní penze byly poměrně nízké, proto bylo potřeba zavést doplňkové důchody odvislé od výše mzdy (*graduated pensions*), jež vymezoval nový zákon o národním pojištění z roku 1959. V letech 1966-1968 se odehrály nejvýraznější změny v organizaci sociálního zabezpečení. Nově vzniklo Ministerstvo sociálního zabezpečení a zdraví (*Department of Health and Social Security*). Nemocenské dávky i dávky v nezaměstnanosti obsahovaly doplněk odvozený ze mzdy. Začátkem 70. let došlo k výraznému zlepšení v systému vyplácení invalidních důchodů, během let 70. a 80. se vláda začala více zabývat pomocí zdravotně postiženým občanům. Od roku 1975 se implementovaly a rozvíjely zákony pro důchody odvozené ze mzdy (*State Earnings-Related Pensions*). Tyto důchody se týkaly zaměstnanců, kteří neměli doplňkové důchody placené zaměstnavatelem, a byly

⁸ Howard Glennerster je emeritní profesor na Londýnské univerzitě ekonomiky a politické vědy (The London School of Economics and Political Science), který se zabývá především sociální politikou Velké Británie.

mnohem štedřejší než zaměstnavatelské doplňkové důchody (ty mělo v této době stále ještě 50 % zaměstnanců). Středem zájmu sociální politiky stále zůstávala oblast vzdělávání a bydlení.

4.2.4 Období vlády konzervativců

Od roku 1975 se Británie potýkala se značnými ekonomickými problémy. Keynesiánská politika nebyla již tak účinná, a proto se Británie postupně přiklání k neoliberalismu, jenž přináší posílení tržních sil a zároveň nutí člověka k vlastní zodpovědnosti za jeho životní úroveň. Neoliberalismus neuznává státní intervence jak do ekonomiky, tak i sociální politiky. V roce 1979 sužovala Británii vysoká nezaměstnanost, proto se v souvislosti s ní hovoří o tzv. „zimě neklidu.“ Pro obyvatelstvo to bylo těžké období projevující se častými stávkami zaměstnanců, některé stávky byly pořádány i samotnými odbory.

Roku 1979 se vlády ujímá Margaret Thatcherová. Nastoluje novou neoliberální politiku založenou především na snižování státních výdajů a protiinflační politice. Také velmi podporovala volný obchod a snažila se o otevření Británie světovým trhům. Aby bylo možno tyto cíle realizovat, byla nutná privatizace především velkých podniků a bytového fondu a také politika deregulace v řadě oblastí. To se samozřejmě dotklo i politiky sociální, kde došlo také ke snižování veřejných výdajů (např. omezení přídavků na děti, zpřísnění pravidel pro obdržení příspěvku na bydlení), pro pobírání příspěvku v nezaměstnanosti byla stanovena přísná pravidla (žadatel si musel aktivně shánět práci). Dále též mateřské a nemocenské dávky přešly pod zodpovědnost zaměstnavatele, což lze také považovat za součást privatizace.

Velmi úspěšný krok sociální politiky v 80. letech byl prodej obecních bytů nájemníkům. Největší prodej se uskutečnil během roku 1982, kdy bylo prodáno čtvrt milionu bytů. Ostatní nájemníci, kteří neměli dost peněz na odkup, zůstali v sociálním bydlení spravovaném místními autoritami. Tento typ bydlení využívala především chudina s nejvyšší mírou nezaměstnanosti.

Jednou z největších změn 80. let bylo, že od roku 1980 se již výše důchodu nevázala na výdělky, ale na ceny, tedy inflaci. V roce 1982 byl ještě základní důchod tvořen 47 % z průměrných předešlých výdělků. Toto procento v následujících letech neustále klesalo

a zastavilo se to až na 34 % v roce 1990. Změny v sociální politice provázely spíše krize, nežli zlepšení, prohlubovaly se rozdíly mezi obyvateli a byl kladen veliký tlak na systém sociální pomoci, mnozí lidé zůstali odkázáni jen na ní. Příjemců sociálních dávek přibývalo, v roce 1983 jich už bylo 13 % britské populace. V této době se dle řady autorů začínají více prosazovat liberální charakteristiky britského sociálního státu, na sociální stát je vyvíjen stále větší tlak a dochází k procesům, které prohlubují sociální rozdíly.

K různým službám, které byly dříve volně dostupné a hrazeny plně státem, se začal přístup omezovat a začaly se vynořovat první snahy o rozšíření prostoru a působnosti pro soukromá zařízení a také jejich manažerské vedení. Mezi služby, jichž se tato nařízení dotkla, patřila zubní péče, školní jídelna pro děti, přístup k sociálním službám atd.

Roku 1986 byl kodifikován nový zákon o sociálním pojištění, jenž měl za úkol sjednotit pravidla pro poskytování testovaných dávek, obsahoval část o nových rodinných dávkách pro nízkopříjmové rodiny (*Family Credit* byla mnohem štedřejší), dále uváděl nové testované dávky *Income Support*, kam spadaly přídavky na děti a na zdravotně postižené. Také byla zavedena 20% daň za místní sociální služby. Všechna tato opatření měla mít pozitivní vliv na vyrovnaní sociálních rozdílů mezi lidmi, na omezení chudoby a také snížení rozpočtu na sociální zabezpečení, bohužel však tyto efekty byly mizivé, ne – li žádné.

V roce 1990 se ujal úřadu John Major, britský konzervativní politik, který se zabýval především dokončením reforem, jež započala M. Thatcherová v posledním období své vlády. V jeho hlavním zájmu bylo se navrátit k tradičním rodinným hodnotám a zaměřit se na problémy týkající se zneužívání sociálního systému a bydlení neúplných rodin ve veřejném sektoru. Major tvrdil, že ekonomické selhání je jen důsledkem morálního selhání rodiny a státu. Sociální stát vlastně nahrazuje rodinu, děti tedy nejsou nuceny se starat o své staré rodiče, vše obstarává stát, rodiče řádně nevychovávali své děti a otcové opouštějí rodiny. Chybí rodinné vzory a to má další negativní dopady jako nezaměstnané chlapce, dívky se stávají svobodnými matkami a stát se nakonec opět musí o všechny postarat, což zvyšuje daňové zatížení a přináší další a další ekonomické problémy. V 90. letech byly hojně zastoupenou problematickou skupinou svobodné matky, a jelikož to začínala být pro sociální stát velká finanční zátěž, roku 1991 vznikl nový zákon o dětské podpoře (*Child Support Act*). „Podle tohoto zákona musely všechny ženy, které pobíraly

určité sociální dávky (podporu příjmů, Family Credit, a další) zmocnit nově vzniklý úřad, aby převzal vymáhání těchto peněz. Akce údajně skončila selháním, agenda byla příliš složitá, muži, kterým finanční zodpovědnost uložil soud, se museli ještě dohadovat s nově vzniklým úřadem. Všechny tyto spory prodlužovaly platby a nakonec bylo rozhodnuto, že zákon musí být změněn, což se stalo roku 1995“ (Munková 2004, str. 80).

V roce 1996 se začala pozornost ubírat jiným směrem, a to na oblast rozvodového práva. Původní zákon vešel v platnost roku 1969 a od té doby nebyl novelizován. Nově mělo být uzákoněno, že řešení porozvodových problémů bude probíhat prostřednictvím mediace, aby nedocházelo tak často k otevřeným sporům. Jelikož za poslední desetiletí došlo v moderní rodině ke značným změnám, cílem novelizace zákona bylo tyto změny obsáhnout a vypořádat se s nimi. Avšak teorie se v praxi příliš neosvědčila. Ukázalo se, že mediátoři nemohou nahradit soudce, protože pokud se jedná o majetek, jsou práva jedince lépe chráněna před soudem (Munková 2004, str. 71-90).

Glennerster uvádí ještě jeden zákon spjatý se sociální politikou v období vlády Johna Majora – zákon o dětech (1989). Tento zákon měl lépe vystihovat pojem rodičovská zodpovědnost. V nejlepším zájmu dítěte bylo dle tohoto zákona téměř za všech okolností zůstat v péči rodičů. Pokud dítě musí přejít do péče místní autority, mělo by jít o takové uspořádání, kde bude přetrvávat rodičovská zodpovědnost. Glennerster se však domnívá, že důsledkem těchto kroků bylo jen posílení zásahů státu do rodiny, nikoliv naopak, což mělo být původně cílem (Glennerster 2000).

Konzervativní vláda se držela u moci ve Velké Británii po dlouhých 18 let, což mělo samozřejmě velký dopad na politiku, podle mnohých autorů dokonce došlo k větším změnám než v období sociálněpolitických snah v 50. a 60. letech. Podle současných průzkumů výdaje na sociální stát rostly až do roku 1970, pak teprve začaly stagnovat. Změnil se však poměr financí v jednotlivých sociálních oblastech. V letech 1975 až 1995 došlo k poklesu výdajů na vzdělání a bydlení, naopak nárůst zaznamenala oblast zdravotnictví a sociálního zabezpečení. Giddens uvádí, že jednou z příčin může být demografické složení populace. Nepopíratelný podíl má na tom však také vysoká nezaměstnanost a chudoba příjemců nejnižších výdělků (Giddens 2001).

4.2.5 Nová labouristická strana – období vlády Tonyho Blaira

Nové období pro Velkou Británii nastává v roce 1997, kdy se vlády ujímá nejmladší ministerský předseda od roku 1912 – Tony Blair. Blair je reprezentantem labouristické strany, pro kterou se v té době vžil název „*New Labour*.“ To mělo především poukázat na distancování se od starého stylu vládnutí a nastolení naprosto nového režimu. Nová labouristická politika byla vybudovaná na smíšené ekonomice, společnost tedy měla být zodpovědná za svá sociální rizika. Nově byl pojat i pojem rovnosti, který lze interpretovat jako sociální inkluzi vycházející z důrazu na občanská a politická práva a povinnosti. Základem jsou rovné příležitosti v přístupu k práci i ke vzdělání. Labouristé naopak zavrhovali sociální spravedlnost fungující na meritokratických principech, jelikož to ještě prohlubovalo sociální rozdíly mezi různými vrstvami obyvatel (Munková 2004, str. 71-90).

Giddens ve své knize popisuje nové labouristy jako „inovátory“ v sociálních věcech, mají naprosto odlišný přístup k sociálním věcem než předchozí vláda. Pojímají tuto politiku spíše z psychologického, než-li ekonomického hlediska. Mluví o sociálním systému jako o pozitivních sociálních službách a o státu sociálních investic. Nová politika se snaží přinutit obyvatele, aby šli do rizika, což znamená, aby se snažili najít si práci a nepřijímali jen pasivně sociální dávky a podpory. Labouristé dle Giddense považují za hlavní nástroj, jak tohoto dosáhnout, celoživotní vzdělávání, zvýšení mobility pracujících a snahy o sladění práce s výchovou dětí. Považuje tedy za důležitou, ne-li nutnou, investici do lidského kapitálu (Giddens 2001).

Labouristická vláda vytvořila plán pro oblast sociální politiky na léta 1999 – 2002. Hlavním cílem bylo finančně pomoci problematickým oblastem, za které byly považovány resorty zdravotnictví a školství. Počítalo se přibližně s 5% ročním růstem. Británie také patřila ke státům s nejnižšími výdaji na zdravotnictví v rámci Evropské unie, pokud se výdaje měří jako procento HDP, a jedním z předních plánů Tonyho Blaira bylo vyrovnaní výdajů na zdravotnictví s průměrem EU.

Noví labouristé přinesli do sociální politiky nové myšlenky a plány. Glennerster uvedl výčet základních kroků v sociální oblasti. Především vyšších příjmových skupin se týkalo přerozdělování ve prospěch chudých. Labouristé se zaměřili na odstraňování dětské

chudoby prostřednictvím daňových nástrojů, nově se stanovily daňové úlevy pro rodiče, nikoliv manžele, jak bylo zvykem v minulosti, a zvýšily se přídavky na děti. Další opatření podnikli labouristé v oblasti příjmů nejchudších rodin, ty vedly k růstu příjmů jen pro chudé rodiny, nikoliv pro ty s vyššími příjmy. Podmínky pro poskytování podpor v nezaměstnanosti byly značně zpřísněny, došlo k posílení aktivní politiky zaměstnanosti. V říjnu roku 2000 byla také poprvé v historii Velké Británie stanovena minimální mzda. I další opatření se snažila o vyrovnaní sociálních rozdílů mezi občany. Jelikož během 80. a 90. let výrazně vzrostly výdaje na dávky pro zdravotně postižené, došlo ke zpřísnění podmínek pro obdržení těchto dávek a dalších finančních příspěvků (Glennester 2000).

Labouristickou sociální politiku lze tedy chápat jako systém, který se snaží vyrovnat diferenciaci obyvatelstva, zaměřuje se především na chudé, kterým se jednak snaží pomoci díky finančním dávkám, ale také si kladou za cíl přinutit tyto občany k aktivní účasti na trhu práce.

4.3 Historie ČR (Československa) v souvislosti s vývojem sociální politiky

Česká republika prošla snad nejsložitějším historickým vývojem z těchto tří zemí. Patřila mezi země střední a východní Evropy, které se na dlouhou dobu podrobily vlivu Sovětského svazu. Sociální systém se tedy nevyvíjel kontinuálně, musel se řídit předpisy a zákony Sovětského svazu. Až po roce 1989 mohlo Československo začít s budováním vlastní sociální politiky.

4.3.1 Sociální zákonodárství z dob Rakouska-Uherska

Z historického hlediska se pro české země do vzniku samostatného Československa stal základem právního vývoje systém převzatý z rakousko-uherské legislativy. Sociální zákonodárství první republiky tedy v podstatě zdědilo právní předpisy z Rakouska-Uherska ještě před 1. světovou válkou. Prvopočátky sociálního zákonodárství na území českého státu spadají již do 18. století do dob vlády Marie Terezie. Šlechta ztrácí své

výsadní společenské postavení s rozpadem feudálního zřízení a stát začíná spravovat neurozený byrokratický personál. Jelikož tito úředníci nebyli schopni se sami zabezpečit ze svých statků, Marie Terezie vydává roku 1771 penzijní normál pro vdovy a sirotky po zaměstnancích, kteří věrně sloužili státu a o deset let později Josef II. upravil tento zákon na penzijní normál pro samostatné zaměstnance, kteří pracovali alespoň deset let a poté se stali neschopnými nadále vykonávat práci.⁹ Tito dva panovníci tedy položili základy sociálního zaopatření, jež bylo ale prozatím omezeno pouze na státní úředníky a zaměstnance veřejné správy.

Sociálně politický vývoj byl však především reakcí na vznikající tržní vztahy. Začala se, tak jako jinde v industrializující Evropě, rozvíjet nejprve chudinská péče. Jednou z prvních myšlenek chudinské péče, která se promítla do tehdejších právních předpisů, bylo, že pečovat o své příslušníky v nouzi je povinna domovská obec.¹⁰

Moderní systém sociálního pojištění v Rakousku-Uhersku zavedl ministerský předseda Eduard Tase, jenž se inspiroval v Německu. Po německém vzoru se snažil zavést povinný systém sociálního pojištění alespoň pro tu část obyvatel, která byla nejvíce sociálně ohrožena, nebo pro občany, kteří představovali největší hrozbu pro společenskou stabilitu. Poměrně častým problémem se v této době staly vážné pracovní úrazy především v továrnách, proto bylo na území českého státu zavedeno úrazové pojištění (Zákon o pojišťování dělníků pro případ úrazu) v roce 1888. Ve stejném roce pak vzniklo i pojištění nemocenské (Zákon o pojišťování dělníků pro případ nemoci). Dalším důležitým milníkem sociálního pojištění byl rok 1907, kdy došlo ke zřízení zákona o penzijním pojištění, ale pouze pro některé nedělnické profese.

V období Rakouska-Uherska byl tedy v oblasti sociálního pojištění větší důraz kladen na řešení nemoci a úrazů, což bylo pravděpodobně způsobeno častým výskytem pracovních úrazů kvůli zavádění nových strojů a technologií do výroby. Dávky úrazové

⁹ Pojem penzijní normál nemá nic společného s důchodovým pojištěním. Tyto předpisy stanovily dávky zabezpečení pro oprávněné osoby. Dávky byly plně vypláceny ze státní pokladny a zaměstnanci tudíž nemuseli nic přispívat ze svého příjmu.

¹⁰ Tato zásada byla poprvé uzákoněna v říšském policejním řádu Ferdinanda I. v roce 1552 a stát tímto vůbec poprvé zasáhl do úpravy chudinské péče.

měly kompenzační úlohu sociálního pojištění a funkci společenské solidarity pak plnily dávky nemocenské.

V této době docházelo také k úpravám v rámci pracovního práva. Roku 1854 byl přijat obecný horní zákon a o pět let později také živnostenský řád. Oba zákony upravovaly zákaz dětské práce a obsahovaly také ustanovení o ochraně zdraví při práci. Roku 1883 byl zřízen institut živnostenských dozorců, jejichž úkolem bylo dohlížení na dodržování bezpečnosti a zdraví při práci ze strany živnostníků. V roce 1903 pak byly učiněny i první kroky v oblasti právní úpravy zaměstnanosti, kdy byly zákonem zřízeny zprostředkovatelny práce.

Za dob Rakouska-Uherska tedy došlo k položení základů v oblastech ochrany práce, ochrany zdraví při práci, sociálního pojištění a chudinské péče, byl položen základ ke koaliční svobodě a také zavedeny sociální služby v podobě zprostředkování práce (Koldinská 2007).

4.3.2 Reformy po vzniku samostatného Československa

Československý stát vzniklý v roce 1918 zdědil právní řád Rakouska-Uherska a také převzal povinnost postarat se o válečné veterány. Nejdůležitějším úkolem však bylo nasměrování společnosti správným směrem ven z hospodářské i sociální krize, kterou válka přinesla. Jednou z vhodných reforem se jevilo sjednocení nesourodých systému sociálního pojištění, aby došlo k zpřehlednění nároků a také k rozšíření pojištění, aby byla zajištěna většina obyvatelstva. Důležitou reformu v oblasti sociálního pojištění pak představoval zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří uzákoněný v roce 1926, jenž spojoval nemocenské a důchodové pojištění v jednom předpisu a pojištění se tak začalo vztahovat na širokou veřejnost. Přijetí tohoto zákona přispělo jak k řešení naléhavých sociálních problémů, tak i k posílení demokratického vývoje v Československu. Zde totiž začala důležitá politika reforem, která se později ukázala jako velmi prozíravá s ohledem na budoucí politický vývoj v sousedních zemích, jenž byl negativně ovlivněn nástupem nacismu v Německu ve 30. letech. Tento základní zákon se nevztahoval na některé zaměstnance, jejichž zabezpečení pak bylo upraveno výhodněji (např. státní zaměstnanci, soukromí úředníci) (Tröster 2000).

Právní úprava veřejné chudinské péče byla v podstatě převzata z rakouského právního systému, bylo však rozlišováno veřejné chudinství a chudinství soukromé. Existovaly dobročinné spolky a humanitární organizace, které zřizovaly především ústavní zařízení a vývařovny pro chudé. Soukromé chudinství bylo celospolečensky podporováno a obce musely ze zákona zřizovat pomocné a bratrské pokladny a dobrovolné bratrské ústavy, aby mohly zabezpečit organizaci péče.¹¹ Činnost mnoha těchto zařízení byla dotována státem, některá z nich měla tzv. poloveřejný charakter.

K výrazným změnám došlo také v oblasti pracovního práva. V roce 1918 byl přijat zákon o osmihodinové pracovní době, roku 1921 pak byl zaveden nový zákon o dovolené na zotavenou pro horníky, a mezi léty 1918 a 1921 došlo k přijetí dalších opatření o podporách v nezaměstnanosti. Zákony v pracovněprávní oblasti vedly k zavedení dalších důležitých garancí pro zaměstnance a k růstu jejich kolektivních práv (Koldinská 2007).

4.3.3 Vývoj sociálního zabezpečení v letech 1939 – 1945

Období okupace samozřejmě přineslo některé změny v oblasti sociálního pojištění, jejichž cílem bylo přizpůsobit československé sociální pojištění tehdejšímu politickému, hospodářskému, sociálnímu i měnovému podmínkám. K jedné ze změn došlo například v roce 1941 v rámci nemocenského pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách, roku 1943 také v hornickém pojištění a v roce 1945 dostaly změnám i pojištění dělnické nemocenské, invalidní i starobní. Úpravy nepřinesly pojištěncům téměř žádná zlepšení (Tröster 2000).

4.3.4 Reformy po 2. světové válce

Po 2. světové válce docházelo k dalším úpravám, které měly vést ke zlepšení a sjednocení sociálního pojištění. I když zákon z roku 1924, který doposud poměrně dobře fungoval, znamenal velký pokrok, bylo již třeba uzákonit některé nové změny vyplývající ze změn politických i jiných. Systém měl být zmodernizován a zdokonalen. Snahy o nové sociální

¹¹ Nejvýznamnějšími dobrovolnými spolky působícími v tomto období na území Československa byly: Společnost Čs. Červeného kříže, organizace Okresních péčí o mládež, Masarykova liga proti tuberkulóze atd.

pojištění byly iniciovány především z toho důvodu, že část českého exilu pobývala během 2. světové války v Anglii a příslušní odborníci tak sledovali vývoj a reformy při zavádění britského Národního pojištění, navrženého již zmiňovaným Sirem Beveridgem. Česká inteligence se tak v době pobytu v anglickém exilu inspirovala jeho ideami a společně s pojistnými analytiky, kteří zůstali v republice a podíleli se na druhém odboji, pak spolupracovali na československém systému národního pojištění. Zákon o národním pojištění z roku 1948 byl na svou dobu velice pokrokový a jeho hlavním přínosem bylo naprosté sjednocení doposud stále roztržité legislativy sociálního pojištění v jedné právní normě, což znamenalo především posílení právní jistoty. Tento zákon představoval důležitý historický předěl ve vývoji československého sociálního práva, jednalo se o první plně jednotný předpis v oblasti sociálního pojištění v historii Československa. Dle zákona došlo ke zvýšení dávek a do určité míry také ke zrovnoprávnění nároků dělníků a ostatních zaměstnanců.

Zákon o národním pojištění se však na celých 40 let stal posledním demokratickým zákonem v Československu v oblasti sociální ochrany. Po únoru 1948 se Československo začalo orientovat na Sovětský svaz a pod vládou komunistické strany se společenské i politické dění vyvíjelo zcela jiným směrem. Ke změnám došlo i v koncepci sociální ochrany, resp. sociálního zabezpečení.

V roce 1951 byly přijaty dva nové zákony, které výrazně změnily pojetí koncepce národního pojištění. Prvním byl předpis o přebudování národního pojištění, kdy bylo odděleno národní důchodové pojištění od pojištění nemocenského, jež bylo svěřeno Revolučnímu odborovému hnutí. Druhým předpisem byl zákon o jednotné preventivní a léčebné péči, do této doby měly nárok na zdravotní péči pouze osoby účastné na nemocenském pojištění, nově vznikl nárok také osobám, které nemocensky pojištěny nebyly.

Tímto byla započata série změn sociálního zabezpečení jako projev sovětské koncepce sociální ochrany obyvatelstva¹² (Koldinská 2007).

¹² Tato koncepce bývá často označována pojmem sovětský či paternalistický model.

4.3.5 Sociální zabezpečení podle sovětského vzoru po roce 1956

Sociální zabezpečení zahrnující důchodové zabezpečení a sociální péči bylo zavedeno v roce 1956 a bylo upraveno zákonem o sociálním zabezpečení. Sociální zabezpečení se již oddělilo od nemocenského pojištění. Na základě nového zákona se zrušil systém sociálního pojištění a veškeré dávky a důchody byly nadále financovány ze státního rozpočtu. Nové právní předpisy vedly ke zvýšení počtu důchodově zabezpečených osob i výše a počtu poskytovaných dávek

Dále došlo díky tomuto zákonu ke zrušení chudinské péče a jejímu nahrazení péčí sociální, kterou měl na starost stát a jeho orgány. Sociální péče se tak stala centralizovanou a samospráva vykonávaná obcemi jako za první republiky zcela vymizela. Dále vznikl nový zákon o nemocenském pojištění zaměstnanců, podle nějž se všeobecná zdravotní péče poskytovala všem povinně a bezplatně. Rovněž tyto dávky byly hrazeny ze státního rozpočtu. Roku 1968 byl tento zákon ještě doplněn zákony o přídavcích na děti z nemocenského pojištění, o prodloužení mateřské dovolené a o dávkách v mateřství.

Poskytování zdravotní péče v rámci socialistického zákonodárství upravoval zákon z roku 1966, o péči o zdraví lidu, který představoval základní právní normu až do konce 90. let 20. století (Koldinská 2007).

K další vlně reforem došlo ještě v roce 1964, kdy byly vydány zákony o sociálním zabezpečení a o sociálním zabezpečení družstevních rolníků. V této době však došlo ke zhoršení úrovně důchodového zabezpečení v důsledku slabé efektivnosti hospodářství a nepříznivého ekonomického vývoje (Tröster 2000).

V oblasti pracovního práva došlo k významné změně v roce 1965, kdy byl uveden Zákoník práce. Pracovní právo bylo do této doby značně roztržité a díky zákoníku byly zavedeny komplexní, kogentní a jednotné právní úpravy pracovněprávních vztahů. Tato právní úprava vyhovovala především v podmínkách, kdy jediným zaměstnavatelem byl stát (Koldinská 2007).

Další reforma sociálního zabezpečení byla uskutečněna v 70. letech, za zmínku stojí především zákon o sociálním zabezpečení z roku 1975, dále došlo k rozvoji zabezpečení rodin s dětmi. Tzv. propopulační opatření byla přijímána, aby se zvýšila porodnost a byl

tak pozitivně ovlivněn populační vývoj. Tato opatření v období probíhající normalizace se vláda snažila prosazovat za účelem vytvoření dojmu příznivé situace alespoň u některých vrstev obyvatelstva.

Během 80. let se hospodářská situace nadále zhoršovala a vývoj událostí tak neumožňoval nadále pokračovat v tzv. „měkké“ sociální politice. Až nástup M. Gorbačova k moci v tehdejší SSSR v roce 1985 donutil československou vládu k velkorysejší sociální politice, aby si opět naklonila obyvatelstvo na svou stranu (Tröster 2000).

Konec 80. let byl ve znamení nepříliš vyhovujícího systému sociálního zabezpečení, který se vyznačoval výsadní rolí státu jako zákonodárce, provozovatele, kontrolora i finančního zdroje systému, dále financováním ze státního rozpočtu, centralizací, protože systémy sociálního zabezpečení se řídily centrálně, nejednotností a roztříštěností právní úpravy, různorodostí kategorií příjemců dávek dle intenzity spojení s režimem, prohlubující se krizí státní ekonomiky i systému sociálního zabezpečení, absencí reálného sociálního dialogu¹³ a především neschopností k reformám kvůli jejich politické nepřijatelnosti. Všechny tyto aspekty bylo potřeba vzít v potaz v roce 1989 při plánované reformě sociální ochrany (Koldinská 2007).

4.3.6 Demokratizační reformy po roce 1989

Po listopadu 1989 nastalo období velkých změn, jak politických, hospodářských, tak i společenských, přebudování totalitního režimu v režim demokratický s sebou přineslo transformaci ekonomiky, kdy se z centrálně plánovaného hospodářství přešlo k tržní ekonomice, a bylo tedy nutno reformovat i systém sociálního zabezpečení. Systém byl sice v některých oblastech na poměrně dobré úrovni, ale v jiných jako například v oblasti důchodů, měl zásadní nedostatky. Byl finančně velmi náročný, těžkopádný a těžko se přizpůsobující novým podmínkám. Společně s ekonomickou reformou se tedy plánovaly i změny v sociální oblasti. Hlavním úkolem byl přechod od sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění tak jako v ostatních zemích střední a východní Evropy (Tröster 2000).

¹³ Tehdejší odbory, Revoluční odborové hnutí, byly totiž obdobou stranického orgánu.

Ihned v roce 1990 vláda vytvořila tzv. Scénář sociální reformy, cílem bylo přetvořit starý sociální systém v moderní, pružný a dobře fungující systém. Byly stanoveny tři základní pilíře sociální reformy:

- Aktivní politika zaměstnanosti
- Politika v oblasti pracovních příjmů, rodinná politika
- Politika sociálního zabezpečení, jejímž cílem bylo vytvoření jednotného systému, který by poskytoval zdravotní, nemocenské a důchodové pojištění, připojištění individuální i skupinové, státní sociální podporu a sociální pomoc.

Některé publikace uvádějí, že scénář sociální reformy sledoval tři hlavní cíle, které víceméně odpovídaly záměrům ekonomické reformy (liberalizace a privatizace národního hospodářství): pluralizaci, privatizaci a demokratizaci. *„Pluralizací se měli občané, kteří byli do té doby objekty státního pečovatelského paternalismu, založeného na přidělování dobrodiní podle vize státní byrokracie, začít starat o svou vlastní budoucnost a být za ni odpovědní. K tomu bylo třeba liberalizovat rozhodování o podmínkách práce a o mzdách a pluralizovat subjekty a formy v sociálním zabezpečení. Privatizací institucí se měla občanům vrátit odpovědnost za jejich osudy a osudy jejich rodin zvýšením zejména finanční účasti na sociálním zabezpečení. Šlo o to dát sociální solidaritě nový obsah: nahradit přidělový systém státního sociálního monopolu státní garancí práva občanů na existenční minimum poté, co vyčerpali veškeré své možnosti (záchranná sociální síť). Demokratizací se měla správa sociálních věcí navrátit do rukou těch, jichž se týká, tedy měla být zavedena autonomie a samospráva do otázek pracovních a sociálního zabezpečení“* (Tomeš 2001, str. 216).

Cíle sociální reformy byly postupně naplňovány. Na počátku 90. let byla vytvořena tzv. záchranná sociální síť, roku 1991 vznikly dva nové zákony – o životním minimu a o sociální potřebnosti. Dále byl také zaveden vyrovnávací příspěvek poskytovaný každé rodině. Vytvoření záchranné sociální sítě bylo nezbytné pro zmírnění dopadu ekonomických změn na sociální situaci obyvatel a mělo zabránit tomu, aby nedošlo k masovému propadu populace do chudoby.

Zákon o zaměstnanosti byl rovněž přijat v roce 1991. Zavedl státní politiku zaměstnanosti,

kteřou prováděly především úřady práce, a to v době, kdy ještě nezaměstnanost nerostla tak dramaticky.

Naprosto novou součástí systému sociálního pojištění bylo všeobecné zdravotní pojištění. Začaly vznikat zdravotní pojišťovny jako na státu nezávislé právnické osoby, které měly za úkol spravovat zdravotní pojištění. Největší pojišťovnou byla Všeobecná zdravotní pojišťovna (VZP) a vedle ní působily další resortní, oborové a podnikové pojišťovny.

V oblasti pracovního práva bylo také nutno dospět k určitým změnám. V roce 1991 byl přijat zákon o kolektivním vyjednávání, jenž umožnil skutečný sociální dialog, a došlo tedy k zavedení pravidel pro sjednávání kolektivních smluv. Na základě zákona o sdružování občanů z roku 1990 začaly vznikat odbory jako jeden z prvních kroků demokratizace společnosti, svoboda sdružování byla totiž do této doby značně omezena.

Další vlna reforem pokračovala v polovině 90. let. V roce 1996 nabyt účinnosti zákon o důchodovém pojištění, kde bylo opět uvedeno, že dosavadní systém důchodového zabezpečení se nahradí systémem důchodového pojištění. Tento základní systém byl ještě doplněn zákonem o penzijním připojištění se státním příspěvkem.

Nově vznikl také systém státní sociální podpory zakotvený v zákoně o státní sociální podpoře z roku 1995. Lze mluvit o zcela novém systému zabezpečujícím podporu rodin s dětmi ze strany státu, tvořený jak dávkami poskytovanými individuálně v závislosti na výši příjmu rodiny, tak i dávkami poskytovanými celoplošně, tedy bez závislosti na výši příjmu. Tento zákon nahradil roztržitou úpravu různých příspěvků a byl tak zlomovým a velmi důležitým krokem k unifikaci systému příspěvků pro rodiny s dětmi (Koldinská 2007).

Tröster rozděluje sociální reformy po roce 1989 do tří etap:

1. První etapa se datuje od roku 1989 do roku 1992, kdy byl vytvořen již výše zmíněný systém sociální záchranné sítě, který byl zajištěn především dvěma právními instituty: minimální mzdou a životním minimem.
2. Za počátek druhé etapy lze chápat rok 1993, tedy vznik samostatné České republiky. V sociálním zabezpečení se začínají objevovat neoliberální tendence. Zavádí se pojistné

jako mimo daňový systém a za velmi významnou legislativu jsou považovány zákony o důchodovém pojištění a o státní sociální podpoře.

3. V souvislosti s nástupem sociálnědemokratické vlády v roce 1998 se pak hovoří o třetí etapě vývoje reformy sociálního zabezpečení. Došlo k novelizaci významných právních předpisů a připravovala se reforma důchodového systému (Tröster 2000).

K další důležité vlně reforem došlo v roce 2006 a byly přijaty tyto změny:

- Zákon o sociálních službách
- Zákon o pomoci v hmotné nouzi
- Zákon o úrazovém pojištění
- Zákon o nemocenském pojištění
- Zákoník práce.

Koldinská uvádí, že tyto právní předpisy utrpěly na kvalitě, protože musely být rychle schváleny do konce volebního období dosavadní vlády (do května 2006), některé zákony tudíž nebyly dostatečně rozpracovány (Koldinská 2007).

5. Sociální politika vybraných států v současnosti

Z předchozí kapitoly je zřejmé, že Švédsko, Velká Británie a Česká republika prošly naprosto odlišným historickým vývojem, a to také ovlivnilo nynější stav jejich sociálních systémů.

5.1 Švédsko – vzor sociálního státu

Švédský sociální systém, ačkoliv již dnes čelí také nemalé kritice, je stále považován za systém velmi vyspělý a též nejštědřejší ze všech sociálních států. Snaží se poskytnout všem svým obyvatelům sociální zabezpečení na nejvyšší úrovni a garantovat jak ekonomickou stabilitu, tak spokojenost ve všech oblastech života. V poslední době je však i švédský model pod tlakem, potýká se stejně jako ostatní státy jak s finančními, tak i některými strukturálními problémy sociálního systému.

Švédský sociální systém je také nazýván nordickým neboli severským modelem, protože i ostatní severské země jsou založené na podobném principu. Model je charakterizován štědrým sociálním programem, jenž se zaměřuje především na rozvoj jedince, garantuje stejná práva veškerým obyvatelům a také se snaží o stabilizaci ekonomické situace. Cílem tohoto modelu je maximalizace zaměstnanosti. Snaží se o rovnost všech obyvatel, aby se minimalizovaly rozdíly mezi chudinou a středními vrstvami, ale také prosazuje rovnost mužů a žen, a to nejen v kariérním životě, ale i v tom rodinném. Existují tři hlavní pilíře severského modelu: sociální zabezpečení, zdravotní péče a státem hrazené vzdělávání. Švédsko patří k zemím s nejnižší mírou chudoby a k pěti nejvýše postaveným zemím, co se rovné distribuce důchodů týče. Oba aspekty jsou zásluhou právě štědrého sociálního systému.

Švédský model se vyznačuje velkými centralizovanými institucemi a mnoha dávkami, které tvoří převážně dávky univerzální, tedy nezávislé na příjmu. Zmírňování chudoby a ochrana obyvatel před sociálními riziky se řadí mezi nejpodstatnější rysy švédského modelu. Mezi klíčové rysy Švédska a jeho sociální politiky tedy patří:

- Jedná se o velký stát s širokým politickým mandátem, který zasahuje do tržního procesu pro zajištění rovnosti rozdělení příjmů a bohatství na sociálně potřebné úrovni.
- Vysoce ambiciózní sociální opatření chrání obyvatelstvo před širokou škálou sociálních rizik.
- Malé použití systému dávek odvozených z výše příjmu.
- Vysoké daňové zatížení a přispívání do systému sociálního pojištění potřebné k udržení široké škály dávek a ostatních státem hrazených služeb.
- Vytváří centralizované instituce s cílem efektivně zvládnout kooperaci mezi soukromým sektorem a širokým veřejným sektorem orientovaným na poskytování nejrůznějších služeb, přičemž veřejný sektor je zodpovědný jak za financování, tak i poskytování sociálních služeb.
- Důležitá regulační a dohlížecí funkce státu (speciálně, ale nejenom, na trh práce).
- Mzdy a pracovní podmínky se stanovují na základě vzájemného vyjednávání mezi zaměstnavateli a velmi dobře organizovanými odbory, usilující o plnou zaměstnanost, stabilní příjmy a mírové řešení konfliktů.
- Vysoká zaměstnanost ve státním sektoru, především v oborech vzdělávání a zdravotnictví.
- Velký podíl společností v soukromém vlastnictví (Thakur 2003).

Thakur také uvádí, že přestože se Švédsko a jeho sociální politika potýká s nemalými problémy jako ostatní sociální státy a je tedy dnes podrobena značné kritice, „*je to čmelák, který nějakým způsobem dokáže létat.*“ (Thakur 2003, str. 9). Švédský stát se stále těší značné podpoře všech částí společnosti. Zdá se, že tato podpora vychází jak z altruismu, tak i vlastního zájmu obyvatelstva. Samozřejmě se postoje lidí také různí a lze vidět větší podporu sociálního státu z řad státních zaměstnanců, spíše než zaměstnanců v soukromém sektoru. Také firmy se silnější pozicí na trhu ukazují nižší stupeň podpory pro státní zásahy, to je však běžné u většiny vyspělých ekonomik.

Švédský sociální stát dosáhl poměrně dosti úspěchů – kvalita života, veřejný zdravotnický systém a hodnocení kvality vzdělávání patří mezi nejlepší na světě. Jeden z nejdůležitějších předpokladů k dosažení takové úspěšnosti je politická stabilita, což Švédsko splňuje, a pyšní se pak vysokou zaměstnaností, ale minimem pracovních konfliktů. Vysoký stupeň ekonomické rovnosti a také rovnosti mužů a žen, stejně jako značná státní podpora vytváření a rozvíjení lidského kapitálu vedou k tomu, že ztráty plynoucí z vyšších státních zásahů do tržních procesů jsou velmi dobře kompenzovány. Vyšší stupeň státních zásahů vede také k tomu, že se častěji odhalí a vykompenzují tržní selhání jako např. nedokonalá konkurence, asymetrická informace i další externality. V neposlední řadě je nutno podotknout, že Švédsko se angažuje při pomoci rozvojovým zemím a též ekologická uvědomělost napomáhá Švédsku k udržení statusu jedné z nejvyspělejších zemí světa.

Úspěšné vedení štědrého sociálního státu znamená samozřejmě značné ekonomické náklady. Daňové zatížení na udržení takového „kolosu“ musí být velice vysoké, řadí se k nejvyšším na světě. Vysoká úroveň přímých daní a příspěvků na sociální zabezpečení řadí daňové zatížení Švédska mezi nejvyšší v rámci zemí OECD (Thakur 2003).

Švédsko se pravidelně dostává na přední příčky v hodnocení nejsilnějších ekonomik v Evropě. Je považováno mnohými experty za úspěšný model sociální demokracie. Ačkoliv je však hodnocen často velmi pozitivně a dáván za příklad ostatním evropským státům, v posledních letech se setkává také s kritikou.

Někteří ekonomové se shodují na názoru, že švédský systém je velkou finanční zátěží pro ekonomiku země a do budoucna budou nutné reformy na podporu ekonomického růstu. Nynější systém vytvořil takové sociální prostředí, že lidé, především mladí lidé, nejsou příliš motivováni k práci. Jiní na to namítají, že by pracovali, kdyby nebylo tak složité práci najít.

Autorka článku *Sweden's taxes – The hidden costs of the welfare state* (Švédské daně – skryté náklady sociálního státu) se také zaměřuje na kritické aspekty systému. Každý pracující zaplatí 30 % svého příjmu ve viditelných daních, ale téměř stejná část je odváděna do systému ve skrytých poplatcích. Někteří autoři však oponují, že jsou tyto skryté daně nutností pro udržení štědrého sociálního mechanismu, jiní tvrdí, že ne všechny

daně se dostanou do systému a jsou využity efektivně. Peníze vybrané na daních tak často končí ve složitém byrokratickém aparátu a nedostanou se tam, kde by byly skutečně potřeba. To jsou jen některé kritiky severského sociálního modelu.

Ve Švédsku socialismus stále zůstává silný a i po snížení daní Švédové platí téměř tři pětiny jejich příjmu na daních. Otázkou zůstává, proč jsou tak vysoké daně akceptovány. Jednou možnou odpovědí je, že sociální dávky jsou lépe distribuovány než v jiných zemích, např. ve srovnání se Spojenými státy. Ve Švédsku platí hodně i ten, jehož příjem je nízký a na druhou stranu i tomu, který vydělává dostatečně, je umožněno čerpat výhody sociálního systému. To vyplývá ze švédské představy rovnosti. Některé peníze samozřejmě jsou na financování vlády a další byrokracie, ale stále je dost přerozdělováno mezi občany (New Geography 2009).

Další podkapitoly rozebírají vybrané konkrétní oblasti sociální politiky se zaměřením na právo pracovní a vliv těchto jednotlivých oblastí sociální politiky na podnikatelské prostředí.

5.1.1 Daně z příjmu a odvody PO a FO

Jak již bylo zmíněno výše, Švédsko se dlouhodobě vyznačuje vysokou mírou zdanění. Zatímco v ostatních evropských státech je předpokladem řešení ekonomické krize z hlediska daní jejich snížení, Švédsko si udržuje vysoké daňové sazby, a to je považováno za základ úspěchu, a více než kdy dříve se to projevuje při současné celosvětové ekonomické krizi.

Švédsko má druhé největší daňové zatížení na světě (první je Dánsko). Průměrně 48,2 % HDP tvoří právě daně. Přesto Švédsko společně se zeměmi s podobným daňovým zatížením (Dánsko, Norsko) pravidelně obsazuje první příčky v žebříčku nejvyspělejších společností na světě (The Guardian 2008).

Daň z příjmu ze závislé činnosti se skládá z obecní daně a státní daně. Obecní daň se pohybuje ve výši 29 – 35 % platu, přesný podíl závisí na jednotlivých municipalitách, a týká se obyvatel, kteří mají roční příjem menší než 380 220 SEK. Pokud zaměstnanec vydělává nad tuto hranici, je povinen platit ještě státní daň, ta se pohybuje mezi 20 – 25 %

(do částky 538 800 SEK je to 20 %, nad tuto částku se odvod zvyšuje o dalších 5 %). Kromě toho ještě každý platí příspěvek na starobní důchod 7 %.

Nima Sanandaji, prezident expertní skupiny Captus¹⁴ zabývající se švédským volným trhem, uvádí, že průzkum provedený před několika lety prokázal, že většina Švédů značně podceňuje výši daní, které platí. Polovina dotázaných při průzkumu věřila, že na daních platí 36 % a méně, mnozí nevěděli, že téměř stejnou část zaplatí na tzv. skrytých daních (The Local 2009).

Zaměstnavatel odvádí za své zaměstnance sociální pojištění ve výši 33 %. Zaměstnavatelé platí také daň z penzijních závazků ve výši cca 24 %. Kromě sociálního a zdravotního pojištění, které je povinné, firmy za své zaměstnance ještě často hradí důchodové připojištění či soukromé zdravotní připojištění.

Podniková daň je ve výši 26,3 % a patří mezi nejnižší v zemích OECD (BusinessInfo.cz).

5.1.2 Minimální mzda a podpora v nezaměstnanosti

Ve Švédsku ani ostatních severských zemích není zákonem stanovena minimální mzda, často však bývá uvedena v kolektivní smlouvě. Sazby musí být dohodnuty přímo se zaměstnavatelem prostřednictvím kolektivního vyjednávání.

V případě ztráty zaměstnání, většina jednotlivců obdrží 80 % předchozího platu za prvních 200 dnů nečinnosti – maximálně však 680 SEK za den. Za dalších 100 dnů nezaměstnanosti je to už jen 70 % a také maximálně 680 SEK. Nárok na podporu v nezaměstnanosti trvá tedy celkem 300 dní, u rodiče, jehož dítě ještě nedosáhlo 18 let, se tato lhůta prodlužuje ještě o dalších 150 dní.

Aby jednotlivec měl nárok na podporu v nezaměstnanosti, musí odpracovat alespoň jeden rok, než se stane nezaměstnaným. Musí aktivně hledat práci, být ochoten za prací dojíždět i na velké vzdálenosti a nechat se případně přeškolit; být také členem jednoho z 33 fondů

¹⁴ Captus je nezávislá expertní skupina zabývající se švédským volným trhem. Captus vznikl v roce 2005 a ačkoliv experti z tohoto sdružení publikují především ve švédštině, lze se setkat s některými odbornými články i v mezinárodních médiích, jako např. The Guardian, Human Events, The Wall Street Journal aj.

pojištění v nezaměstnanosti, což většina Švédů je. Fondy jsou částečně financovány z daní a částečně z poplatků jejich členů. Tyto příspěvky se liší na základě profesí, např. učitelé musí platit 166 SEK měsíčně, stavební dělníci mohou zaplatit až 311 SEK, méně, pokud jsou členy odborových svazů. Poplatek je ve vztahu k riziku nezaměstnanosti v jednotlivých sektorech – čím vyšší riziko, tím více musí člověk zaplatit.

5.1.3 Systém dávek nemocenského pojištění

Švédský systém poskytuje velké výhody i nemocným, snaží se maximálně kompenzovat pracovní neschopnost. Pokud je člověk zaměstnán po dobu jednoho měsíce nebo pracoval nepřetržitě po dobu 14 dní, má nárok na nemocenské dávky.

První den nemocenské je tzv. čekací doba, což je jediný den, za který zaměstnanec neobdrží žádný plat. Zaměstnavatel je pak povinen platit nemocenské dávky dalších 13 dní. Pokud je zaměstnanec v pracovní neschopnosti déle než 7 dní, musí předložit lékařskou zprávu. Nemocenské dávky jsou ve výši 80 % platu po dobu 13 dnů. Jestliže zaměstnanec onemocní na delší dobu než dva týdny, zaměstnavatel již není povinen platit náhradu. Místo toho zaměstnanec obdrží dávky od *Försäkringskassan*, což je vlastně švédská sociální pojišťovna. Pojišťovna určuje výši vyplácené dávky, většinou je to 80 % platu. Po 180 dnech pracovní neschopnosti má člověk nárok na nemocenské dávky pouze v případě, že není schopen provádět jakoukoliv činnost na běžném trhu práce. O nemocenské dávky lze požádat nanejvýš na 364 dnů po dobu patnácti měsíců.

Švédský systém dbá také na prevenci svých zaměstnanců. Je více než běžné, že zaměstnavatelé platí zaměstnancům členství v posilovně, dokonce některým zaměstnancům je umožněno využívat jednu hodinu týdně pracovní doby ke sportovním účelům.

5.1.4 Důchodové zabezpečení

Všichni pracující obyvatelé Švédska si během svého života vydělávají na důchod odvozený z platu. Většina zaměstnavatelů vytváří navíc finanční fondy v podobě zaměstnaneckého penzijního připojištění (důchodu), tzv. *occupational pension* viz

Obrázek 1: Schéma struktury švédského důchodu, což je založeno na kolektivních smlouvách. Většina švédských obyvatel investuje ještě do soukromých důchodových úspor (připojištění), dle schématu *Private Pensions and Insurance*.

Obr. 1: Schéma struktury švédského důchodu

Zdroj: Sweden.se online, převzato

Základem důchodového systému jsou příspěvky, které zaměstnavatel odvádí do všeobecného důchodového systému. Celkem to činí 18,5 % z platu zaměstnance.

Švédsko má progresivní státní penzijní systém: čím více člověk vydělá, tím vyšší bude jeho konečný důchod. Důchodový věk je také flexibilní, člověk může začít ve věku 61 let, čím více však tuto hranici oddálí, tím vyšší jeho důchod bude. Např. pokud si švédský občan vydělá v průměru 260 000 SEK ročně, bude dostávat 55 % svého platu jako důchod. 90 % Švédů má ještě navíc zaměstnanecké penzijní připojištění, které dosahuje 15 % jejich platu. Většinou tedy lidé jdoucí do důchodu obdrží 70 % svého předchozího platu. Existuje zde také garantovaný minimální důchod pro ty, kteří nepracovali dostatečně, aby měli nárok na státní penzi. V závislosti na osobní situaci to může být maximálně 6 381 SEK měsíčně pro osobu ženatou či vdanou a 7 153 SEK měsíčně pro osobu svobodnou. Na tuto penzi má občan nárok ve věku 65 let.

5.1.5 Mateřská a rodičovská dovolená

Švédsko patří mezi země, které se snaží podporovat rodinu co nejvíce. Rodičovská dovolená je brána jako podstatná součást švédského rodinného života. Švédsko se také v této oblasti snaží dostát zásad rovnosti obou pohlaví, a tak na rozdíl od většiny ostatních evropských zemí podporuje dvoukariérovou rodinu a střídavou či společnou péči obou rodičů. Rodičovská dovolená umožňuje rodičům zůstat doma s dětmi a ponechat si svou práci.

Rodiče mají společnou dovolenou trvající 480 dní. Za 390 dní obdrží 80 % svého předchozího platu, je to však omezeno na 874 SEK na den (pro rok 2009). U zbývajících 90 dnů pak obdrží 180 SEK denně. V rámci zachování rovnosti žen a mužů by dovolená měla být rozdělena padesát na padesát, avšak to už je na rozhodnutí obou rodičů, nicméně 60 dní je vyhrazeno pro každého rodiče. Otcové mají také nárok na 10 dalších placených dnů dovolené po narození dítěte.

Švédský systém rodičovské dovolené je poměrně flexibilní. Rodiče si mohou vybrat, zda budou mimo práci po delší dobu, jen pár dnů nebo zda budou pracovat každý den jen několik hodin. Švédští rodiče si tedy mohou dokonce protáhnout rodičovskou dovolenou tak, že po nějakou dobu pracují na částečný úvazek. V praxi to znamená, že pokud potřebují např. vyzvednout dítě dříve ze školky, mohou odejít z práce dříve a chybějící hodiny jim proplatí stát. Lze také pracovní volno ušetřit a použít kdykoliv v době od 60 dnů před narozením až do věku osmi let dítěte.

5.1.6 Zaměstnávání zdravotně postižených

Švédsko se snaží poskytnout rovné příležitosti všem svým obyvatelům, což se samozřejmě týká i handicapovaných občanů. Stát na sebe bere zodpovědnost, co se týká usnadnění hledání práce a udržení zaměstnání zdravotně postižených, a to prostřednictvím speciálních agentur na trhu práce. Zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají někoho s omezenou pracovní schopností, mají v některých případech nárok na mzdové dotace. Stát také vlastní podnik, tzv. *Samhall*, jenž poskytuje zaměstnání těm, kteří nemohou najít práci jinak.

Lidé se zdravotním postižením mohou také získat různé druhy finanční pomoci ze švédské

sociální pojišťovny (*Swedish Social Insurance Agency*), která jim mimo jiné uhradí i zvýšené životní náklady vyplývající z jejich postižení.

Všeobecně se dá říci, že Švédsko handicapované spoluobčany podporuje v mnoha ohledech, snaží se jim vypomoci nejen finančně, ale také je začlenit zpátky do společenského i pracovního života.

5.1.7 Politika rovných příležitostí

Častým problémem v zemích EU je nerovnost v zaměstnávání mužů a žen na pracovním trhu a také v jejich odměňování. Švédsko patří mezi jednu z předních zemí, která se snaží tento problém odstranit a nabízet stejné pracovní podmínky pro obě pohlaví. Průměrná odměna žen pracujících na plný úvazek je v zemích EU o 27 % nižší než odměna mužů; ve Švédsku je tento rozdíl pouhých 17 % (Petrášek 2007).

Švédsko má nejmenší rozdíl v míře zaměstnávání mužů a žen, zaměstnaných mužů je jen o 4 % více než žen – tím se Švédsko značně vymyká mezi ostatními zeměmi vyspělého světa, viz Obr. 2. Také je to země s nejvyšší mírou zaměstnaných matek, v průměru 76 % (Expedia 2012).

Na pracovišti jsou zaměstnavatelé povinni ze zákona podporovat rovnost mezi svými zaměstnanci. Více než čtvrtina registrovaných firem je vedena ženami a toto číslo se neustále zvyšuje. Téměř pětina ředitelů ve správních radách společností jsou ženy. Také jsou velmi dobře zastoupeny ve veřejném sektoru – bezmála polovina ministrů a poslanců je také ženského pohlaví (Sweden.se).

Obr. 2: Míra rozdílu zaměstnanosti mužů a žen v roce 2008 (%)

Zdroj: The Economist online, převzato

5.2 Sociální politika Velké Británie – reziduální model

Velká Británie patří svou sociální politikou mezi sociální státy reziduální (lze se též setkat s termíny anglosaský či liberální model). Základní funkcí klasického modelu sociálního státu je napravovat škody producenta sociálních nerovností, tedy tržního mechanismu. Anglosaský model se ale chová naopak a vyžaduje, aby všechny instituce sociální politiky byly tržně konformní. Sociální práva jsou tak v tomto konceptu považována za zbytkovou kategorii, která může působit jen do té míry, kterou ji umožní tržní mechanismus. Za liberální model lze Británii považovat až od konce 70. let 20. století, v této době zahájila Margaret Thatcherová potřebné reformy, jež tato práce zmiňuje již v předchozí kapitole zabývající se historickým vývojem.

Liberální politika předpokládá, že občané jsou za svá selhání zodpovědní a mohou očekávat minimální pomoc od státu, jen pokud doloží její potřebnost. Sociální opora nemá preventivní charakter, sociální rizika jsou vymezena velmi úzce a pomoc nastupuje až tehdy, kdy všechny ostatní prostředky selhaly. Pomoc se v první fázi očekává od rodiny, až v případě neúspěchu nastupuje stát.

Liberální systém se také vyznačuje poměrně nízkou mírou sociálních výdajů v poměru

k HDP. Velká Británie se orientuje pouze na nejchudší obyvatele, domácnosti s průměrným i podprůměrným příjmem jsou vystaveny plným tržním cenám bydlení, zdravotní péče atd. Míra sociální polarizace je tedy vysoká. Důraz je kladen spíše na tržně konformní soukromé pojištění proti rizikům.

Británie si za poslední dobu prošla vlnou reforem, které bylo nutné udělat v rámci nezbytných úspor státního rozpočtu. Došlo k výrazným škrtům v rámci sociálního zajištění, byly sníženy přídavky na děti, podpora v nezaměstnanosti, mzdy pracovníků veřejného sektoru a také státní podpora vědeckého výzkumu a vývoje. Dále došlo ke snížení daní pro podnikatele, k rozvoji méně hodnotných forem práce a k výrazné privatizaci v oblasti sociálního zabezpečení.

Obr. 3: Nárůst počtu pracovníků s neplnohodnotnými formami práce

Zdroj: An Introduction to Social Policy online, převzato

Obr. 4: Zaměstnaní pracující na částečný úvazek nedobrovolně

Zdroj: An Introduction to Social Policy online, převzato

Reformy měly samozřejmě značný negativní sociální dopad na obyvatelstvo. Výrazně ubyly standardní pracovní poměry, vzrostl počet tzv. „pracující chudiny“, počet osob žijících v chudobě se zvýšil a sociální nerovnosti se prohloubily (Keller 2009).

Velká Británie se stejně jako ostatní evropské země potýká dlouhodobě s ekonomickou krizí, je tedy nucena učinit určitá opatření, která by pomohla navýšit finance státního rozpočtu. Opatření zasahují samozřejmě také do sociální politiky. Jednak jsou to úsporná opatření, která se od roku 2011 objevila u některých sociálních dávek. Výše dávek, které byly doposud pravidelně navyšovány, byla pro roky 2011 – 2014 zmrazena. Jedná se např. o příspěvky na děti a na bydlení.

Další opatření jsou z řady těch, jež by měla povzbudit hospodářský vývoj. Za nejvýznamnější stimulační opatření je považováno snížení hlavní sazby daně z příjmu právnických osob z 28 % na 26 %. Předpokládá se navíc, že tato daň bude postupně snižována o jedno procento každý rok až do roku 2014. Také nově vzniklé daňové zvýhodněné podnikatelské zóny (21 zón) mají podpořit hospodářský růst. Založena byla tzv. Zelená banka (*Green Investment Bank*) k financování environmentálních projektů. Mělo dojít k navýšení spotřební daně na pohonné hmoty, od toho však vláda také raději ustoupila (BusinessInfo.cz 2012).

5.2.1 Daně z příjmu a odvody PO a FO

V roce 2010 došlo ke značným změnám především v terminologii daní právnických osob. Sazby jsou uvedeny v tabulce. V současné době tedy existují dvě základní sazby daně z příjmu PO. *Small Profits Rate* je daň pro malé společnosti do výše zisku 300 000 GBP ročně. Hlavní sazba daně z příjmu PO (*Corporation Tax*) se vztahuje na společnosti se ziskem vyšším než 1 500 000 GBP ročně. *Marginal Relief Lower Limit* a *Marginal Relief Upper Limit* jsou hranice, které představují zisky vymezující malé a velké společnosti. Pokud má firma zdanitelný zisk ležící mezi těmito dvěma limity, pak může využít práva mezní úlevy a snížit si tak hlavní sazbu daně z příjmu PO. Podrobnější rozbor úlev na daních a výpočtů daní již není předmětem této diplomové práce.

Tab. 2: Sazby daně z příjmu právnických osob

Sazba	2010	2011	2012	2013
Sazba pro společnosti s malým ziskem (Small Profits Rate)	21%	20%	20%	
Sazbu pro společnosti s malým ziskem mohou uplatňovat společnosti se ziskem nepřesahujícím	300 000 GBP	300 000 GBP	300 000 GBP	
Mezní úleva - dolní hranice (Marginal Relief Lower Limit)	300 000 GBP	300 000 GBP	300 000 GBP	
Mezní úleva - horní hranice (Marginal Relief Upper Limit)	1 500 000 GBP	1 500 000 GBP	1 500 000 GBP	
Standardní část (Standard fraction)	7/400	3/200	1/100	
Hlavní sazba daně právnických osob (Corporation Tax)	28%	26%	25%	24%
Speciální sazba pro otevřené investiční fondy a investiční společnosti	20%	20%	20%	

Zdroj: HM Revenue & Customs online, zpracování vlastní

Daň z příjmu fyzických osob je progresivní, příjem do 2 560 GBP se nedaní, další příjmové skupiny (viz Tabulka 3) se daní 20%, 40% nebo dokonce 50% sazbou při ročním platu vyšším než 150 000 GBP – tato sazba byla uzákoněna v roce 2010.

Tab. 3: Sazby daní z příjmu pro rok 2011 – 2012 dle daňové skupiny a typu příjmu

Roční příjem	Sazba daně z příjmu	Sazba daně z příjmu z úspor	Sazba daně z příjmu z dividend
0 – 2 560 GBP Počáteční sazba pro úspory	-	10%	-
2 560 – 35 000 GBP Základní sazba	20%	20%	10%
35 000 – 150 000 GBP Vyšší sazba	40%	40%	32,5%
Vyšší než 150 000 GBP Doplňková sazba	50%	50%	42,5%

Zdroj: HM Revenue & Customs online, zpracování vlastní

Britský daňový systém umožňuje daňové úlevy, tzv. *personal allowances*. Pro každého poplatníka do věku 65 let je to 7 475 GBP bez ohledu na příjem, pro osoby ve věku 65 – 74 let se částka zvyšuje na 9 490 a pro seniory nad 74 let již na 10 090 GBP, zde už se ale u obou skupin zohledňuje příjem, který nesmí překročit hranici 24 000 GBP za rok. Také lze odpočítat slevu pro manžele, která může být ve výši 2 800 – 7 295 GBP v závislosti

na věku i příjmech.

Spojené království Velké Británie a Severního Irska lze považovat za jednu ze zemí s relativně nízkou mírou zdanění v porovnání s průměrem EU. Největšími výhodami systému jsou nejrozličnější daňové úlevy a nízké odvody zaměstnavatele na sociální a zdravotní pojištění svých zaměstnanců. Zaměstnavatel odvádí pouhých 13,8 % z hrubé mzdy zaměstnance (BusinessInfo.cz 2012).

5.2.2 Minimální mzda a podpora v nezaměstnanosti

Minimální mzda ve Velké Británii se rozlišuje do tří základních skupin v závislosti na věku žadatele. Pracovníci od 16 do 17 let mají nárok na 3,68 GBP za hodinu, zaměstnaní od 18 do 20 let pak musí pobírat minimálně 4,98 GBP/hod. a pro pracovníky od 21 let více je minimální mzda stanovena hranicí 6,08 GBP (Eures 2012).

Jobseeker's Allowance je termín pro podporu v nezaměstnanosti, tj. příspěvky pro nezaměstnané občany, kteří jsou však práce schopni a aktivně si práci hledají. Existují dva typy podpory v nezaměstnanosti: příspěvková podpora v nezaměstnanosti (*contribution-based*) a podpora vypočítaná na základě předchozího příjmu (*income-based Jobseeker's Allowance*). Úřad práce rozhoduje, na jaký příspěvek má každý nárok. Příspěvková podpora v nezaměstnanosti je vypočítána z příspěvků, které člověk odvádí do národního pojištění. Tato podpora není závislá na úsporách, ale pokud člověk pracuje na poloviční úvazek či pobírá částečný důchod, příspěvek mu může být o to ponížen. Od 12. dubna 2011 byla stanovena základná sazba příspěvkové podpory ve výši 53,45 GBP pro občany mladší 25 let a 67,50 GBP pro starší 25 let. Tento druh podpory je vyplácen nejdéle po dobu šesti měsíců, po uplynutí této doby má nezaměstnaný nárok na podporu založenou na výši jeho předchozího příjmu. Tyto příspěvky se vyplácejí v případě, že nezaměstnaný nemá ještě nárok na podporu na základě příspěvků do sociálního systému. Tento typ podpory lze také získat nad rámec té příspěvkové z různých rodinných důvodů, např. pokud se člověk stará o zdravotně postižené dítě nebo je sám handicapovaný. Zda má člověk nárok na tuto podporu, se rozhoduje dle jeho předchozího příjmu a kapitálu.

Na základě výše podpory v nezaměstnanosti je pak nezaměstnaný oprávněn využívat

některé z dalších výhod, např. příspěvek na bydlení či daňové zvýhodnění (Adviceguide 2012).

5.2.3 Systém dávek nemocenského pojištění

Nemocenské dávky je zaměstnanec oprávněn dostávat, pokud je nemocen po více než čtyři dny v řadě (mezi něž se zahrnují i víkendy a dny pracovního volna, kdy člověk běžně nepracuje) a jeho průměrný týdenní plat musí být minimálně 102 GBP. Průměrné týdenní mzdy jsou vypočítávány z osmi týdnů předcházejících začátku nemoci.

V Británii existují dva typy nemocenských dávek: zákonné nemocenské dávky (*statutory sick pay*) a tzv. *company sick pay* neboli smluvní či závodní nemocenské dávky. Pokud zaměstnavatel provozuje vlastní systém nemocenských dávek, zaměstnanec by měl být vyplacen podle tohoto systému a také podle toho, co je zahrnuto v pracovní smlouvě. Pokud zaměstnanec nemá nárok na smluvní dávky, stále je oprávněn, aby mu zaměstnavatel vyplácel zákonem danou nemocenskou (Directgov 2012).

Standardní týdenní sazba pro nemocenské dávky je 81,60 GBP. Nemocenské dávky jsou předmětem daně a spadají pod příspěvky Národního pojištění. Pokud zaměstnanec dostane pouze nemocenské dávky, které nejsou dostatečně vysoké na zaplacení daně, platí daň až v případě dalších výdělků. Nemocenská je vyplácená nejdéle po dobu 52 týdnů.

5.2.4 Důchodové zabezpečení

Ve Velké Británii se příspěvky na sociální a zdravotní pojištění nazývají souhrnně *National Insurance* neboli národní pojištění.

Pokud je hrubá mzda zaměstnance vyšší než 139 GBP týdně, zaměstnavatel odvádí z jeho mzdy 13,8 %. Zaměstnanec neodvádí žádné příspěvky na pojištění, pokud je jeho týdenní mzda maximálně 138 GBP. Pokud si zaměstnanec vydělá mezi 139 – 817 GBP týdně, je povinen odvést 12 % ze mzdy, pokud pak jeho mzda přesahuje 817 GBP, musí ještě dodatečně zaplatit 2 % z částky přesahující tuto hranici.

Osoba samostatně výdělečně činná (OSVČ) odvádí na pojištění 2,50 GBP týdně, pokud

její roční zisk nepřesáhne 5 715 GBP. Jestliže roční zisk nepřesáhne hranici 5 315 GBP, OSVČ může získat certifikát o potvrzení nízkého příjmu a pak nemusí odvádět žádné příspěvky do sociálního systému. OSVČ do 16 let, na mateřské či v důchodovém věku také nemusí odvádět příspěvky na pojištění. OSVČ s ročním ziskem 7 225 – 42 475 GBP odvádí kromě 2,50 GBP týdně ještě 9 % ze zisku, respektive 2 % navíc ze zisku nad 42 475 GBP. Více informací a podrobnější rozdělení lze najít na stránkách HM Revenue & Customs (www.hmrc.gov.uk).

Pokud se zaměstnanec podílí příspěvky na systému národního pojištění, je oprávněn dostávat státní penzi po dosažení věku 65 let (pro ženy je tato hranice mezi 60 a 65 lety). V roce 2011 byl podepsán tzv. *Pensions Act 2011*, na základě něhož byly dohodnuty nové hranice důchodového věku; pro rok 2020 byla hranice předběžně stanovena na 66 let jak pro muže, tak pro ženy, a ani tento věk není považován za konečný.

Následující tabulka udává zjednodušený přehled maxima státního základního důchodu, na který je možné dosáhnout.

Tab. 4: Sazby základního státního důchodu ve Velké Británii

Okolnosti	Sazba základní státní penze za týden, pro roky 2011 - 2012
Svobodný muž či žena	102,15 GBP
Ženatý muž či vdaná žena (případně civilní partner), kteří se kvalifikují s vlastními příspěvky do národního pojištění	102,15 GBP
Ženatý muž či vdaná žena (či civilní partner) používající záznam příspěvků do národního pojištění svého partnera	61,20 GBP

Zdroj: Directgov online, zpracování vlastní

V Británii existuje ještě tzv. *The Additional State Pension (The Second State Pension)*, což lze nazvat doplňkovou státní penzí, která je vyplácená na základě výše příjmů či dalších okolností (např. péče o zdravotně postižené dítě, zdravotní postižení žadatele).

5.2.5 Mateřská a rodičovská dovolená

Mateřská dovolená trvá v Británii 52 týdnů. Matka má nárok na mzdu po dobu 39 týdnů. V prvních šesti týdnech se mateřská vyplácí ve výši 90 % jejich předchozího průměrného týdenního platu. Po zbývajících 33 týdnů matky dostávají 128,73 GBP týdně (platné od

3.4. 2011). Otec má právo na 14 dní placené dovolené po porodu.

Oba rodiče mají nárok na rodičovskou dovolenou po dobu 13 týdnů do věku pěti let dítěte. Každý rodič má vymezen právě dobu 13 týdnů, nelze ji převádět jen na jednoho rodiče. Pokud je dítě handicapované, nárok se zvyšuje na 18 týdnů a lze dovolenou využít až do dosažení plnoletosti dítěte, tj. 18 let. Rodičovská dovolená je neplacená (Directgov 2012).

5.2.6 Zaměstnávání zdravotně postižených

V Británii existuje síť tzv. *Jobcentres*, což jsou specializovaná pracoviště, která poskytují kvalifikovaná poradenství při hledání práce a zabývají se také poradenstvím pro handicapované spoluobčany. Pokud je problém složitější, odkáží zdravotně postiženého ke specializovanému poradci přes zaměstnávání handicapovaných (*Disability Employment Advisor*). Poradce pak pomůže začlenit zdravotně postiženého zpět do pracovního procesu nebo mu doporučí vhodnější pracovní příležitosti.

Jsou také nabízeny nejrůznější kurzy a školení pro handicapované, jež by měly usnadnit zařazení do pracovního procesu.

V roce 2011 došlo ke značnému krácení a rušení různých příspěvků pro zdravotně postižené. Stát se však přesto zavazuje, že handicapovaným lidem pomůže uplatnit se na trhu práce a žít plnohodnotný život.

5.2.7 Politika rovných příležitostí

Velká Británie je považována za zemi, která ačkoliv na jednu stranu proklamuje rovnost žen i mužů a je součástí paktů EU týkajících se této problematiky, na stranu druhou je praxe poněkud odlišná. Ve velkých společnostech lze na pozicích senior manager najít ženy jen v 10 %, členek parlamentu je mezi muži pouhých 20 %. David Conway, člen expertní skupiny Civitas zabývající se sociální politikou, to však nevidí jako diskriminaci. Dle jeho názoru, ženy pouze volí jinou cestu, a tou je rodina a starost o domácnost (BBC News 2006).

Co se týče výše platů, Británie se řadí mezi země s největšími rozdíly v odměňování mužů a žen. Petrášek uvádí, že rozdíly dosahují až 34 % (Petrášek 2007).

5.3 Sociální politika ČR

Model sociální politiky ČR, jak to bývá u většiny sociálních států, nelze přiřadit pouze k jednomu typu sociálního státu, jak uvádí Krebs. Jedná se o určitý mix různých typů. Model sociální politiky ČR se utváří v závislosti na socialistické minulosti, tak také společenských změnách po roce 1989. Socialistický vývoj byl založen na naprosto odlišných principech a podmínkách, jak politických, ekonomických, tak i sociálních. Sociální politika se opírala o rozsáhlé aktivity státu a jeho monopolní postavení v sociální oblasti. Byl to model rovnostářský a náročný na ekonomické zdroje a stimuloval spíše pasivní chování a postoje obyvatel. Systém působil represivně vůči určitým sociálním skupinám, spočíval v nesvobodě a potlačování lidských práv. Nejblíže měl k typu redistributivnímu s negativními politickými modifikacemi a důsledky pro občany.

Po roce 1989 začalo docházet k transformaci celé společnosti, ale nelze tuto transformaci považovat za zcela ukončenou. Nová podoba sociální politiky se utváří pozvolna a jsou v ní zastoupeny rysy různých sociálních modelů. Jejich zastoupení závisí na nejrůznějších okolnostech: očekávání populace, aktivitách a postojích obyvatel, na střetech politických sil a ekonomických možnostech, mezinárodních úmluvách, národních tradicích apod. Významným problémem je i zakořeněný a přetrvávající sklon ke spoléhání se na stát zděděný ze socialistické éry. Sociální systém se nemůže spoléhat především na redistributivní funkci, pro což mluví omezené ekonomické zdroje a nepříznivý stav veřejných financí. Je potřeba obnovit individuální odpovědnost za vlastní osud a životní standard občanů a podpořit aktivní postoje a motivaci k práci, a tak vytvořit podmínky pro dlouhodobou prosperitu. Dochází tedy k oslabování prvků nedistributivního typu sociálního státu, a naopak se posilují rysy výkonových a reziduálních systémů za účelem vytvoření úsporné a účinné sociální politiky (Krebs 2007).

Sociální systém ČR prochází především v posledních letech značnými změnami. Celosvětová ekonomická krize vyžaduje citelná ekonomická omezení a škrty ve státním

rozpočtu a zpřísnění pravidel pro vyplácení sociálních dávek. Sociální politika je tedy značně destabilizovaná a i do budoucna ji čekají nové úpravy a reformy. Mezi nejdůležitější reformy pro rok 2012 patří:

- Od ledna se mění podmínky pro vznik nároku na podporu v nezaměstnanosti. Změnila se délka rozhodného období, ve kterém je nutné získat alespoň 12 měsíců doby důchodového pojištění, ze tří let na dva roky.
- Mění se také podmínky pro vstup do evidence uchazečů o zaměstnání na Úřadu práce ČR. Jestliže úřad práce zprostředkuje vhodné zaměstnání, ale člověk jej ukončí bez vážného důvodu sám nebo dohodou se zaměstnavatelem, bude moci být evidován na úřadu práce až po uplynutí šesti měsíců ode dne vzniku tohoto zaměstnání. Stejně to bude platit i pro zaměstnance, jimž sjednal zaměstnání úřad práce, a s nímž zaměstnavatel ukončí pracovní poměr z důvodu hrubého porušení pracovních povinností.
- Mění se výše podpory v nezaměstnanosti: první dva měsíce 65 % z posledního vyměřovacího základu, další dva měsíce 50 % a po zbytek podpůrní doby 45 %.
- Sjednocuje se proces výplaty nepojistných dávek sociální ochrany. Rozhodování a administrace těchto dávek je prováděno jen Úřadem práce ČR.
- Je zavedena tzv. sKarta – Karta sociálních systémů. Podobný systém zavedla již řada evropských zemí, např. Itálie, Velká Británie a Finsko. SKarta je povinná pro ty uživatele, u kterých hrozí zneužívání dávek pro jiné účely, než jsou určeny.
- Dochází ke změnám výše příspěvků a dávek pro zdravotně postižené občany (Sociální reforma 2012).

K některým podstatným změnám došlo již v roce 2011, kdy sociální systém také prošel důležitou reformou. Těmito a dalšími změnami sociální politiky se budou zabývat následující kapitoly, které se soustředí na vybrané oblasti sociálního systému v souvislosti s podnikatelským prostředím.

5.3.1 Daně a odvody PO a FO

System daní z příjmu patří k nejsložitějším systémům daňové soustavy, tato diplomová práce si klade za cíl objasnit pouze základní problematiku podstatnou pro srovnání s daňovými systémy ostatních zemí.

Sazba daně z příjmu FO je 15 %. Jedná se o daň se základu daně sníženého o nezdánitelnou část daně a o odčitatelné položky od základu daně zaokrouhleného na celé stokoruny dolů.

Sazba daně z příjmu PO je stanovena na 19 %. Tato sazba daně se vztahuje na základ daně snížený o odpočitatelné položky a zaokrouhuje se na celé tisícikoruny dolů. U investičního či podílového fondu činí sazba daně 5 %.

Povinnost platit pojistné na sociální zabezpečení mají zaměstnavatelé, zaměstnanci, kteří jsou účastni nemocenského pojištění, OSVČ a lidé, kteří se na důchod dobrovolně pojistili. Pojistné u zaměstnance činí 6,5 % z vyměřovacího základu.¹⁵ Zaměstnanec dále zaplatí 4,5 % na zdravotní pojištění. U zaměstnavatele se vypočte pojistné ve výši 25 nebo 26 % z úhrnu vyměřovacích základů jeho zaměstnanců. Zaměstnavatelé používají buď sazbu pojistného na nemocenské pojištění ve výši 2,3 % (celkem 25 %) nebo zvýšenou sazbu ve výši 3,3 % (celkem 26 %). Sazba pro odvod zdravotního pojištění činí pro zaměstnavatele 9 %. (Česká správa sociálního zabezpečení 2012).

5.3.2 Minimální mzda a podpora v nezaměstnanosti

Základní sazba hrubé minimální mzdy je v ČR stanovena na 8 000 CZK měsíčně (48,10 CZK/hod.) při plném úvazku, tj. při týdenní pracovní době 40 hodin. V různých organizacích podnikatelské sféry, kde se uplatňují kolektivní vyjednávání o mzdách, může být minimální mzda vyšší než předepsaná, její výše se řídí kolektivní smlouvou.

Při ztrátě zaměstnání nabízí stát finanční kompenzaci, nezaměstnaný však musí splnit několik podmínek. Člověk musí vykonávat zaměstnání či jakoukoliv jinou výdělečnou

¹⁵ Za vyměřovací základ je zde považován jeden kalendářní měsíc.

činnost po dobu 12 měsíců v rozhodném období, kterým jsou nyní myšleny poslední dva roky před zařazením uchazeče o zaměstnání do evidence uchazečů o zaměstnání. Aby se výdělečná činnost počítala, musí zaměstnanec odvádět pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Další dvě podmínky jsou, že nezaměstnaný musí o poskytnutí podpory v nezaměstnanosti požádat příslušný úřad práce a nesmí být příjemcem starobního nebo plného invalidního důchodu ke dni, k němuž má být podpora v nezaměstnanosti přiznána.

Tab. 5: Výše podpory v nezaměstnanosti v letech 2009 – 2012

Maximální výše podpory při doložení příjmu (měsíčně)	2012	2011	2010	2009
V nezaměstnanosti	13 761,-	13 528,-	13 280,-	13 307,-
Při rekvalifikaci	15 421,-	15 161,-	14 883,-	14 913,-
Max. výše podpory bez doložení příjmu (měsíčně)	2012	2011	2010	2009
V nezaměstnanosti	3 562,- (první 2 měs.) 2 847,- (další 2 měs.) 2 698,- (posl. měs.)	3 499,- 2 799,- 2 566,-	3 435,- 2 748,- 2 519,-	3 442,- 2 754,- 2 524,-
Při rekvalifikaci	3 434,-	3 266,-	3 206,-	3 312,-

Zdroj: Měsec.cz online, zpracování vlastní

Maximální výše podpory v nezaměstnanosti je uvedena v Tab. 5. V prvních dvou měsících podpůrčí doby dostane nezaměstnaný 65 %, další dva měsíce 50 % a po zbývajících část podpůrčí doby 45 % průměrného měsíčního čistého výdělku zjištěném v posledním ukončeném zaměstnání v rozhodném období. Pokud nelze stanovit průměrný měsíční čistý výdělek nebo vyměřovací základ, podpora pak činí 0,15 násobek po dobu prvních dvou měsíců, další dva měsíce 0,12 násobek a po zbývajících podpůrčí dobu 0,11 násobek průměrné mzdy v národním hospodářství za první až třetí čtvrtletí kalendářního roku předcházející kalendářnímu roku, ve kterém byla podána žádost o podporu (nyní se počítá z částky 23 726 CZK). Délka podpory se liší v závislosti na věku žadatele: do 50 let je délka pět měsíců, pro věk 50 – 55 let osm měsíců a pro starší 55 let pak jedenáct měsíců.

V letech 2011 a 2012 došlo k výrazným reformám sociálního systému týkajících se též podpor v nezaměstnanosti. Nově si nezaměstnaný může sám vybrat rekvalifikační kurz či zařízení, musí jít o akreditovaný vzdělávací program a úřad práce musí posoudit, zda je

tato kvalifikace uplatnitelná pro budoucí možná zaměstnání na trhu práce. Úřad práce také nyní může nabídnout nezaměstnaným osobám účast na veřejných službách. Jestliže je nezaměstnaný v evidenci déle než dva měsíce, úřad práce může nabídnout vykonání veřejných prací v rozsahu 20 hodin týdně. Pokud to nezaměstnaný bez vážného důvodu odmítne, bude vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání – člověk tak může přijít o některé vyplácené dávky. Tento nový zákon by se zatím neměl týkat všech nezaměstnaných, pouze těch, kteří jsou v evidenci déle než jeden rok.

5.3.3 Systém dávek nemocenského pojištění

V souvislosti s úspornými opatřeními byly i dávky nemocenského pojištění omezeny. Došlo ke zrušení zvyšování procentní sazby pro nemocenské dávky podle délky trvání pracovní neschopnosti. Již v roce 2010 byla zavedena jednotná sazba po celou dobu trvání nemocenské, a to ve výši 60 % redukovaného denního vyměřovacího základu. Nemocenská se vyplácí od 22. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti, zaměstnavatel musí zaměstnanci poskytnout náhradu mzdy za prvních 21 dní. Dávky nemocenského pojištění se tedy vypočítávají z redukovaného denního vyměřovacího základu¹⁶ (DVZ) a rozhodným obdobím je 12 kalendářních měsíců bezprostředně předcházejících měsíci, ve kterém vznikla sociální událost. V roce 2011 došlo ke změnám redukčních hranic pro úpravu DVZ v závislosti na vývoji výše průměrné mzdy, s novými změnami v roce 2012 došlo k dalším úpravám. První redukční hranice byla stanovena na 825 CZK (838 CZK pro rok 2012), druhá redukční hranice na 1 237 CZK (1 257 CZK pro rok 2012) a třetí redukční hranice na 2 474 CZK (2 514 CZK pro rok 2012). Do první redukční hranice se počítá z DVZ 90 %, z částky nad první redukční hranici do druhé se počítá 60 % a z částky nad druhou, ale do třetí redukční hranice se bere 30 %. K částce nad třetí redukční hranici se pak již nepřihlíží.

Pro vysvětlení výpočtu dávek nemocenského pojištění slouží následující příklad pro rok 2012:

¹⁶ Dávky se počítají z denního vyměřovacího základu (DVZ), který se zjišťuje tak, že započitatelný příjem zúčtovaný zaměstnanci v rozhodném období se dělí počtem „započitatelných“ kalendářních dnů připadajících na toto rozhodné období. Takto stanovený průměrný denní příjem se pak redukuje pomocí tří redukčních hranic.

Zaměstnanec v pracovním poměru, který se účastní nemocenského pojištění od 5. 1. 2010, bude uznán dočasně práce neschopným dne 1. 2. 2012. Dočasná pracovní neschopnost zaměstnance bude trvat do 8. 3. 2012.

Nemocenské bude zaměstnanci náležet od 22. 2. do 8. 3. 2012. Rozhodným obdobím pro výpočet nemocenského bude období od 1. 2. 2011 do 31. 1. 2012. Při vyměřovacím základu zaměstnance za rozhodné období ve výši 350 000 Kč bude denní vyměřovací základ činit před redukcí 958,90 Kč (350 000 Kč/365 dnů). Z výše první redukční hranice (838 Kč v roce 2012) se započítá 90 %, tj. 754,2 Kč (= 90 % z 838 Kč). Z částky nad první redukční hranici do druhé redukční hranice (958,90 Kč - 838 Kč = 120,90 Kč) se započítá 60 %, tj. 72,54 Kč (= 60 % z 120,90 Kč). Redukovaný denní vyměřovací základ bude činit 827 Kč (754,20 Kč + 72,54 Kč, zaokrouhleno na celé koruny nahoru). Výše nemocenského za kalendářní den bude činit 60 % redukovaného a na celé koruny nahoru zaokrouhleného denního vyměřovacího základu, tj. 496,2 Kč, po zaokrouhlení 497 Kč (Businessinfo.cz 2012).

Zaměstnanec má nárok na výplatu dávek nemocenského pojištění od 22. dne dočasné pracovní neschopnosti, maximálně však po dobu 380 kalendářních dnů počítaných od vzniku dočasné pracovní neschopnosti. Náhrada mzdy náleží zaměstnanci od čtvrtého dne pracovní neschopnosti.

5.3.4 Důchodové zabezpečení

Český důchodový systém se skládá ze dvou částí: z povinného základního důchodového pojištění a z penzijního připojištění se státním příspěvkem. Povinné základní důchodové pojištění je dávkově definované a průběžně financované. Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel ve věku vyšším, než je věková hranice pro nárok na starobní důchod. Vedle povinného pojištění pak existuje ještě doplňkové, příspěvkově definované a kapitálově financované penzijní připojištění se státním příspěvkem. Penzijní připojištění se státním příspěvkem spadá podle terminologie EU do tzv. třetího pilíře důchodového systému. V ostatních členských státech EU je běžný druhý pilíř důchodového systému, a to zaměstnavatelské penzijní systémy. V ČR druhý pilíř neexistuje, uvažuje se však o něm od příštího roku, je v návrhu důchodové reformy.

Důchod se skládá ze dvou složek, a to ze základní výměry, stanovené pevnou částkou stejnou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na dobu délky pojištění a výši výdělku, a z procentní výměry. Výše základní výměry důchodu je stanovena procentní sazbou z průměrné mzdy, nyní to činí 9 %. Výše procentní výměry důchodu činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod 1,5 % výpočtového základu¹⁷. Aby měl člověk nárok na starobní důchod, musí odpracovat 28 let pro rok 2012, tato hranice se však do budoucna bude zvedat až na 35 let.

Hranice důchodového věku se také stále posouvá nahoru. Pro pojištěnce narozené do roku 1936 je tato hranice věk 60 let pro muže a 53 – 57 pro ženy v závislosti na počtu dětí. Tabulka 6 pak ukazuje věkovou hranici pro vstup do důchodu pro občany narozené po roce 1936.

Podrobnější popis důchodového systému a ostatních druhů důchodů není předmětem této diplomové práce.

¹⁷ Výpočtový základ se určí redukcí osobního vyměřovacího základu, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Za roční vyměřovací základ pojištěnce se považuje úhrn vyměřovacích základů (zjednodušeně řečeno výdělků) za jednotlivý kalendářní rok rozhodného období vynásobený koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Vyměřovacím základem za dobu po 31. 12. 1995 je vyměřovací základ pro stanovení pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a za dobu před 1. 1. 1996 hrubý výdělek stanovený pro účely důchodového zabezpečení.

Tab. 6: Důchodový věk pojištěnců narozených po roce 1936

Rok narození	Důchodový věk činí u					
	mužů	žen s počtem vychovaných dětí				
		0	1	2	3 a 4	5 a více
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	53r
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	53r
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	53r
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	53r
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	53r
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	53r
1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	53r
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	53r+4m
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	53r+8m
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	54r
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	55r
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	56r
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	57r
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m
1956	63r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m
1957	63r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+4m	58r
1958	63r+10m	63r+10m	62r+8m	61r+2m	59r+8m	58r+4m
1959	64r	64r	63r+2m	61r+8m	60r+2m	58r+8m
1960	64r+2m	64r+2m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+2m
1961	64r+4m	64r+4m	64r+2m	62r+8m	61r+2m	59r+8m
1962	64r+6m	64r+6m	64r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+2m
1963	64r+8m	64r+8m	64r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m
1964	64r+10m	64r+10m	64r+10m	64r+2m	62r+8m	61r+2m
1965	65r	65r	65r	64r+8m	63r+2m	61r+8m
1966	65r+2m	65r+2m	65r+2m	65r+2m	63r+8m	62r+2m
1967	65r+4m	65r+4m	65r+4m	65r+4m	64r+2m	62r+8m
1968	65r+6m	65r+6m	65r+6m	65r+6m	64r+8m	63r+2m
1969	65r+8m	65r+8m	65r+8m	65r+8m	65r+2m	63r+8m
1970	65r+10m	65r+10m	65r+10m	65r+10m	65r+8m	64r+2m
1971	66r	66r	66r	66r	66r	64r+8m
1972	66r+2m	66r+2m	66r+2m	66r+2m	66r+2m	65r+2m
1973	66r+4m	66r+4m	66r+4m	66r+4m	66r+4m	65r+8m
1974	66r+6m	66r+6m	66r+6m	66r+6m	66r+6m	66r+2m
1975	66r+8m	66r+8m	66r+8m	66r+8m	66r+8m	66r+8m
1976	66r+10m	66r+10m	66r+10m	66r+10m	66r+10m	66r+10m
1977	67r	67r	67r	67r	67r	67r
1978	67r+2m	67r+2m	67r+2m	67r+2m	67r+2m	67r+2m
1979	67r+4m	67r+4m	67r+4m	67r+4m	67r+4m	67r+4m
1980	67r+6m	67r+6m	67r+6m	67r+6m	67r+6m	67r+6m
1981	67r+8m	67r+8m	67r+8m	67r+8m	67r+8m	67r+8m
1982	67r+10m	67r+10m	67r+10m	67r+10m	67r+10m	67r+10m
1983	68r	68r	68r	68r	68r	68r

5.3.5 Mateřská a rodičovská dovolená

Matka má nárok na mateřskou dovolenou po dobu 28 týdnů, pokud porodila zároveň dvě a více dětí, mateřská se prodlužuje na 37 týdnů. Po dobu, kdy zaměstnankyně čerpá mateřskou či rodičovskou dovolenou, je omluvena pro nepřítomnost v práci, nepřísluší jí náhrada mzdy či platu, ale má nárok na dávky nemocenského pojištění a státní sociální podporu. Po ukončení mateřské dovolené je zaměstnavatel povinen zaměstnankyni zařadit zpět do pracovního procesu na její původní práci a pracoviště. Peněžitá pomoc v mateřství se poskytuje ve výši 70 % denního vyměřovacího základu.¹⁸

Rodičovskou dovolenou může čerpat otec či matka, přičemž matce se poskytuje po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte v rozsahu, o nějž požádají nejdéle však do věku tří let dítěte. Rodičovská dovolená nemusí být čerpána v celku. Po dobu čerpání rodičovské dovolené nepřísluší zaměstnanci či zaměstnankyni náhrada platu, ale dávky státní sociální podpory – rodičovský příspěvek, který lze čerpat až do celkové částky 220 000 CZK a to až do čtyř let věku dítěte. Příjmy rodiče nejsou při pobírání rodičovského příspěvku sledovány, může si tak přivydělávat za účelem zlepšení ekonomické situace rodiny. V době, kdy matka čerpá mateřskou dovolenou, může otec čerpat rodičovskou dovolenou. Rodičovskou dovolenou pak můžou čerpat oba partneři současně, dávky jsou ale vypláceny jen jednomu z nich.

5.3.6 Zaměstnávání zdravotně postižených

Česká republika se stejně jako ostatní země EU snaží podporovat zdravotně postižené občany jak v běžném, tak i v pracovním životě. Ačkoliv s nynější reformou došlo ke značným finančním škrtům i v této sociální oblasti, většina výhod zůstala zachována v původní či změněné formě.

¹⁸ Výše denního vyměřovacího základu se zjišťuje z rozhodného období stanoveného ke dni nástupu na mateřskou dovolenou, popř. ke dni převzetí dítěte do trvalé péče.

Lidem se zdravotním postižením je poskytnuta zvýšená ochrana na trhu práce, pod což lze zahrnout tři základní opatření: pracovní rehabilitace, příprava k práci a specializované rekvalifikační kurzy. Pracovní rehabilitace je proces, kdy zdravotně postižený vykonává souvislou činnost zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání. Vše zabezpečuje úřad práce a hradí náklady s tím spojené. Příprava k práci spočívá v zapracování osoby se zdravotním postižením na vhodné pracovní místo na základě dohody s úřadem práce.

Zaměstnavatel může uplatňovat slevy na dani, pokud zaměstnává osobu se zdravotním postižením, a to 18 000 CZK za jedno zdaňovací období na osobu zdravotně postiženou a 60 000 CZK na osobu těžce zdravotně postiženou. Zaměstnavatel, který zaměstnává nejméně 25 zaměstnanců a z toho alespoň 50 % jsou osoby se zdravotním postižením, má nárok na odpočet poloviny daně. Zaměstnavatelé s více než 25 zaměstnanci jsou navíc povinni zaměstnávat 4% podíl zdravotně postižených osob z celkového počtu zaměstnanců (jedna osoba těžce zdravotně postižená se počítá za tři zdravotně postižené zaměstnance). Pokud firma tuto povinnost nesplní, může buď odebírat výrobky či služby od zaměstnavatelů zaměstnávajících více než 50 % OZP, nebo odvádět dva a půl násobek průměrné měsíční mzdy za každou OZP, kterou by měl zaměstnat.

5.3.7 Politika rovných příležitostí

Rovné postavení mužů a žen v české společnosti se zatím příliš neblíží ideálu Evropské unie. Především v ekonomické oblasti jsou Češky zatím značně diskriminovány. Mezi nejmladšími pracujícími jsou platy mužů vyšší o „pouhou“ necelou jednu pětinu, s přibývajícím věkem však narůstají i platové rozdíly. Ve věkové skupině 25 až 34 let činí tento rozdíl již 29 % a ženy ve věku 35 až 44 let berou v průměru dokonce o 42 % méně než muži ve stejných pozicích. Mzdové rozdíly jsou způsobeny nejen tím, že jsou ženy hůře placeny, ale většinou jsou také zaměstnávány na horších pozicích (Deník.cz 2010).

V roce 2012, na základě Souhrnné zprávy o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže v roce 2010, vláda schválila Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže pro roky 2011 a 2012. Souhrnná zpráva uvádí, že se v roce 2010 ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR dostal historicky nejvyšší počet žen. V odměňování žen a mužů přetrvává poměrně vysoký rozdíl, v průměru 26 %, což řadí ČR na druhé místo v rámci EU.

Za hlavní problémy, jak umožnit ženám sladit soukromý a pracovní život, jsou považovány nedostatek flexibilních forem práce a služeb péče o děti v předškolním věku.

Aktualizovaná opatření vlády se snaží o nápravu nerovnosti a ukládá úkoly jednotlivým resortům za účelem dosahování rovnosti žen a mužů. Stále však tuto oblast lze považovat za velmi problematickou a odstranění rozdílů nebude jen otázkou několika let, nýbrž několika dekad.

6. Srovnání sociálních politik vybraných států a jejich dopad na podnikatelské prostředí

Porovnávání sociálních států je poměrně složité, protože každá země má odlišný sociální systém, který se skládá ze spousty podoblastí. Výhody a nevýhody nelze snadno určit, protože vždy záleží na subjektivním měřítku, kdo dané přednosti posuzuje. Jedna země může například vytvářet přijatelnější sociální podmínky pro podnikatele, ale slabším sociálním skupinám již takové výhody poskytovat nemusí, a naopak. Záleží také na mentalitě obyvatel, zda jsou schopni sociální systém využívat efektivně, ne ho pouze zneužívat, a zda jsou do něj ochotni také investovat. To bude při srovnávání jeden z klíčových parametrů. S problematikou úzce souvisí daňové a jiné odvody do státní pokladny.

Z předchozích kapitol je patrné, že Švédsko, VB a ČR jsou státy s odlišným historickým vývojem, který zanechal odkaz i v dnešní době a lze to spatřovat i ve znacích sociální politiky. Zatímco Švédsko patří na špici sociálních států v celosvětovém měřítku, VB a ČR se často potýká s problémy jejich sociálních systémů, jsou tedy nutné nejrůznější reformy pro alespoň částečně úspěšné a efektivní vedení sociální politiky. Nedostatky jsou patrné především v době ekonomické krize.

Z historického hlediska je potřeba hodnotit státy z několika různých hledisek. Za prvé je se sociální politikou úzce spjata vláda politických stran. Švédsko má z tohoto pohledu značnou výhodu. U moci se dlouhodobě vždy držela sociální demokracie, jen v některých kratších obdobích byla střídána jinými stranami. To způsobilo postupné vytváření jednolitého politického aparátu a s tím související sociální politiky. Politická situace také dobře působila na obyvatelstvo, které bylo vždy názorově poměrně jednotné. Švédsko se tedy již od minulosti vyhýbá otevřeným sporům, veřejným demonstracím a jiným incidentům. Oproti tomu Velká Británie není již tak jednotná, u moci se pravidelně střídají dvě strany – konzervativci a labouristé. Při každých volbách tedy bojují o přízeň voliče a snaží se nalákat na nejrůznější výhody a benefity i z oblasti sociální. Obě strany však zastávají odlišná stanoviska, co se sociální politiky týče (podrobnější rozbor lze najít v kapitole o historickém vývoji VB). Obyvatelstvo není tak jednotné jako ve Švédsku a demonstrace a jiné projevy nepřízně byly a jsou poměrně časté. Česká republika je, co se

týče vlády politických stran, nestabilní. Časté střídání stran a vytváření nových koalic nepůsobí na obyvatele příliš dobře, jsou tedy nejednotní a přiklání se k té politické straně, která jim nabídne sociální podmínky pro ně nejvíce výhodné. Sociální politika často podléhá reformám a i to s sebou nese nejrůznější problémy. Implementování nových sociálních změn bývá náročné a většinou se to neshledává s přílišnou podporou obyvatel. V posledních letech jde převážně o škrty sociálního rozpočtu, které postihují větší mírou slabší vrstvy obyvatelstva.

Další historické hledisko mající vliv na sociální politiku jsou bývalé politické režimy, jenž značně ovlivnily chování lidí a následky jsou viditelné i dnes. Ve Švédsku panoval vždy silný socialismus, což pro obyvatelstvo znamenalo, že mezi nimi nebyly dělány rozdíly a systém nezvýhodňoval jen některé skupiny obyvatel. Výhody byly a jsou přerozdělovány rovnoměrně a to je jeden z hlavních důvodů, proč Švédové vždy byli ochotni platit vysoké daně – věděli, že stát jim to jednou vrátí. Ačkoliv minulý komunistický režim v Československu také inklinoval k socialismu, byl to socialismus poněkud odlišný. Obyvatelé byli sice silně orientováni na stát a spoléhali se na jeho pomoc, ale stát nepřistupoval ke všem stejně. Některé skupiny obyvatel byly zvýhodňovány a naopak vůči jiným sociálním skupinám působil systém represivně, spočíval v nesvobodě a potlačování lidských práv.

Velkou Británii z historického hlediska poznamenala druhá světová válka. Jak již bylo zmíněno v kapitole o historii VB, země zůstala po válce zpustošená, bylo zničeno množství domů i celých měst. Nejvíce peněz se tedy vydávalo na novou výstavbu a dávky byly vypláceny všem stejným dílem. Dlouhodobě však takový sociální režim nebyl pro Británii finančně únosný, dostala se do ekonomických potíží především v 80. letech. Tyto okolnosti vedly k vybudování sociálního státu, jakým je Británie dnes. Na rozdíl od Švédska systém VB „neodměňuje“ všechny obyvatele bez rozdílu, ale dávky jsou vypláceny na základě participace na systému sociálního zabezpečení a také aktivní účasti na trhu práce. Podobně funguje sociální systém ČR, blíží se spíše k britskému modelu, než tomu švédskému.

Daňový systém a především výška daní úzce souvisí se sociální politikou. Jak již bylo zmíněno dříve, Švédsko, oproti dalším dvěma porovnávaným zemím, má daně nastavené hodně vysoko. Většina obyvatel zaplatí na dani z příjmu až 60 %, protože pokud jejich

příjem přesáhne 380 220 SEK, musí zaplatit kromě standardní daně (29 – 35%) ještě daň státní ve výši 20 - 25 %. Naproti tomu v Británii je to maximálně 50 %, ale to se týká až výdělků vyšších 150 000 GBP, čehož většina Britů nedosahuje. Dalo by se tedy říci, že majorita obyvatel platí 20 či 40 %. V ČR je daň z příjmu FO 15 %. Zde je vidět markantní rozdíl. Švédsko je na daních schopno získat dostatek peněz pro financování tak rozsáhlého sociálního systému. Nemusí pak dělat rozdíly, komu kolik vyplatí. Systém je tedy univerzalistický. Dále s tím souvisí i to, proč jsou Švédové ochotni platit tak vysoké daně. Vědí, že se o ně stát postará při jakékoliv sociální události bez rozdílu. Článek v britském časopise The Guardian se zabývá problematikou daní a porovnává přístup britské politiky i obyvatel se švédským systémem. Rozebírá rozdílná stanoviska k řešení ekonomické krize z hlediska daní. Zatímco Britové vidí řešení jediné ve snížení daní, Švédsko si naopak udržuje vysoké daňové sazby, a to právě je považováno za základ úspěchu celé společnosti. U britských voličů je všeobecně oblíbené snižování daní, jeden příklad mluví za všechny: V roce 1992 konzervativní strana bojovala proti labouristům heslem „*Labour's tax bombshell*“, což lze přeložit jako „labouristická daňová bomba.“ To vystihovalo záměr stínového kancléře Johna Smithe ke zvýšení daní ze 40 na 50 %. Labouristi samozřejmě volby prohráli. Britové ve zvýšení daní cestu ven z krize nevidí, spíše naopak zvýšení považují za přínos problémů a zhoršení jejich ekonomické i sociální situace. Podobně smýšlející je i obyvatelstvo ČR, lidé zvyšování daní převážně příliš nevítají a politické strany si své voliče získají spíše nejrůznějšími daňovými úlevami. To, jak lidé přijmou, či nepřijmou zvýšení daní, tedy závisí především na mentalitě obyvatelstva. Švédové považují placení vysokých daní za přínos a za investici do budoucna. Věří, že peníze jdoucí do sociálního státu jsou poctivě redistribuovány a využity účelně. Obyvatelé Švédska jsou také oddáni myšlence státu tzv. *People's home*, což pro ně víceméně znamená, „že všichni pod jednou střechou musí být stejně chráněni.“ Ačkoliv je dnešní švédská společnost mnohem rozmanitější, tato myšlenka se stále drží (The Guardian 2008). Při srovnání s ČR a VB jsou vidět velké rozdíly v mentalitě lidí. Důvěra ve stát a státní zabezpečení při sociálních událostech není tak znatelná ani v jedné z těchto zemí.

Dle článku „*Taxes still too high in Sweden*“ ve švédských internetových novinách *The Local*, většina Švédů ani pořádně netuší, kolik na daních vlastně zaplatí. Polovina dotázaných ve výzkumu před několika lety se domnívala, že daně nepřekračují 36 %. I zde je vidět, jakou důvěru chovají obyvatelé Švédska ke státu a příliš se nezajímají, jak vysoké

jsou odvody do státní pokladny. Britové a Češi jsou v tomto ohledu mnohem opatrnější, snaží se své odvody minimalizovat, nebrání se podporovat šedou ekonomiku a rozhodně nemají ve stát takovou důvěru.

Novinový článek je ale především kritikou švédského systému. Autorem je Nima Sanandaji, prezident expertní skupiny Captus, již zmiňovaný dříve v této práci. Autor neshledává daňové zatížení adekvátní službám, které stát poskytuje a také se zabývá podporou nezaměstnanosti a nepracujících mladých lidí. V tom lze skutečně spatřovat negativum štědrého sociálního státu. S růstem daní se zvýšila i sociální závislost na státu. Mnoho lidí, kteří by byli schopni pracovat a pravděpodobně, kdyby jim stát neposkytl tak výhodné podmínky, tak by i pracovali, ve Švédsku raději pobírají sociální dávky. Stejně je to i se spoustou mladých lidí, za což je Švédsko také velmi kritizováno. Hodně mladých lidí žije ze sociálních výhod a nesnaží se najít si zaměstnání, protože nejsou svou ekonomickou situací až tak nuceni. Sanandaji zmiňuje, že právě vysoká závislost na státním aparátu drancuje státní finance, které by mohly být využity účelněji, a je to i jeden z důvodů, proč švédští důchodci nemají příliš vysoké důchody jako jiné stejně vyspělé země. Sanandaji dále tvrdí, že Švédové také zneužívají dávky nemocenské dovolené. V mezinárodním srovnání vykazuje Švédsko vysoký počet zaměstnanců na nemocenské. Sanandaji se domnívá, že snížení daňové zátěže podpoří podnikatelské prostředí, zaměstnanost, sníží závislost na sociálním aparátu a podpoří vznik systému více zaměřeného na klíčové funkce sociálních služeb (The Local 2009).

V ČR také docházelo a stále dochází ke zneužívání sociálních výhod, avšak reformy v posledních letech se tomu snaží zamezit. Jedno z nových opatření roku 2012 je tzv. sKarta, která pomáhá kontrolovat, na co jsou vyplacené sociální dávky a příspěvky využity. Až časem se uvidí, zda je tato reforma účinná a zda pomůže uspořít finance státní pokladny. VB je, co se týče vyplácení dávek, velmi striktní a vše podléhá přísným kontrolám. V této oblasti jsou si ČR a VB velmi podobné a snaží se co nejvíce omezit vyplácené dávky jen na ty nejvíce potřebné. Důvodem je samozřejmě omezený finanční rozpočet, který je se Švédskem nesrovnatelný.

Švédsko se pravidelně umísťuje na prvních příčkách v mezinárodních srovnávacích studiích. Rozvojový program OSN pravidelně hodnotí země z hlediska kvality lidského rozvoje. V roce 2011 se Švédsko umístilo na 10. místě. ČR byla na 27. místě a dokonce

o jednu příčku přeskočila Velkou Británii, která skončila až 28. I tady Švédsko dokazuje, že platit vysoké daně se vyplatí a důsledky mají vliv na úspěch celé společnosti a rozvíjení lidského potenciálu.

Z dalších podoblastí sociální politiky lze porovnat výši minimální mzdy a podpory v nezaměstnanosti. Zatímco Švédsko nemá minimální mzdu stanovenou a ta tudíž závisí na podmínkách vycházejících z kolektivní smlouvy, ostatní dvě země ji mají jasně vymezenou. ČR patří k zemím s nejnižší sazbou minimální mzdy, což je patrné z přílohy č. 5, kde jsou porovnány minimální mzdy evropských zemí. V přepočtu vychází na 310 EUR, v Británii je mzda nesrovnatelně vyšší – 1 220 EUR. Ačkoliv podpora v nezaměstnanosti vychází nejvýhodněji opět ve Švédsku, podmínky, aby měl člověk na podporu vůbec nárok, jsou ve všech třech zemích shodné. Nezaměstnaný se musí snažit aktivně zapojit na trhu práce, být ochoten se případně nechat přeskolit či ve Švédsku za prací dojíždět apod.

Systém dávek nemocenského pojištění je také nejštědřejší ke švédským občanům, proto je země často kritizována, že takováto opatření jsou pro ekonomiku státu kontraproduktivní, jelikož to umožňuje občanům mít vysoký životní standard bez toho, aniž by pracovali. V ČR si běžný občan nemůže dovolit být dlouhodobě ekonomicky neaktivní, nemocenské dávky jsou vypláceny odstupňovaně, takže člověk si určitý standard udrží možná ještě na začátku podpůrní doby, ale čím déle je nemocný, tím méně dostane. Navíc v Británii i ČR si stát dává pozor, aby finance šly jen k těm opravdu potřebným, kontroly jsou přísnější než ve Švédsku. Pokud je člověk ve Švédsku nemocen méně než 7 dní, nemusí zaměstnavateli předkládat lékařskou zprávu, a i přesto dostane náhradu platu. Otázkou je, zda by podobný systém fungoval v ČR či VB a nebyl by často zneužíván. Výzkumy však vypovídají, že čím dál tím více obyvatel systém využívá neoprávněně i ve Švédsku.

Zajímavá srovnávací studie se týká mateřské a rodičovské dovolené. Zde jsou jasně patrné rovnostářské tendence ve švédské společnosti. Švédský model jednoznačně podporuje dvoukariérovou rodinu a střídavou, či společnou péči obou rodičů. Rodičovská dovolená pak ve většině případů umožňuje rodičům zůstat doma s dětmi, ale zároveň si udržet kariéru. Určitá část rodičovské dovolené je dokonce povinně určena pro muže. Otcové mají nárok na několik placených dnů volna i těsně po porodu, což je umožněno i ve VB, ale v ČR nikoliv. Ve VB a ČR se uchovává klasický model, kdy žena je matkou a ženou

v domácnosti a muž se stará o finanční zabezpečení rodiny. Další velkou výhodou Švédska je, že je rodičům umožněno si prodloužit rodičovskou dovolenou a po nějakou dobu například pracovat na částečný úvazek, s tím, že neodpracované hodiny jim doplatí stát. Ve Švédsku i VB je mateřská dovolená výrazně delší než v ČR. Procentuelně vycházejí vyplácené dávky mateřské nejlépe ve VB, pak ve Švédsku a nejméně výhodné jsou v ČR.

Švédsko nabízí také nejvýhodnější systém důchodového zabezpečení. Ačkoliv, jak již bylo zmíněno dříve, oproti jiným stejně vyspělým státům, jsou penze poměrně nízké, důchodové zabezpečení poskytuje jisté výhody. Oproti ČR existuje ve Švédsku a VB tzv. druhý pilíř důchodového systému, zaměstnavatelské penzijní systémy. Ve Švédsku je důchodový věk mnohem flexibilnější než v ostatních zemích, i když čím déle člověk věkovou hranici oddálí, tím vyšší jeho důchod bude. ČR a VB plánuje posunout věkové hranice v budoucích letech, nyní se to již pohybuje okolo 65 let.

Zaměstnávání zdravotně postižených je téma v ČR poměrně nové na rozdíl od ostatních dvou zemí. Dalo by se říct, že všechny tři srovnávané země se snaží handicapované občany zařadit do pracovního procesu a umožnit jim srovnatelné podmínky s ostatními pracovníky, existují instituce, které se zaměřují na pomoc handicapovaným lidem při hledání práce, při rekvalifikacích apod. Nicméně VB a Švédsko se touto oblastí zabývají již delší dobu, což je vidět v praxi. V ČR, ačkoliv existují daňové úlevy při zaměstnávání zdravotně postižených a pro některé firmy je to povinné zaměstnávat určité procento OZP, stále je většina firem ochotna zaplatit více a vyhnout se této povinnosti. Proto vláda dokonce uvažovala o zrušení těchto výhod, protože nepřinášejí takový výsledek, jaký je očekáván. Lze říci, že v ČR přetrvávají předsudky z minulého režimu, kdy se tato oblast vůbec neřešila a bude tedy ještě trvat, než handicapovaní lidé budou považováni za rovnocenné občany a jejich pozice na trhu práce se zlepší.

Nerovnost v zaměstnávání mužů a žen stále zůstává ve většině zemí problematickou kapitolou, kterou se zabývají orgány EU a snaží se o odstranění nerovností obou pohlaví. V pracovním prostředí jsou rozdíly často markantní, především v odměňování mužů a žen. Británie a ČR mají v této oblasti oproti Švédsku velké mezery a ženám nejsou umožněny rovné podmínky jako mužům, platy žen jsou převážně nižší než platy mužů na stejných pozicích. Na vyšších postech nenajdeme ve VB a ČR příliš žen, oproti tomu ve Švédsku je zcela běžné vidět ženy v pozicích *senior manager* apod. Jedním z argumentů je, že ženy si

vybírají jinou životní dráhu, preferují být v domácnosti a starat se o rodinu. Ve Švédsku je jim však umožněno obojí, a to především díky dostatku nabídek flexibilní práce a také díky možnostem střídavé péče a skloubení zaměstnání s péčí o rodinu, kdy stát kompenzuje případné neodpracované hodiny ze základní pracovní doby. Švédsko je vzorem rovnostářské společnosti a zde je nejvíce patrné, že vše není jen otázkou sociální politiky, ale také mentality lidí, jejich uvažováním, postoji k sobě navzájem a vůlí vytvořit takovou společnost, která nikoho nediskriminuje a nesnaží se společnost klasifikovat.

Ve všech zkoumaných oblastech sociální politiky vychází Švédsko jako příkladný vzor sociálního státu pro ostatní země. ČR i Británie mají před sebou ještě dlouhou cestu, než se v některých oblastech alespoň přiblíží severskému modelu, ne ve všech to ovšem bude možné. Obyvatelé by jen stěží akceptovali vysoké daně a jiné poplatky do státní pokladny a bez štedrého finančního rozpočtu se některé švédské benefity budou jen těžko realizovat.

Kritika švédského modelu je v posledních letech stále častější, nicméně v době ekonomické krize se Švédsko stále jeví jako nejstabilnější a nejodolnější sociální stát, který díky vysokým daním je schopný nadále poskytovat své nadstandardní služby a není nucen se příliš omezovat a reformovat jako jiné evropské státy. Až budoucnost ukáže, zda má systém vážné trhliny, které by ho mohly potopit. Do té doby však nelze než souhlasit, že švédský sociální stát je vzorem pro ostatní evropské země.

Ze všech výše zmíněných bodů vyplývá, že nejlepší podnikatelské prostředí, pokud se bere v úvahu vliv sociální politiky, je to švédské. Nabízí pro zaměstnavatele i zaměstnance různé výhody, které podporují zdravé podnikatelské prostředí. Světové ekonomické fórum hodnotí podnikatelské prostředí, či legislativu pro byznys na severu nejlépe z celé Evropy. Konkurenceschopnosti nahrává i nízká míra korupce, která je mimo jiné důsledkem velmi nezávislé justice (Ekonom 2011). Na druhou stranu je však opět potřeba připomenout kritiku posledních let, kdy právě štedrý sociální systém je viněn za to, že spousta lidí v produktivním věku schopná pracovat, nepracuje. Je tedy i otázkou, zda nové přistěhovalce i firmy přitahuje možnost úspěšného podnikání či spíše čerpání sociálních výhod. Všeobecně lze říci, že sociální výhody vázané na zaměstnání a podnikání podporují rozvoj podnikatelského prostředí.

Srovnávací studie dále obsahuje grafy, které lze najít v přílohách této diplomové práce.

Grafy zobrazují nejen míru daňového zatížení a jiných finančních výdajů, ale také srovnávají výši korupce a kvalitu života v jednotlivých zemích aj.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo analyzovat sociální politiky vybraných států, rozebrat je z hlediska jejich historického vývoje i z pohledu současného a porovnat zvolené podoblasti sociální politiky mající vliv na podnikatelské prostředí. V teoretické části byly definovány a charakterizovány pojmy jako sociální politika, sociální stát, apod. nutné k porozumění celé problematiky této práce, jelikož vymezení pojmů se sociální tematikou není vždy úplně snadné a přesně definovatelné. Dále se teoretická část zabývá východisky sociálních států a popisuje jednotlivé typy podle dvou nejznámějších rozdělení – Titmussova a Esping-Andersenova.

Následující část práce již využívá teoretické poznatky v praxi. Nejprve popisuje historické pozadí vývoje sociálních politik Švédska, Velké Británie a České republiky. Nynější stav sociálních systémů je úzce spjat s minulostí, která se ve vybraných státech značně lišila a zanechala tak rozdílné odkazy do dnešní doby. Vývoj v ČR a VB byl oproti Švédsku mnohem komplikovanější, což se podepsalo především na nekontinuitě jejich vývoje.

Pátá kapitola porovnává politiky sociálních států v současnosti, do srovnávací studie jsou vybrány ty podoblasti sociální politiky, které souvisí s podnikatelským prostředím, např. daně a odvody FO a PO, minimální mzda a podpora v nezaměstnanosti, důchodové zabezpečení či zaměstnávání žen a handicapovaných osob. Poslední část diplomové práce je pak zaměřená na porovnání jednotlivých sociálních politik a vybraných podoblastí.

Otázka budoucnosti sociálních států se v poslední době stále více objevuje v nejrůznějších publikacích a odborných časopisech. Vývoj sociálního státu prochází především v posledních letech krizí způsobenou jak demografickými, tak politickými změnami, globalizací a také zastaralostí některých byrokratických aparátů a nepřizpůsobivostí době. V mnoha ohledech je tedy potřeba sociální systémy „aktualizovat“ a adaptovat na nynější podmínky.

Švédsko a celkově severský model je považován stále za vzor sociálních systémů, což si tato diplomová práce kladla za cíl obhájit, a proto byl stanoven první předpoklad, že Švédsko je schopno udržet silný sociální stát i v budoucnosti. Diplomantka se domnívá, že jisté reformy nejspíše bude muset podstoupit, protože kritika nákladného daňového

systému je poměrně silná a je otázka času, jak dlouho budou obyvatelé důvěřovat státu, že peníze jsou vynaloženy správně a nedochází ke zbytečnému plýtvání. Nejspíše do té doby, dokud jim švédský stát bude stále umožňovat takové sociální výhody, které jim poskytnou dostatečnou náhradu při vzniku nejrozumnějších sociálních událostí.

Švédský sociální stát byl jako jeden z mála schopen ustát dlouhotrvající celosvětovou ekonomickou krizi narozdíl od ostatních sociálních zemí, kterým hrozí kolaps, jestliže se neuchýlí k úsporným opatřením a reformám. O neudržitelnosti evropského modelu sociálního státu se hovoří již od konce minulého století. Stále vyšší výdaje na důchody, zdravotnictví i sociální dávky si vynucují zvyšování daní a snižují konkurenceschopnost starého kontinentu. Hospodářský růst dokázal nepříteli dobrou situaci dobře zakrýt a až současná krize poodhalila dlouhodobé trhliny systémů. To se ostatně projevuje na neustálých nových reformách sociální politiky jak v České republice, tak Velké Británii. Většinu univerzálních dávek bylo potřeba odstranit a neustále se posilují kontrolní orgány sledující, zda skutečně vznikla taková sociální událost, kterou by stát měl kompenzovat.

Další skutečnost, která mluví pro udržitelnost švédského kolosu je, že zatímco zadluženost EU rapidně stoupá a již dosáhla 80 % HDP, jediné severské státy dluhy nezvyšovaly, ale naopak splácely, a i náročný sociální stát mohl dále prosperovat. Je pravda, že na začátku 90. let minulého století Švédsko také začalo pocítovat problémy s financováním tolika sociálních výhod, uchýlilo se tak k několika výrazným reformám (např. finanční spoluúčast na zdravotnickém systému, vyšší věk pro odchod do důchodu, penzijní reforma s povinným soukromým spořením atd.), které ihned přinesly výsledky. Důležité však bylo, že pro obyvatele to nemělo téměř žádný vliv na kvalitu života. Po těchto reformách se švédský stát opět dostal na výsluní sociálních států. Také podnikatelské prostředí či legislativu pro byznys severských států hodnotí Světové ekonomické fórum nejlépe z celé Evropy. Konkurenceschopnosti nahrává i nízká míra korupce, která je mimo jiné důsledkem velmi nezávislé justice.

Ačkoliv kritika švédského modelu je poměrně silná, zatím většina informací a čísel poukazuje na silný sociální stát se schopností se adaptovat na aktuální ekonomické podmínky, fungovat bez velkého zadlužení a udržet si svou konkurenceschopnost navzdory vysokému zdanění.

Obsahem druhé stanovené hypotézy bylo, že ČR je schopna do budoucnosti provést takové reformy, které by ji přiblížily ke švédskému modelu, a byla by tak schopna také vytvořit úspěšný sociální stát. Odpověď na tuto otázku nejlépe vystihuje myšlenka ekonomického publicisty Pavla Kohouta: „*Pokusy o zavedení švédského modelu v jiných zemích narazily na nedostatek Švédů v populaci*“ (Ekonom 2011, str. 39). To platí tedy jak pro Českou republiku, tak Velkou Británii. Severská kultura a mentalita tamních obyvatel je natolik odlišná, že jen stěží bude možné jejich myšlenky implementovat do politik jiných států. Největšími překážkami jsou míra korupce a úroveň a kultura veřejné správy. Velmi podstatným rysem je i kultura celé společnosti. Švédové mají oproti ostatním zmíněným zemím větší sklon k solidaritě a méně zneužívají výhody sociálního systému.

ČR i VB se nyní nacházejí v období velkých sociálních reforem, kdy se předpokládají jejich úpravy a rozšiřování v budoucnu. Avšak nelze očekávat dle zmíněných poznatků, že by se v blízké době přinejmenším přiblížily kvalitám štědrého švédského sociálního státu. Jedinou cestou k takové „štědrosti“ by bylo výrazné navýšení daní a dalších poplatků do státního rozpočtu, to však ani v ČR, ani ve VB nepřipadá v úvahu.

Důležitou a velmi zajímavou skutečností je fakt, že Švédové nejsou úspěšní jen ve vlastní zemi, ale i v cizině dle různých srovnávacích studií. Úspěch skandinávského modelu tak pravděpodobně spíše spočívá více ve Švédech samotných, než v ekonomickém modelu severských zemí.

Bibliografické citace

EINHORN, Eric S.; LOGUE, J. Modern Welfare States. Scandinavian Politics and Policy in the Global Age. 2nd ed. Westport: Praeger Publishers, 2003. 403 s. ISBN 0-275-95058-1.

FRANCOVÁ, H.; NOVOTNÝ, A. Sociální politika v základech. 1. vyd. Praha: TRITON, 2008. 185 s. ISBN 978-80-7387-125-3.

GIDDENS, A. Třetí cesta, Obnova sociální demokracie. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2001. 150 s. ISBN 80-204-0906-8.

GLENNERSTER, H. British Social Policy since 1945. 2nd ed. London: Wiley-Blackwell Publisher, 2000. 272 p. ISBN-10: 0631220224.

HAYEK, F. A. Osudná domýšlivost. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1995. 200 s. ISBN 80-85850-05-2.

JANĎOUREK, J. Sociologický slovník. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 288 s. ISBN 80-7178-535-0.

KELLER, J. Soumrak sociálního státu. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. 158 s. ISBN 80-86429-41-5.

KOLDINSKÁ, K. Sociální právo. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. 176 s. ISBN 978-80-7179-620-6.

KREBS, V. et al. Sociální politika. 4.vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

MUNKOVÁ, G. et al. Sociální politika v evropských zemích. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2004. 191 s. ISBN 80-246-0780-8.

NĚMEC, J. Krize Evropy: Sociální stát jen pro někoho. Ekonom. Praha: Economia, 2011, č. 39, s. 36-39. ISSN 1213-7693.

PETRÁŠEK, J. Sociální politika. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 120 s. ISBN 978-80-86723-41-9.

POTŮČEK, M. Sociální politika. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 142 s. ISBN 80-85850-01-X.

THAKUR, S. et al. Sweden's Welfare State: Can the Bumblebee Keep Flying? 1. ed. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2003. ISBN 1-58906-158-6.

TOMEŠ, I. Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. 2. vyd. Praha: Socioklub, 2001. 262 s. ISBN 80-86484-00-9.

TRÖSTER, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. 246 s. ISBN 80-7179-353-1.

VEČEŘA, M. Sociální stát, východiska a přístupy. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 112 s. ISBN 80-85850-16-8.

VEČEŘA, M. Teorie sociálního státu. 1. vyd. Brno: Iuridica Brunensia, 1995. 141 s. ISBN 80-85964-20-1.

Internetové zdroje

3 good reasons to work in Sweden. *Sweden.se: The official gateway to Sweden* [online]. [vid. 2011-09-23]. Dostupné z: <http://www.sweden.se/eng/Home/Work/Labor-market/Reading/3-good-reasons-to-work-in-Sweden/>

Benefits for people looking for work. *Adviceguide* [online]. [vid. 2012-03-29]. Dostupné z: http://www.adviceguide.org.uk/england/benefits_e/benefits_benefits_in_work_or_looking_for_work_ew/benefits_for_people_looking_for_work.htm#how_much_jobseekers_allowance_can_you_get

Calculation your State Pension age. *DirectGov: Public services all in one place* [online]. [vid. 2012-03-29]. Dostupné z: http://www.direct.gov.uk/en/Pensionsandretirementplanning/StatePension/DG_4017919

Company sick pay rights. *DirectGov: Public services all in one place* [online]. [vid. 2012-03-27]. Dostupné z: http://www.direct.gov.uk/en/Employment/Employees/Sicknessabsence/DG_10027238

Corporation Tax Rates. *HM Revenue & Customs* [online]. [vid. 2012-03-25]. Dostupné z: <http://www.hmrc.gov.uk/rates/corp.htm>

Daň z příjmu. *BusinessInfo.cz. Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. [vid.

2012–02-17]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/dan-z-prijmu/1001654/>

Development: Key Tables from OECD (Gender Equality). *OECD* [online]. [vid. 2012–04-18]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/development/gender-equality_20743866-table6

DOHNAL, M. Na rovnost mužů a žen můžeme v ČR zapomenout. *Deník.cz* [online]. Praha: VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., 2010 [vid. 2012–12-12]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/mdz-na-rovnost-muzu-a-zen-muzeme-v-cesku-zapomenou.html

Důchodové pojištění. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3>

Employment and Labour Markets: Key Tables from OECD (Employment Rate of Women). *OECD* [online]. [vid. 2012–04-18]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/employment/employment-rate-of-women_20752342-table5

Employment and Labour Markets: Key Tables from OECD (Part-time Employment). *OECD* [online]. [vid. 2012–04-18]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/employment/part-time-employment_20752342-table7

Employment and Labour Market: Key Tables from OECD (Unemployment Rate). *OECD* [online]. [vid. 2012–04-18]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/employment/unemployment-rate_20752342-table1

Employment-based pension. *Sweden.se: The official gateway to Sweden* [online]. [vid. 2012–03-23]. Dostupné z: http://www.sweden.se/eng/Home/Work/The-Swedish-system/Employment_based_benefits/Employment_based_pension/

Equality in Sweden. *Sweden.se: The official gateway to Sweden* [online]. [vid. 2012–03-02]. Dostupné z: <http://www.sweden.se/eng/Home/Society/Equality/>

FOUCHÉ, G. Where tax goes up to 60 per cent, and everybody's happy paying it. *The Guardian* [online]. London: Guardian News and Media Limited, 2008 [vid. 2011–09-23]. Dostupné z:

<http://www.guardian.co.uk/money/2008/nov/16/sweden-tax-burden-welfare>

Gender equality is decades away. *BBC News* [online]. [vid. 2012–03-29]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4582878.stm

Help with finding job. *DirectGov: Public services all in one place* [online]. [vid. 2012–03-27]. Dostupné z: http://www.direct.gov.uk/en/DisabledPeople/Employmentsupport/LookingForWork/DG_4000377

High rental income taxes and CGT. *Global Property Guide* [online]. [vid. 2012–04-02]. Dostupné z: <http://www.globalpropertyguide.com/Europe/Sweden/Taxes-and-Costs>

Incapacity Benefit. *DirectGov: Public services all in one place* [online]. [vid. 2012–03-27]. Dostupné z: http://www.direct.gov.uk/en/MoneyTaxAndBenefits/BenefitsTaxCreditsAndOtherSupport/Illorinjured/DG_10018913

Income Tax – the basics. *HM Revenue & Customs* [online]. [vid. 2012–03-22]. Dostupné z: <http://www.hmrc.gov.uk/incometax/basics.htm>

Informace o minimální mzdě. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4973>

Interesting Facts about Sweden. *Eupedia* [online]. [vid. 2012–04-02]. Dostupné z: <http://www.eupedia.com/sweden/trivia.shtml>

International Minimum Wage Rates 2012. *Minimum-Wage.org* [online]. [vid. 2012–03-19]. Dostupné z: <http://www.minimum-wage.org/international/en/Sweden/>

Marginal Relief for Corporation Tax. *HM Revenue & Customs* [online]. [vid. 2012–03-25]. Dostupné z: <http://www.hmrc.gov.uk/ct/forms-rates/claims/marginal-rate.htm>

Minimum wage statistics. *European Commission: Eurostat* [online]. [vid. 2012–01-24]. Dostupné z:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Minimum_wage_statistics

National Insurance – the basics. *HM Revenue & Customs* [online]. [vid. 2012–03-22].
Dostupné z: <http://www.hmrc.gov.uk/ni/intro/basics.htm>

Nemocenské pojištění v roce 2012. *BusinessInfo.cz. Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z:
<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/zakonne-pojisteni/cssz-nemocenske-pojisteni-v-roce-2012/1001911/62888/>

Nemocenské pojištění v roce 2012. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7>

Parental leave. *DirectGov: Public services all in one place* [online]. [vid. 2012–03-27].
Dostupné z:
http://www.direct.gov.uk/en/Parents/Moneyandworkentitlements/WorkAndFamilies/Parentalleaveandflexibleworking/DG_10029416

Parental Leave. *Sweden.se: The official gateway to Sweden* [online]. [vid. 2011–09-23].
Dostupné z: http://www.sweden.se/eng/Home/Work/The-Swedish-system/Employment_based_benefits/Parental-leave/

Podpora v nezaměstnanosti. *Měšec.cz* [online]. [vid. 2012–02-16]. Dostupné z:
<http://www.mesec.cz/mzdy-a-duchod/mzda-a-plat/pruvodce/podpora-v-nezamestnanosti/>

Pojistné na sociální zabezpečení. *BusinessInfo.cz. Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/zakonne-pojisteni/pojistne-na-socialni-zabezpeceni/1001911/56797/#pojistne>

Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže schváleny vládou. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/cs/12186>

Průvodce změnami sociálního systému v roce 2012: Sociální reforma. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z:

<http://socialniporadce.mpsv.cz/cs/269>

Qualifying for a basic State Pension. *DirectGov: Public services all in one place* [online]. [vid. 2012–03-29]. Dostupné z: http://www.direct.gov.uk/en/Pensionsandretirementplanning/StatePension/Basicstatepension/DG_10014671

Quality of life Index. *Nation Ranking* [online]. [vid. 2012–04-18]. Dostupné z: <http://nationranking.wordpress.com/category/quality-of-life-index/>

Rodina a ochrana práv dětí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

SANANDAJI, N. Taxes still too high in Sweden. *The Local: Sweden's News in English* [online]. Stockholm: The Local Europe AB, 2009 [vid. 2011–09-20]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/money/2008/nov/16/sweden-tax-burden-welfare>

Sick leave payment. *Sweden.se: The official gateway to Sweden* [online]. [vid. 2012–03-23]. Dostupné z: http://www.sweden.se/eng/Home/Work/The-Swedish-system/Employment_based_benefits/Sick-leave-payment/

Sickness Benefits. *Nordic Social Insurance Portal* [online]. [vid. 2012–03-19]. Dostupné z: <http://www.nordsoc.org/en/Sweden/Sickness1/>

SPICKER, P. Social policy in the UK. *An introduction to Social Policy* [online]. [vid. 2012–03-02]. Dostupné z: <http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/uk.htm>

Starobní důchody. *Finance.cz* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/duchody-a-davky/vse-o-duchodech/starobni-duchody/>

Starobní důchody. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/618>

Statistics from A to Z. *OECD* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: http://www.oecd.org/document/0,3746,en_2649_201185_46462759_1_1_1_1,00.html

Státní sociální podpora. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>

Statutory Maternity Pay. *DirectGov: Public services all in one place* [online]. [vid. 2012–03-27]. Dostupné z: http://www.direct.gov.uk/en/MoneyTaxAndBenefits/BenefitsTaxCreditsAndOtherSupport/Expectingorbringingupchildren/DG_10018741

Statutory Sick Pay. *DirectGov: Public services all in one place* [online]. [vid. 2012–03-27]. Dostupné z: http://www.direct.gov.uk/en/MoneyTaxAndBenefits/BenefitsTaxCreditsAndOtherSupport/Illorinjured/DG_10018786

Swedish disability policy: Dignity and democracy. *Sweden.se: The official gateway to Sweden* [online]. [vid. 2012–04-02]. Dostupné z: <http://www.sweden.se/eng/Home/Society/Accessibility/Facts/Swedish-disability-policy/>

Taxation: Key Tables from OECD (Income Tax and Social Security Contributions). *OECD* [online]. [vid. 2012–04-18]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/taxation/income-tax-and-social-security-contributions-2008_20758510-table1

The Corruption Perceptions Index 2011. *Transparency International* [online]. [vid. 2012–04-18]. Dostupné z: http://cpi.transparency.org/cpi2011/in_detail/#myAnchor1

Unemployment benefits. *Nordic Social Insurance Portal* [online]. [vid. 2012–03-19]. Dostupné z: <http://www.nordsoc.org/en/Sweden/Unemployment1/>

Velká Británie: Finanční a daňový sektor. *BusinessInfo.cz. Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. [vid. 2012–04-02]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/velka-britaniefinancni-a-danovy-sektor/5/1000687/>

Velká Británie: životní a pracovní podmínky. *EURES: Integrovaný portál MPSV* [online]. [vid. 2012–03-25]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/eures/prace_v_eu/zeme/vb

Výhody zaměstnání OZP. *Česká unie pro podporované zaměstnání* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.unie-pz.cz/3-pz/21-pro-zamestnavatele/24-vyhody->

zamestnani-ozp.html

Výpočet a výplata důchodu. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/vypocet-a-vyplata-duchodu/vypocet-a-vyplata-duchodu.htm>

Výše a platba pojistného. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/pojistne-na-socialni-zabezpeceni/vyse-a-platba-pojistneho/>

Women in the Workforce: Female Power. *The Economist* [online]. England: The Economist Newspaper Limited 2009, [vid. 2012–04-02]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/15174418>

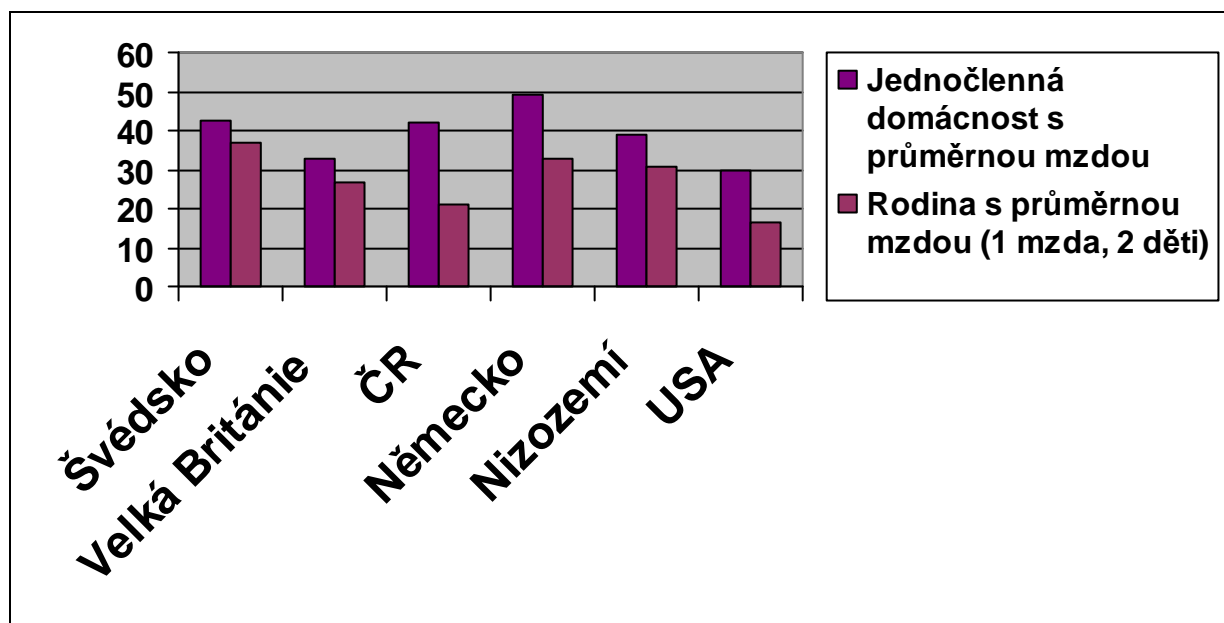
Změny 2012. *Sociální reforma* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/>

Změny v nemocenském pojištění zaměstnanců od 1. 1 2011 a změny v postupu ošetřujícího lékaře a zaměstnavatele. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. [vid. 2012–02-12]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/zmeny-nemocenskem-pojisteni-zamestnancu-od-1-1-2011-zmeny-postupu-osetrujiciho-lekare-zamestnavatele.htm>

Seznam příloh

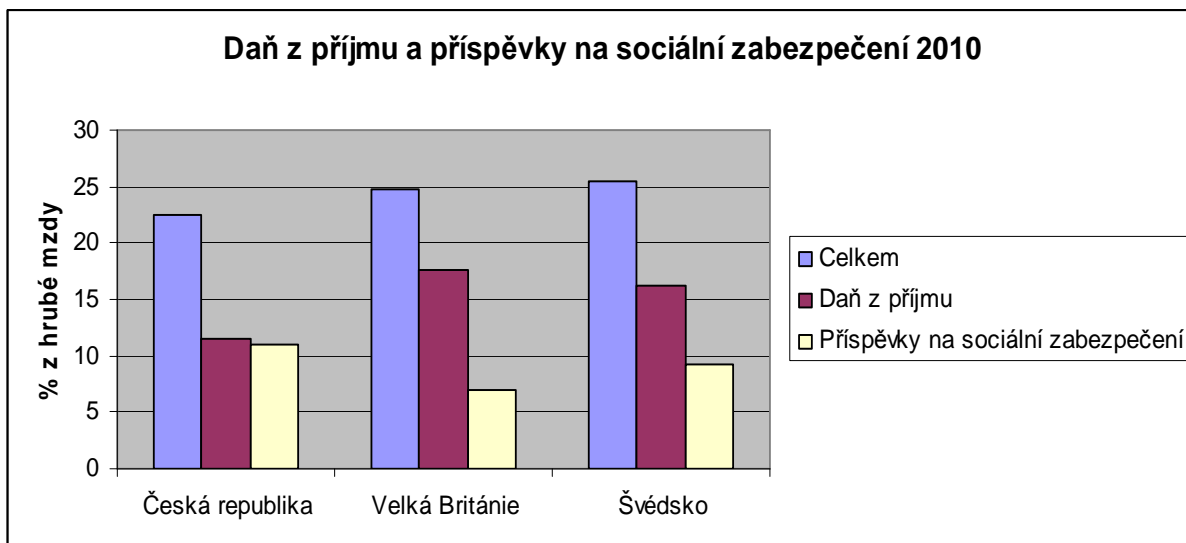
Příloha 1	Celkové daňové zatížení v roce 2010 (v %)	I
Příloha 2	Daň z příjmu a příspěvky na sociální zabezpečení 2010	II
Příloha 3	Celkové výdaje na sociální ochranu	III
Příloha 4	Nezaměstnanost	IV
Příloha 5	Minimální mzdy EU pro rok 2012	V
Příloha 6	Výdaje na zdravotně postižené a nemocenské dávky	VI
Příloha 7	Zaměstnanost žen z celkové populace žen (15-64 let)	VII
Příloha 8	Míra korupce pro rok 2011	VIII
Příloha 9	Kvalita života – srovnání vybraných oblastí	IX

Příloha 1 Celkové daňové zatížení v roce 2010 (v %)

Zdroj: OECD online, zpracování vlastní

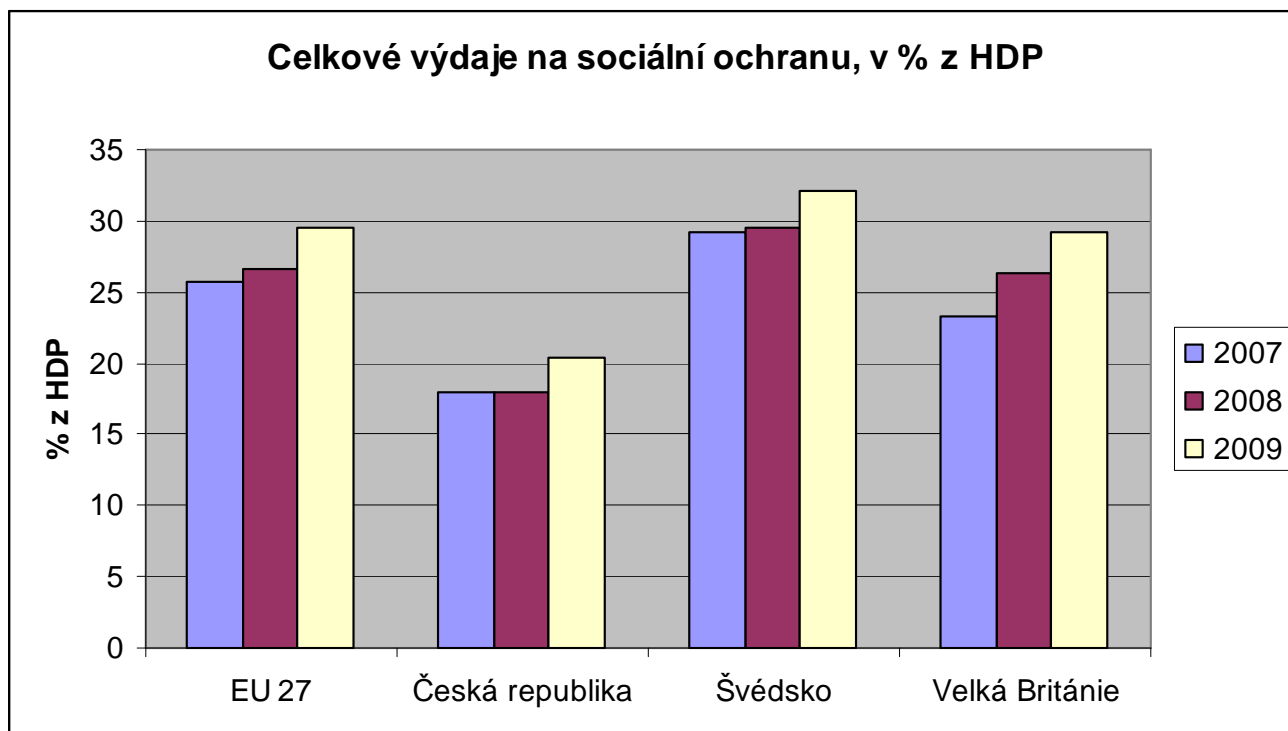
Příloha 2 Daň z příjmu a příspěvky na sociální zabezpečení¹

Zdroj: OECD online, zpracování vlastní

¹ Počítáno jako % z hrubé mzdy jednočlenné bezdětné domácnosti s průměrným platem.

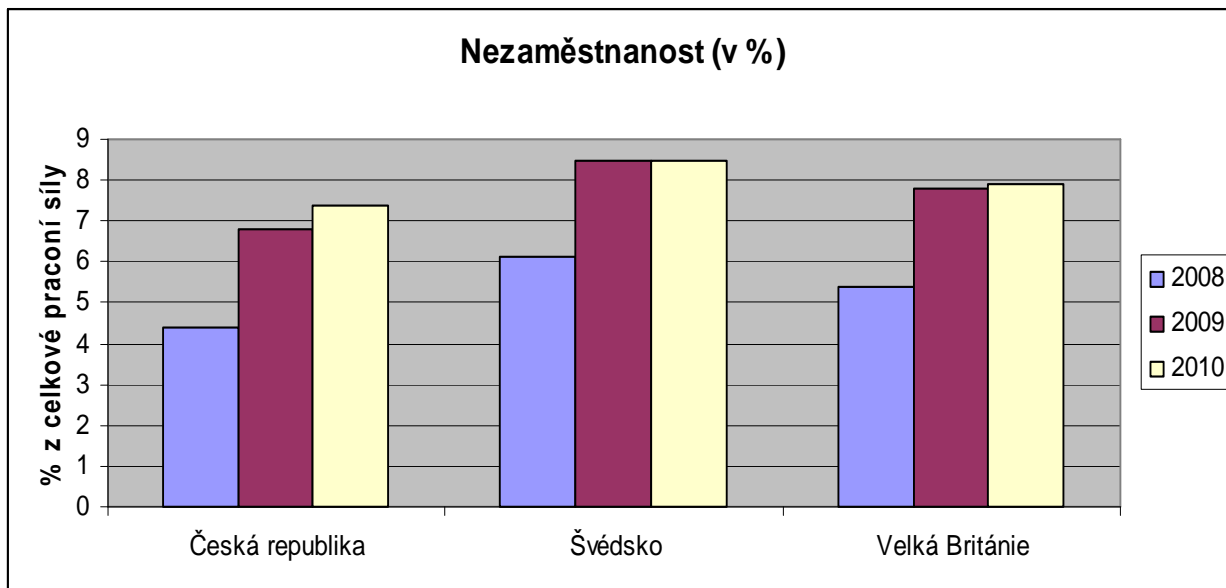
Příloha 3 Celkové výdaje na sociální ochranu^{II}

Zdroj: Eurostat online, zpracování vlastní

^{II} Výdaje na sociální ochranu obsahují: finanční i materiální sociální dávky, které jsou vypláceny domácnostem či jednotlivcům za účelem ulehčit jim dopady sociálních rizik; administrativní náklady, které představují náklady na správu a řízení systému a ostatní výdaje na sociální ochranu. Procenta jsou zaokrouhlena na jedno desetinné místo. Údaje pro roky 2010 a 2011 nejsou dostupné.

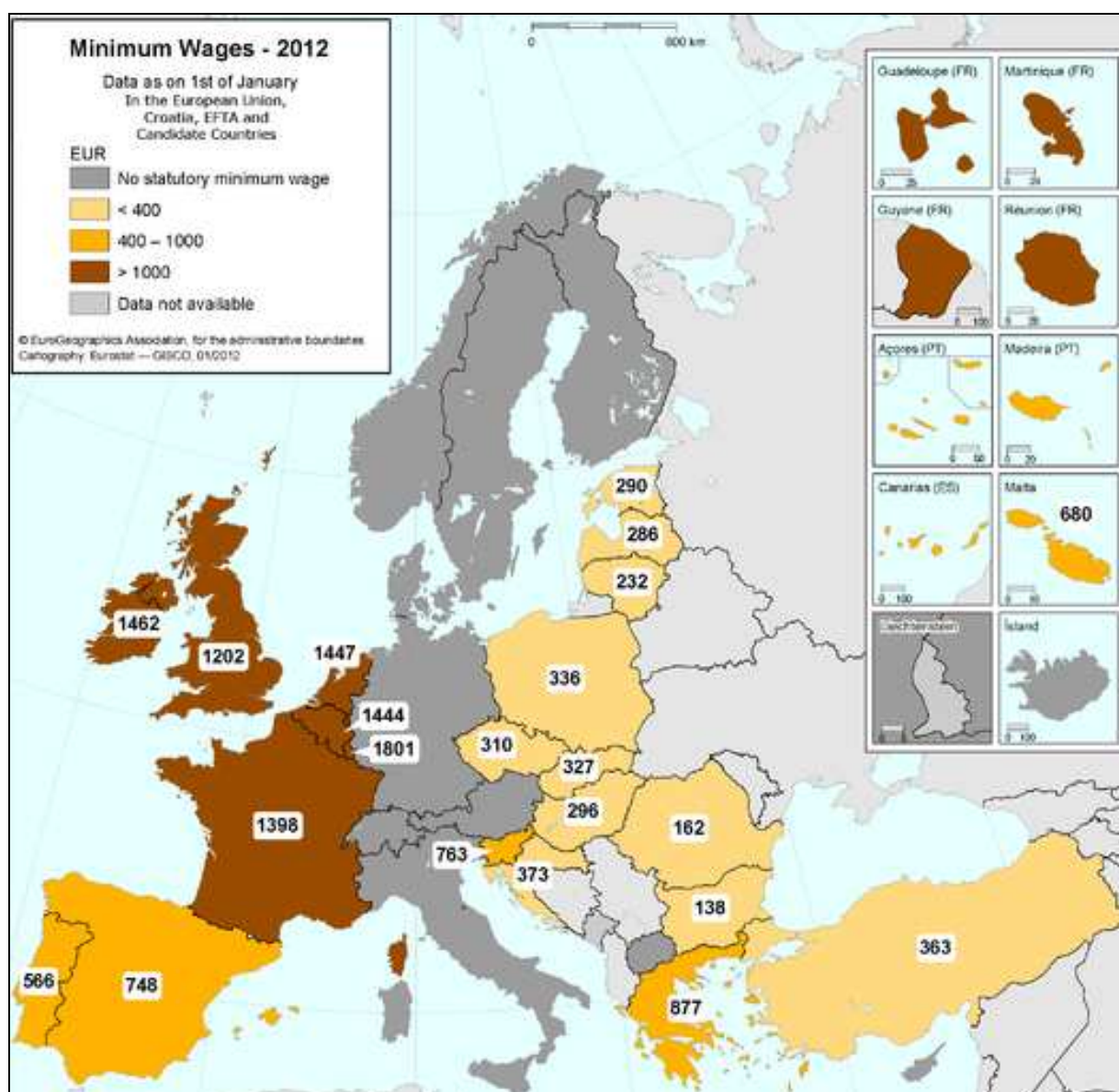
Příloha 4 Nezaměstnanost^{III}

Zdroj: OECD online, zpracování vlastní

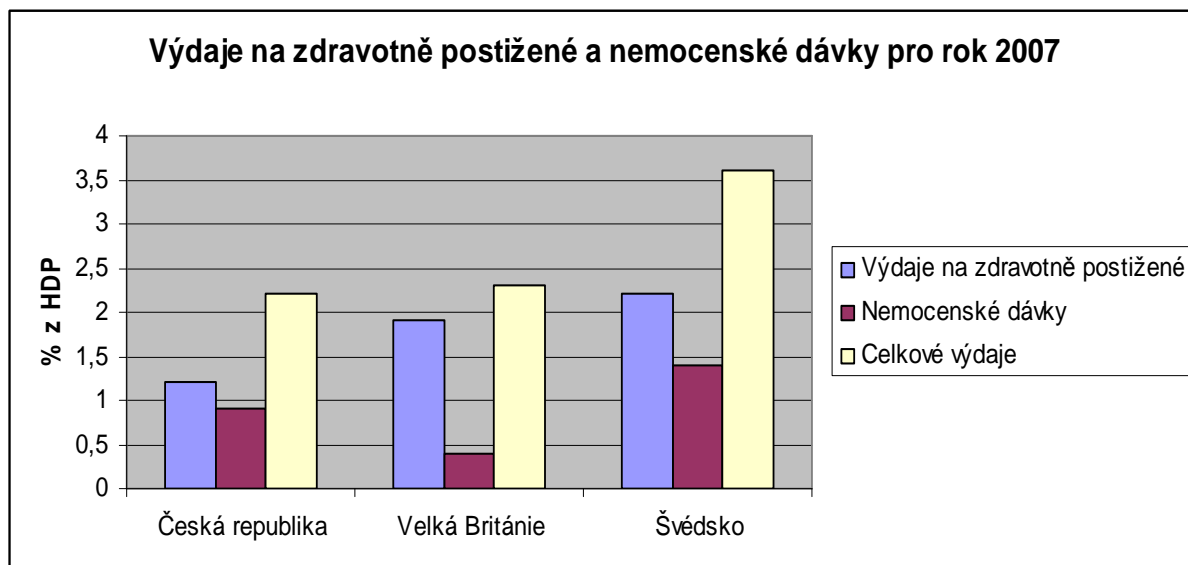
^{III} Z grafu je patrné, že Švédsko se v posledních letech potýká s vyšší nezaměstnaností, což může souviset s jednou ze zásadních kritik švédského sociálního státu, a to, že štědrý sociální systém umožňuje ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu nepracovat a využívat sociální výhody systému. Kritizování jsou především mladí lidé.

Příloha 5 Minimální mzdy EU pro rok 2012

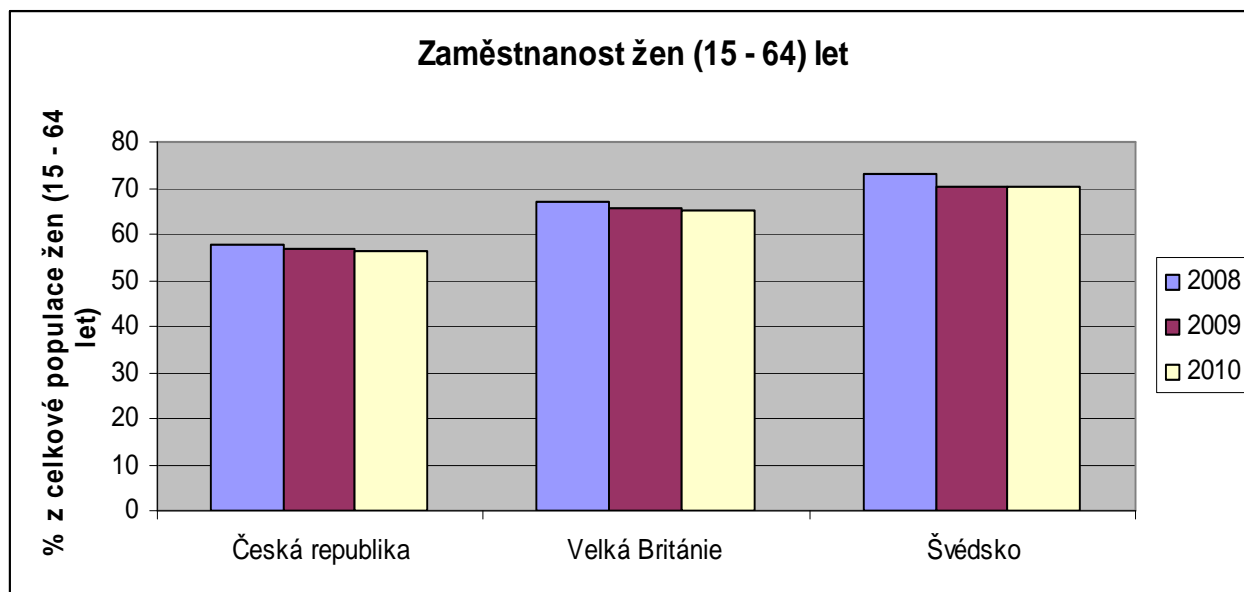
Zdroj: Eurostat online, zpracování vlastní

Příloha 6 Výdaje na OZP a nemocenské dávky

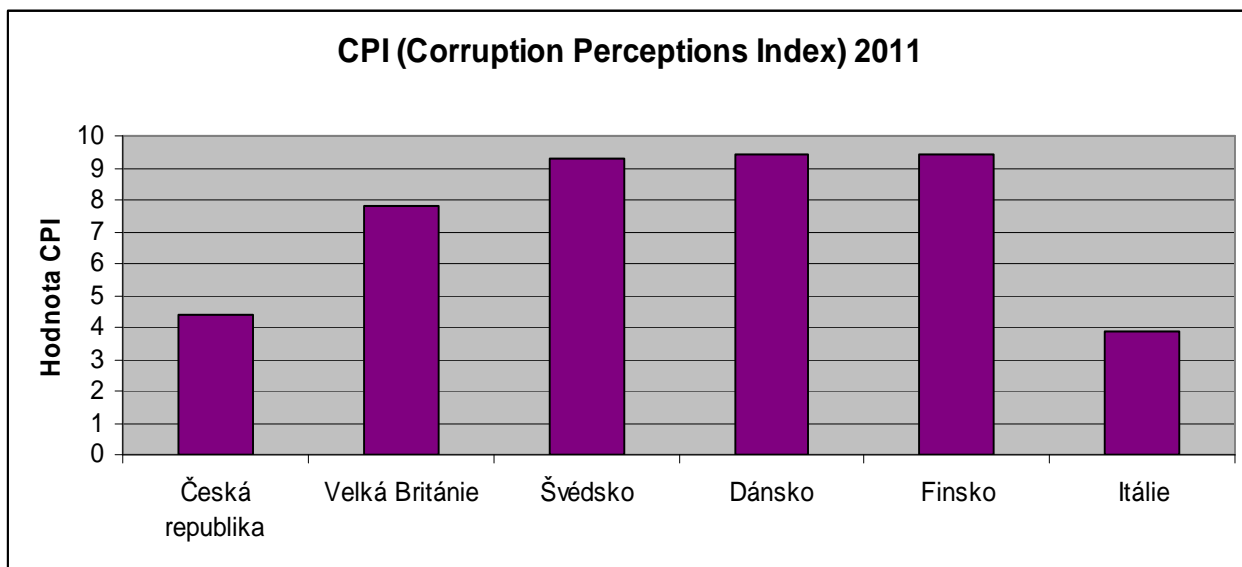
Zdroj: OECD online, zpracování vlastní

Příloha 7 Zaměstnanost žen (15-64 let)

Zdroj: OECD online, zpracování vlastní

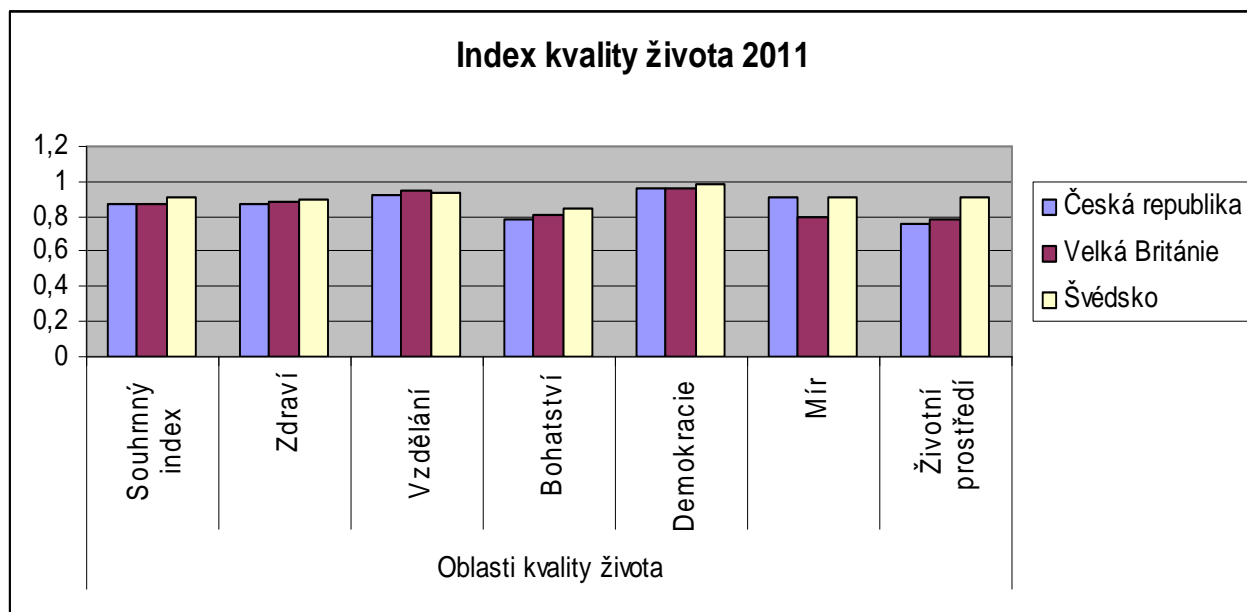
Příloha 8 Míra korupce pro rok 2011^{IV}

Zdroj: Transparency International Corruption Perceptions Index 2011, zpracování vlastní

^{IV} CPI, Corruption Perceptions Index, lze přeložit jako Index vnímání míry korupce. CPI řadí země podle toho, jak zkorumpovaný je jejich veřejný sektor vnímaný veřejností. CPI odráží názory pozorovatelů z celého světa, včetně odborníků, kteří žijí či pracují na zkoumaných územích. Čím vyšší je CPI index, tím nižší je vnímaná korupce v daném státě. Ze studie jasně vyplývá nejnižší korupce v severských zemích, které se pravidelně umisťují na prvních místech, naopak jižní státy vykazují vysokou míru zkorumpovanosti veřejného sektoru.

Příloha 9 Kvalita života – srovnání vybraných oblastí^v

Zdroj: Nation Ranking online, zpracování vlastní

^v QLI (The Quality of Life Index), index kvality života je pokus o kvantifikaci spokojenosti průměrného obyvatele dané země. Je složen z šesti dílčích indexů, z nichž každý popisuje jeden z prvků, které objektivně ovlivňují kvalitu života: zdraví, vzdělání, bohatství, demokracie, mír a životní prostředí. Index QLI řadí ČR na 16. místo, VB na 19. a Švédsku patří 3. místo (předběhly ho další severské státy – Island a Norsko).